

**SAVAŞ ALANLARINDA ZİYARETÇİ YÖNETİMİ: ÇANAKKALE
SAVAŞLARI, GELİBOLU TARİHİ ALANI ÖRNEĞİ**

Elif TOPCU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KASIM 2023

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Elif TOPCU

29/11/2023

SAVAŞ ALANLARINDA ZİYARETÇİ YÖNETİMİ: ÇANAKKALE SAVAŞLARI GELİBOLU TARİHİ ALANI ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Elif TOPCU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Kasım 2023

ÖZET

Savaşlar, tarihi değiştirebilir, toplumların, ülkelerin geleceğini etkileyebilir. Savaş alanlarının yaşanmışlıklarıyla birlikte alana atfedilen değer ve küresel ölçekte toplumları değiştiren ve etkileyen bağlamıyla alternatif bir turizm hareketi olarak görülmektedir. Çanakkale Boğazında jeostratejik konum nedeniyle M.Ö. 11. Yüzyıla tarihlenen Truva savaşıyla başlayan doğu/batı savaşları yaşanmıştır. 1. Dünya Savaşı sürecinde Çanakkale Savaşları 20. yüzyılın en önemli savaşı olarak, Türklerin zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu savaşlarda yarım milyona yakın askerin can kaybı, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nda savaşırlara katılan tüm ülkeler tarafından uluslararası törenlerle anılmaktadır. Somut ve somut olmayan kültürel mirasıyla 1915 yılının ruhunu anlatan tarihi bu alan, 2014'de Dünya Kültür Mirası Geçici Listesine alınmış ve günümüzde Hüzün Turizminin önemli bir merkezine dönüşmüştür. Bu çalışmada; 2000'li yıllarda miras alanlarının sürdürülebilirliğine ilişkin yeni (yenilenen) kapsam ve açılımlar ile Gelibolu Tarihi Alanı "Miras Değerlerine Dayalı Yaklaşım" ile yeniden tanımlanmakta ve savaş mirası ve diğer miras değerleri; bölgenin turizm potansiyeli ile birlikte korunan alan ve tampon bölge oluşturularak miras yönetim sürecinin öncelikli aşamasına geniş perspektif kazandırılması amaçlanmaktadır. Etkin ve sürdürülebilir miras yönetiminin sağlanabilmesi ve Çanakkale Tarihi Alanının mevcut durumun ve yönetim hedeflerinin güncellenebilir olması için Çanakkale Tarihi Alanına ilişkin somut ve somut olmayan mirasın bütüncül olarak değerlendirilmesi, alana yönelik olağanüstü evrensel değerini tanımlamanın başlangıç adımını oluşturmaktadır. Bu süreçte ziyaretçi yönetimi; varlık alanlarında turizmin ekonomik katkısının artırılmasında ve bu değerlerin tanınırlığına ve sürdürülebilirliğine ilişkin en etkin araçlardan biridir. Bu yönlenme ile bu tezde çalışma alanı üzerinden - genelleme iddiası taşınmadan- miras yönetiminde önem beyanı raporunun ziyaretçi yönetimindeki etkileri ve yönetim ilke ve stratejilerine ilişkin çıkarımlarla benzer alanlarda değerlendirilebilecek bir rehber oluşturulacaktır.

Bilim Kodu : 80205
Anahtar Kelimeler : Miras değerleri, miras yönetimi, hüzün turizmi, ziyaretçi yönetimi, Çanakkale
Sayfa Adedi : 166
Danışman : Prof. Dr. Nevin TURGUT GÜLTEKİN

VISITOR MANAGEMENT IN BATTLEFIELDS: THE CASES OF THE CANAKKALE
WARS, GELIBOLU HISTORICAL SITE

(M. Sc. Thesis)

Elif TOPCU

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

November 2023

ABSTRACT

Wars can change history and affect the future of societies and countries. The value attributed to the field, together with the experiences of the battlefields, changes and affects societies on a global scale. For this reason, battlefields are seen as an alternative tourism movement. Due to its geostrategic location in the Dardanelles, B.C. There were east/west wars that started with the Trojan War, dating back to the 11th century. During World War I, the Gallipoli Wars ended with the victory of the Turks, as the most important war of the 20th century. The loss of life of nearly half a million soldiers in these wars is commemorated with international ceremonies by all countries participating in the Gallipoli Historical Site. This historical area, which describes the spirit of 1915 with its tangible and intangible cultural heritage, was included in the Temporary List of World Cultural Heritage in 2014 and has now become an important center of Dark Tourism. In this study; In the 2000s, with the new (renewed) scope and expansions regarding the sustainability of heritage areas, the Gallipoli Historical Area is being redefined with the "Approach Based on Heritage Values" and war heritage and other heritage values; It is aimed to provide a broad perspective to the priority phase of the heritage management process by creating a protected area and buffer zone together with the tourism potential of the region. In order to ensure effective and sustainable heritage management and to update the current situation and management goals of the Çanakkale Historical Area, holistic evaluation of the tangible and intangible heritage of the Çanakkale Historical Area constitutes the first step in defining the extraordinary universal value of the area. In this process, visitor management is one of the most effective tools for increasing the economic contribution of tourism in areas of wealth and for the recognition and sustainability of these values. With this orientation, this thesis will create a guide that can be evaluated in similar areas with the effects of the importance statement report on visitor management and inferences regarding management principles and strategies based on the field of study - without claiming to generalize.

Science Code : 80205
Key Words : Heritage values, heritage management, visitor management, battlefields, Çanakkale
Page Number : 166
Supervisor : Prof. Dr. Nevin TURGUT GÜLTEKİN

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında özveri ile bana yol gösteren, çalışmalarım boyunca tecrübelerinden faydalandığım, çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Nevin TURGUT GÜLTEKİN'e ve desteklerinden dolayı aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	x
RESİMLERİN LİSTESİ	xi
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
2. GÜNCEL KORUMA YAKLAŞIMLARI- AÇILIMLARI VE KORUMA ALANINDA ULUSLARARASINDA YENİ(LENEN) KAVRAMLAR.....	9
2.1. Kültürel Miras	10
2.2. Doğal Miras.....	18
2.3. Miras Yönetimi	21
2.3.1. Önem beyanı.....	25
2.3.2. Kültürel miras değerlerini tanımlamada değere dayalı-odaklı yaklaşım ..	28
2.3.3. Miras yönetim sürecinde yönetim planı	31
2.4. Miras Korumada Sürdürülebilir Kalkınma- Koruma ve Turizm İlişkisi	34
2.5. Hüzün-Savaş Turizmi.....	38
2.5.1. Kültürel turizm bağlamında hüzün-savaş turizmi	38
2.5.2. Hüzün turizmi dünya örnekleri.....	41
2.6. Miras Alanlarında Ziyaretçi Yönetimi	45
2.6.1. Ziyaretçi yönetimi.....	45

2.6.2. Türkiye’de ziyaretçi yönetimi	50
3. GELİBOLU VE ÇANAKKALE KENTİ TARİHİ-SAVAŞ ALANLARINDA MİRAS DEĞERLERİNİ ÖNEM BEYANI KAPSAMINDA DEĞER ODAKLI ALAN TANIMINA GÖRE TANIMLAMA.....	55
3.1. Coğrafi Konum.....	55
3.2. Tarihsel Süreçte Yerleşim ve Savaş Alanları.....	57
3.3. Gelibolu Tarihi Alanı	61
3.3.1. Taşınmaz-taşınır kültürel miras	61
3.3.2. Somut olmayan kültürel miras.....	81
3.3.3. Doğal miras.....	83
3.3.4. Ulusal ve uluslararası tescil statüsü-koruma ve planlama süreci	84
3.4. Çanakkale (Kent Merkezi ve Yakın Çevresi) Tarihi Alanı.....	90
3.4.1. Taşınmaz-taşınır kültür varlığı	91
3.4.2. Somut olmayan kültürel miras.....	106
3.4.3. Doğal miras.....	106
3.4.4. Ulusal ve uluslararası tescil statüsü-koruma ve planlama süreci	108
4. GELİBOLU VE ÇANAKKALE KENTİ TARİHİ-SAVAŞ ALANLARINDA KORUMA ALANI VE TAMPON BÖLGENİN - YENİDEN- BELİRLENMESİ.....	111
5. GELİBOLU VE ÇANAKKALE KENTİ MİRAS-SAVAŞ ALANLARINDA ZİYARETÇİ YÖNETİMİ.....	117
6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ: GELİBOLU-ÇANAKKALE MİRAS VE SAVAŞ ALANLARINDA ZİYARETÇİ YÖNETİMİNE İLİŞKİN ÖNERİLER.....	131
KAYNAKLAR	149
EKLER.....	159
ÖZGEÇMİŞ	166

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Kültürel mirası korumaya ilişkin uluslararası yaklaşımlar	15
Çizelge 2.2. IUCN göre korunan alan tanımı ve yönetim kategorileri	19
Çizelge 2.3. MY sürecinde ÖB yeri ve sürece etkileri	27
Çizelge 2.4. Önem beyanının önerilen kapsamı	28
Çizelge 2.5. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SGD)	34
Çizelge 2.6. Hüzün turizmi dünya örneklerinin karşılaştırılması	45
Çizelge 6.1. Ziyaretçi yönetiminde paydaşların rolü	140

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Çalışmanın hedefleri.....	4
Şekil 1.2. Çalışmanın kapsamı ve aşamaları.....	5
Şekil 1.3. Alan çalışmaları aşamaları.....	7
Şekil 2.1. ICOMOS-taşınmaz kültür varlığı kategorisi	18
Şekil 2.2. Miras yönetim planı aşamaları.....	24
Şekil 2.3. Değer odaklı tanımlamada taşınmaz kültür mirası bileşenleri.....	29
Şekil 2.4. Miras yönetimi, yönetim planı, önem beyanı, değere dayalı-odaklı miras tanımlama yaklaşımı ilişkisi	32
Şekil 2.5. Destinasyon yönetiminin bir parçası olarak ziyaretçi yönetimi.....	46
Şekil 2.6. Ziyaretçi yönetim stratejileri.....	48
Şekil 2.7. Ziyaretçi düzenlemesi – farklı yaklaşımlar.....	50
Şekil 3.1. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı konumu ve morfolojik yapısı.....	55
Şekil 3.2. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı.....	78
Şekil 3.3. Çanakkale Savaşları tarihi alanı anma etkinlikler	82
Şekil 4.1. Çanakkale Tarihi Alanı öneri sınır ve tampon bölge gösterimi.....	114
Şekil 6.1. Çanakkale tarihi alanına ilişkin ziyaretçi yönetim modeli önerisi.....	135
Şekil 6.2. Ziyaretçi yönetimine ilişkin öneri ilkeler ve stratejiler.....	142

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. Auschwitz I uydu görüntüsü.....	41
Resim 2.2. Pompei	43
Resim 2.3. Gorée adası, köle tutulan hücre	44
Resim 3.1. Çamburnu kalesi	64
Resim 3.2. Kilitbahir kalesi	65
Resim 3.3. Seddülbahir kalesi.....	65
Resim 3.4. Namazgâh tabyası.....	66
Resim 3.5. Rumeli Hamidiye tabyası	66
Resim 3.6. Rumeli Mecidiye tabyası ve şehitliği	67
Resim 3.7. Değirmenburnu tabyası.....	67
Resim 3.8. Ertuğrul Tabyası	68
Resim 3.9. Akbaş şehitliği	69
Resim 3.10. Tarihe saygı anıtı ve parkı	69
Resim 3.11. Çamburnu Şehitler Anıtı.....	70
Resim 3.12. Soğanlıdere Hava Şehitliği Şehitler Anıtı	70
Resim 3.13. Şahindere Şehitliği.....	71
Resim 3.14. Atatürk'ün saatinin parçalandığı yer	71
Resim 3.15. Alçıtepe Şehitliği	72
Resim 3.16. Mareşal Fevzi Çakmak Anıtı	73
Resim 3.17. Seyit Onbaşı Heykeli	73
Resim 3.18. Yeni Zelanda Ulusal Anıtı ve Mezarlığı.....	74
Resim 3.19. Çanakkale Şehitler Abidesi.....	75
Resim 3.20. Gelibolu'da geleneksel konut örnekleri.....	75
Resim 3.21. Gelibolu'da tarihi sokak çeşme örnekleri, 1-Ali Poyraz 2-Fikirli Sinan 3-Asım Eken 4-Telli 5- Halil Paşa Çeşmeleri.....	76

Resim	Sayfa
Resim 3.22. Gelibolu Mevlevihanesi.....	76
Resim 3.23. Gelibolu Namazgâhı	77
Resim 3.24. Bigalı Atatürk Evi ve Müzesi	77
Resim 3.25. Çimenlik kalesi	92
Resim 3.26. Kumkale kalesi	92
Resim 3.27. Nara Kalesi	93
Resim 3.28. Anadolu Mecidiye Tabyası.....	93
Resim 3.29. Anadolu Hamidiye Tabyası	94
Resim 3.30. Nara tabyası	94
Resim 3.31. Orhaniye tabyası	95
Resim 3.32. Halileli şehitliği	96
Resim 3.33. Kumkale şehitliği (İntepe Bataryası)	96
Resim 3.34. ÇKVKBK Müdürlüğü hizmet binası.....	99
Resim 3.35. 18 Mart ilkokulu binası.....	99
Resim 3.36. Necip Paşa Cami.....	100
Resim 3.37. Necip Paşa Konağı.....	101
Resim 3.38. Saat Kulesi	101
Resim 3.39. Cevat Bey Konağı (Kervansaray Otel)	102
Resim 3.40. Yalı Cami.....	103
Resim 3.41. Yalı Han.....	103
Resim 3.42. Tıflı Cami.....	104
Resim 3.43. Aynalı Çarşı.....	104

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 3.1. 1/25.000 Ölçekli tarihi alan planı.....	88
Harita 3.2. Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresi Çanakkale savaşlarına ilişkin miras değerleri.....	97
Harita 3.3. Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 26.09.1995 Tarih ve 2416 Sayılı Kararı Eki Harita	98
Harita 3.4. Çanakkale, Merkez ilçesi kentsel sit sınırı.....	105
Harita 3.5. Çanakkale tarihi alanı-tabiat varlıkları.....	108
Harita 4.1. Çanakkale Tarihi Alanı taşınmaz kültür varlığı.....	113
Harita 4.2. Çanakkale savaşları Gelibolu tarihi alanı mevcut ve öneri koruma alanı ve tampon bölge	115

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

ha

Hektar

km

Kilometre

lt/sn

Litre/saniye

m

Metre

Kısaltmalar

Açıklamalar

BM

Birleşmiş Milletler (United Nations)

ÇATAB

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı

ÇDP

Çevre Düzeni Planı

ÇKVKBK

Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

ÇŞİDB

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

DMK

Dünya Miras Komitesi

DML

Dünya Miras Listesi

GEEAYK

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı

GKTVKK

Gelibolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu

HT

Hüzün Turizmi

ICOMOS

International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)

IUCN

International Union for Conservation of Nature (Birleşmiş Milletler Dünya Koruma Birliği)

KMY

Kültürel Miras Yönetimi

KTB

Kültür ve Turizm Bakanlığı

MÖ

Milattan Önce

MS

Milattan Sonra

MY

Miras Yönetimi

OED

Olağanüstü Evrensel Değer

Kısaltmalar	Açıklamalar
ÖÇK	Özel Çevre Koruma
ÖDA	Önemli Doğa Alanı
SDG	Sustainable Development Goals (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri)
TEMPER	Training, Education, Management, Prehistory in the Mediterranean (Akdeniz Havzasında Prehistorya Eğitim ve Yönetim)
TKTVYK	Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu
TGA	Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
TMP	Tarihi Milli Park
UDGP	Uzun Devreli Gelişme Planı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNWTO	UN World Tourism Organization (BM Dünya Turizm Örgütü)
WHC	World Heritage Committee (Dünya Miras Komitesi)
WHL	World Heritage List (Dünya Miras Listesi)
YP	Yönetim Planı
YY	Yüz Yıl

1. GİRİŞ

Savaşlar ülkeler ve toplumlar için tahrip edici etkiye sahiptir. Tarihte yaşanmış ve küresel düzeyde önemli etkileri olan savaşların yaşandığı alanlar günümüzde önemli turistik etkiye sahip olmuştur. Hüzün Turizmi (HT), (Dark Tourism), başta savaş alanları ya da savaş süresindeki ölümlerle olmak üzere insanların acı, keder ve hüznle ilişkili olan ve bunlarla özdeşleştirilebilen yerleri ziyaret ettiği turizm çeşidi olarak tanımlanmıştır. HT, insanların geçmişte tanık oldukları savaş alanlarıyla birlikte insanlık suçlarının meydana geldiği, doğal afetlerin yaşandığı mekânlara ziyaret olarak açıklanabilir. Ülkeler, bölgeler veya kıtalar arasında önem arz eden çevresel, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik etkileri olan bu tarihi yaşamışlıklar, insanların orada olanların nedenini öğrenme, daha iyi anlama, yakından bağlantı kurma, ölen kişileri anma ve savaş alanının yaşandığı alana yani yaşamışlığa verilen değer, HT'nin başlıca nedenleridir. Savaş alanlarına atfedilen bu değerler ve küresel ölçekte toplumları değiştiren ve etkileyen bağlamıyla HT, insanlarda geçmişe yönelik yaşanan keder gibi içsel duyguların yönlendirmesi ile alternatif bir turizm yönlendirmesi olarak gerçekleştirilmektedir. Böylece, küreselleşmenin öngördüğü kentsel rekabette taşınmaz tabiat-kültür varlıkları, somut olmayan miras avantaj sağlarken, bu değere sahip savaş alanları turizm sektörüne de talep edilen farklı destinasyonları ve hizmetleri sunmakta, HT aracılığıyla toplumlar arası dostluğu ve barışı desteklemektedir. Ancak, bu alanlarda farklı nitelikli varlıkları ve ziyaretçi yönetimini önemsemeyen planlama ve uygulama araçlarıyla değerler turizmin talepleriyle tahrip edilmekte ve/veya turizmin sağlayacağı faydaları kısıtlamaktadır. Bu nedenle savaş alanlarında, alandaki tüm somut ve somut olmayan miras ile birlikte koruma-kullanma dengesi kurularak, Dünya Miras Komitesinin (World Heritage Committee-WHC/DMK) de öngördüğü biçimde miras yönetimi uygulanmalı ve yönetim planında ziyaretçi yönetimi önemsenmelidir. Bu olgu bu tez çalışmasında, Çanakkale Tarihi Alanı üzerinden sorgulanacaktır.

Mevcutta yasal adıyla anılan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) tarafından 2014 yılında Dünya Mirası Geçici Listesine alınmıştır. Bu listede savaş alanı olarak belirtilen alanın tarihi, kültürel ve doğal çok yönlü varlıklara sahip olması alanın evrensel değerini arttırmaktadır. Ancak, küresel düzlemde pozitif bir etkiye sahip olmasına rağmen henüz hedeflenen tanınırlığı ve turizmi yönlendirecek mekanizmalar sağlanamamıştır. Dolayısıyla, bu alanın geçici listeden Dünya Miras Listesine

(World Heritage List; DML/WHL) dâhil edilebilmesi için sürdürülebilir ve etkin miras yönetim planının HT ile birlikte kültür turizmine ve tüm varlıklara odaklı biçimde nasıl kurgulanması ve bu kurguda ziyaretçi yönetiminin nasıl planlanması gerektiği sorularına yanıt aranacaktır.

Çalışmanın önemi

2000’li yıllarla DMK’nin taşınmaz tabiat ve kültür varlıklarının ve somut olmayan mirasın sürdürülebilirliği için zorunlu kıldığı miras yönetimi ve bu süreçteki yeni(lenen) açılımlara ve uygulama yöntemlerine (Bkz. Bölüm 2) göre; 1. Dünya Savaşı cephelerinden Gelibolu/Çanakkale üzerinden kültür varlığı olarak savaş alanlarında ilk kez bu tezde değerlendirilmektedir. Korunacak miras değerlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla 2008 yılı itibari ile DMK tarafından zorunlu kılınan miras yönetim sisteminde dolayısıyla DML’nde yer almada, bu sistemin başlangıcı olan ve süreci yönlendiren Önem Beyan Raporu (The Statement of Significance) 2008 yılından itibaren başvuru aşamasında koşuldur. Bu tezin oluşturulmasında Değer Odaklı Tanımlama (Value Based Identification) yaklaşımı önerilmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu tezde çalışma alanı olarak belirlenen Çanakkale Tarihi Alanı, savaş alanları ile birlikte jeomorfolojik, jeostratejik, ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamlarda doğrudan ilişkili olan başta Çanakkale Boğazı olmak üzere Çanakkale kenti ve yakın çevresindeki farklı (taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları ve somut olmayan kültürel miras) değerler yeniden tanımlanmaktadır. Böylece savaş alanlarının yakın çevresi ile birlikte sahip olduğu tüm miras değerleri ile sürdürülebilir kalkınma kapsamında turizm potansiyeli belirlenmiş ve miras yönetim sürecinde değerlendirilmiş olacaktır. Bu süreçte ziyaretçi yönetimi, korunan alanlarda turizmin ekonomik katkısının artırılmasında ve bu değerlerin tanınırlığına ve sürdürülebilirliğine ilişkin en etkin araçlardan biridir. Bu yönlenme ile bu tezde çalışma alanı üzerinden -genelleme iddiası taşınmadan- miras yönetiminde önem beyanı raporunun ziyaretçi yönetimindeki etkileri ve yönetim ilke ve stratejilerine ilişkin çıkarımlarla benzer alanlarda değerlendirilebilecek bir rehber oluşturması tezin önemini açıklamaktadır. Sonuçta bu tez çalışmasının ilgili alan yazına ve uygulamaya da katkı sağlayacağı söylenebilir.

Amaç ve hedefler

Günümüzde tüm dünyada turizm, sahip olduğu büyük ekonomik potansiyel ile en büyük endüstrilerden biri olarak değer kazanmaktadır (Kozak ve diğerleri, 2013). Uluslararası turizm hareketlerinden büyük pay alan ülkelerde olduğu gibi, gelişmekte olan ülkelerde de turizm ekonomik katma değer sağlamaktadır (Giritlioğlu ve Avcıkurt, 2010). Bu ortamda, turizm sektöründe artan rekabette taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları ve somut olmayan miras ait oldukları toplumlara avantaj sunmaktadır. Hem tarihsel hem de ders verici nitelikteki hüznün-acı mekânları sunma ayrıcalığıyla HT'nin, turizm endüstrisindeki talebi giderek artmaktadır. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı, Çanakkale Boğazı ve çevresi ile birlikte Çanakkale Tarihi Alanı; 1. Dünya Savaşında Çanakkale Muharebeleri alanlarıyla birlikte farklı birçok kültür ve tabiat varlıkları ile ülkenin önemli turizm çekim alanlarından biridir. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının 2014 yılında geçici DML alınmasıyla uluslararası tanınırlığının yaygınlaşmasına bağlı olarak turizm potansiyeli artmıştır. Ancak, alana ait Miras Yönetiminin sadece Gelibolu Yarımadasına odaklandığı ve savaş alanları dışındaki diğer miras değerlerinin dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmada önemli kaynak olan bu değerlerin ve turizmdeki etkinliğinin yeterince önemsenmediği anlaşılmaktadır. Bu alana ait yönetim planında ziyaretçi yönetimi de yadsınmıştır.

Bu çalışmanın amacı, savaş alanı niteliğiyle dünya kültür mirası adayı olan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanına, Çanakkale Savaşlarının diğer önemli cephelerinin bulunduğu Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresini (Çanakkale Tarihi Alanı), koruma alanındaki yeni(lenen) kavramlara ve miras yönetimi sistemine göre değerlendirmede, önem beyanı ve bu kapsamda değer odaklı tanımlama ile ziyaretçi yönetimi arasındaki etkileşimi açıklamaktadır. Böylece miras yönetim sisteminin ilk aşaması olup tüm süreci etkileyen dolayısıyla ziyaretçi yönetimini belirleyen tüm değerleri tanımlayarak koruma (ziyaretçi) alan sınırı belirlemede izlenecek bir rehber oluşturulmaktadır. HT teması kapsamında miras alanının turizm potansiyelini belirlemek dolayısıyla turizmin sağlayacağı maksimum faydaya erişmek için ziyaretçi yönetim planını oluşturmanın ilke, strateji ve uygulama araçlarını -çalışma alanı üzerinden- belirlemek hedeflenmektedir (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Çalışmanın hedefleri

Kapsam

Her varlık, kendine özgü niteliklerine göre korunabilir ve/veya yönetilebilir. Bu nedenle tezin amaç ve hedeflerine uygun görülen çalışma alanı olarak 1. Dünya Savaşının yaşandığı Çanakkale Tarihi Alanı belirlenmiştir. Bu seçmede Türklerin zaferiyle sonuçlanan Çanakkale Savaşları, başta Avrupa olmak üzere denizaşırı ülkelerde de (Avustralya, Yeni Zelanda) yönetim sisteminin değişmesi ve etkilerinin küresel boyutta tanınırlığı ve günümüzde sadece savaş değil barış ve dostluğun alan niteliğini belirleyici olmuştur. Ayrıca varlıklar ait olduğu topluma aidiyet, kalıcılık, ayrıcalık, saygınlık gibi değerlerle birlikte sürdürülebilir ekonomik ve sosyal değer kazandırmaktadır. Yeni yüzyılda savaş alanları, yükselen kültür turizminin cazibe merkezine dönüşmektedir. Ancak dünya tarihini değiştiren Çanakkale Tarihi Alanından yalnızca Gelibolu Tarihi Alanının önemsinmesi güncel koruma ve kalkınma programlarının önemsinmediğini göstermektedir. Bu nedenle bu savaş alanları üzerinden ön incelemelerle tez çalışmasının amaç ve hedeflerine göre oluşturulan kuramsal çerçeve eleştirel bu bakış üzerinden oluşturulmuştur. Alan çalışması ile Çanakkale Savaş Alanları ve bu alanlar ile Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresindeki taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları, somut olmayan miras irdelenerek koruma ve tampon bölge, DMK'nin öngördüğü miras yönetim sistemine göre belirlenmiştir. Sonuç olarak çalışma alanı üzerinden genelleme iddiası taşımadan HT bağlamıyla koruma-kalkınma programı kapsamında ziyaretçi yönetimi ilkeleri ve öneminin belirlenmesi, uygulanmasına ilişkin bir rehber oluşturulmaya çalışılmıştır (Şekil 1.2).

Şekil 1.2. Çalışmanın kapsamı ve aşamaları

Yöntem

- Bu kapsamda amaç ve hedefler doğrultusunda tezde izlenecek yöntem geri-beslemeli dört aşamadan oluşmaktadır.

Etüt Aşaması:

- Öncelikle Gelibolu Tarihi Alanı olmak üzere yerel ve evrensel boyutlarda HT'nin önemli odaklarından olan Çanakkale Savaşlarının yaşandığı alanda tabiat ve kültür varlıkları, somut olmayan miras ile birlikte yerleşim alanlarında (Çanakkale Tarihi Alanı) ön inceleme, gözlem ile alana ilişkin tescilli taşınmaz kültür varlıklarının incelenmesi,
- Uluslararası güncel koruma yaklaşımlarının Çanakkale Tarihi Alanı özelinde miras yönetimi – önem beyanı-değer odaklı alan tanımlama yaklaşımı üzerinden değerlendirilmesi, dünya örnekleri üzerinden hüzün turizminin incelenmesi elde edilen bilgi, belge ve dokümanlar ve DMK tarafından yapılan çalışmalar üzerinden çalışma programının tasarımı,

Veri Toplama:

- Ulusal ve uluslararası koruma mevzuatı, sözleşmeler, yönetmelikler ve rehberlerin incelenmesi,
- Literatür taraması, uluslararası koruma alanında yeni(lenen) kavramlar, açılımların incelenmesi,
- Bu kapsamda Çanakkale Tarihi Alanına ilişkin sürdürülebilir koruma ile kültürel-hüzün turizmi ile ilişkili bilgi ve belgelerin elde edilmesi,

- Yerinde gözlem, inceleme ve belgeleme çalışmalarının yapılması,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda (KTB) arşiv taraması, konu ile ilişkili ve yetkili kamu kurum ve kuruluşları (Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı (ÇATAB), Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (ÇKVKBK Müdürlüğü), Çanakkale Müze Müdürlüğü ve Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) yetkilileri ile derin görüşmeler yapılması,

Verilerin Analizi:

- DMK'nin Dünya Miras Listesi için belirlediği kriterler esas alınarak, öngörülen miras yönetim sisteminin başlangıcında hazırlanması gereken önem beyanına göre Çanakkale Tarihi Alanının değerlerin ve değer alanlarının yeniden tanımlanması,
- Çalışma alanında, yenilenen yaklaşımlar bağlamında tespit edilen sürdürülebilir koruma alanlarının ve tampon bölgenin belirlenmesi,
- Çalışma alanının sahip olduğu tabiat ve kültür varlıklarının, hüzün ve kültür turizmine yönelik potansiyellerinin değerlendirilmesi,
- Sürdürülebilir koruma, kalkınma ve turizm etkileşimini sağlamada “ziyaretçi yönetimi” modelinin geliştirilmesi, ilkelerinin belirlenmesi.

Sonuç ve Değerlendirme:

- Savaş Alanlarına odaklı hüzün- (dark tourism)-turizminin sürdürülebilir korumada ve kalkınmada etkin olabilmesine yönelik Çanakkale Tarihi Alanı özelinde tüm varlıkların bu sürece dâhil edilmesiyle sürdürülebilir kalkınma - turizmden elde edilecek katma değerin artırılması için ziyaretçi yönetimine ilişkin ilkelerin belirlenerek bir rehberin oluşturulmasını kapsamaktadır.

Ziyaretçi yönetimi; alana ilişkin ziyaretçi deneyiminin kalitesini maksimuma çıkarma ve insanları mekâna ve zamana yaymanın ve ekonomik katma değeri artırmanın sürdürülebilir koruma parametrelerini belirlemesi olarak açıklanabilmektedir. Tarihi Alana ilişkin elde edilen veriler ve bunların analizi ile elde edilen değerlendirmeler sonucunda belirlenecek olan koruma ve tampon bölge sınırı, ziyaretçi yönetiminin etkinliğinin sağlanması açısından önemli bir altlık oluşturacaktır. Böylece korunan alanının turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ile birlikte sürdürülebilir miras yönetiminin sağlanmasında ziyaretçi

yönetimi bu sürecin yönetilmesindeki başarının vazgeçilmez bileşeni olduğunu açıkça göstermektedir.

Bu tez çalışmasında Çanakkale Tarihi Alanı'nın sahip olduğu tabiat ve kültür varlıkları ile beraber Çanakkale Tarihi Alanında yerin ruhunu yansıtan somut olmayan mirası, paydaşların katılımını önceleyen turizm yönetimi için detaylı olarak incelenerek UNESCO geçici listeden Dünya Kültür Miras Listesine alınması için gereklilikler saptanacaktır. Alt amaç-hedef olarak Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı için hazırlanmış olan planlar, miras yönetim kurgusu 21. yüzyılın ilk çeyreğinde uluslararası koruma yaklaşımları ve yeni(lenen) kavramlara göre değerlendirilecek ve yönetim planında yer alması öngörülen ziyaretçi yönetiminin alana ilişkin elde edilen veriler doğrultusunda (Şekil 1.3) ilkeleri ve uygulama araçları belirlenecektir.

Şekil 1.3. Alan çalışmaları aşamaları

Alan çalışmasının kapsamı, aşamaları ve izlenecek yöntem aşağıda açıklanmaktadır.

- 1/25 000 ölçekli Gelibolu Tarihi Alan Planı ve Miras Yönetim Sürecini inceleme ve sürdürülebilir koruma, kalkınma ve turizm ilkelerine göre değerlendirme,
- Miras Yönetim sürecinin ilk aşamasına göre alanın tabiat ve kültür varlıkları ile somut olmayan mirasın önem beyanı kapsamında-değer odaklı alan tanımlama yaklaşımı ile tanımlanmasına yönelik izlenecek yöntemin belirlenmesi (Akademik Eleştiri - Uluslararası tüzük ve rehberleri, başarılı örnekleri inceleme değerlendirme),

- Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı ile Çanakkale kent merkezi-yakın çevresinde (Çanakkale Tarihi Alanı) tabiat ve kültür varlıkları ile somut olmayan mirasın tanımlanması,
- Korunan Alanları tanımlamada ÇATAB, ÇKVKBK Müdürlüğü, Çanakkale Müze Müdürlüğü ve Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü görüşlerini edinme, değerlendirme,
- Tarihsel ve kültürel, anı-keder ve gurur mekânlarına ve somut olmayan mirasa göre geleneksel anma törenlerini ve etkinlik alanlarını sorgulama,
- Değer Odaklı Tanımlama ile bulgulardan elde edilen Korunan alanları ve Tampon Bölge sınırlarını belirleme,
- Miras Yönetim Planı ilkelerine göre plan ve aşamalarını kurgulama,
- Ziyaretçi Yönetim Planına İlişkin Toplanan Verilerin Değerlendirilmesi (İlgili Kurum ve Kuruluşların görüşleri, tur rotaları ve ziyaret sürecindeki aktiviteler vb.), alana ilişkin ziyaretçi yönetim modelinin geliştirilmesi,
- Ziyaretçi Yönetimi amaç-hedefleri, ilkeleri ve uygulamanın belirlenmesi olarak planlanmıştır.

2. GÜNCEL KORUMA YAKLAŞIMLARI- AÇILIMLARI VE KORUMA ALANINDA ULUSLARARASINDA YENİ(LENEN) KAVRAMLAR

1972 yılında Paris’te kabul edilen, 1975 yılında yürürlüğe giren Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkındaki Sözleşme (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) (Dünya Mirası Sözleşmesi) ile kültür varlıkları maddi öğeler üzerinden tanımlanmıştır. İnsan veya insanın doğa ile ortak eserlerine odaklanarak “anıtlar, bina toplulukları ve sit” kavramına göre gruplandırılmıştır. Bu sözleşmenin amacı; geniş kapsamlı koruma anlayışını ve tabiat ve kültür varlıklarının tüm insanlığın ortak mirası olduğunu, bu değerleri koruma gerekliliğini yaygınlaştırmak ve geleceğe aktarmaktır. Dünya Miras Sözleşmesine göre kurulan DMK varlıkları Üstün Evrensel Değer (Outstanding Universal Value- OUV, OED) olarak tanımlama kriterlerini belirlemiş ve bu kriterlerin en az birine sahip olan kültürel, doğal ve karma değerlere ilişkin Dünya Miras Listesi’ni (World Heritage List – WHC/DML) oluşturmuştur.

1990’larda DML’nde temsiliyetin ve temaların daha dengeli bir hale getirilmesi gündeme getirilmiştir. Bu süreçte;

1994 tarihli Nara Özgünlük Belgesi (The Nara Document on Authenticity, 1994) OED’in tanımlanmasında “kültürel bir dönüş” olarak kabul edilmektedir. Tüm kültürlerle saygı, kültür varlıklarının içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamla değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kültür ve varlık çeşitliliğinin tüm insanlık için yeri doldurulamaz duygu ve düşünce zenginliğini oluşturduğu ve bu çeşitliliğin insanlığın gelişiminde büyük önem taşıdığı, soyut ve somut anlatım biçimlerinin kültürlerin ve toplumların kendisini ifade etmedeki rolüne dikkat çekilmiştir (ICOMOS, 1994).

1994 tarihinde DMK’nin onayladığı Küresel Strateji (Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List, 1994) ile kültürlerin kendilerini ifade ettiği OED’in ve kültür varlıklarının çeşitliği ve karşılaştırılmaz olduğuna, DML için daha adil ve güvenilir temsil listesini oluşturulması gerektiği konularında farkındalık yaratılmaya yöneliktir.

1998 tarihli Dünya Mirası Küresel Strateji Toplantısı'nda (The World Heritage Global Strategy Natural and Cultural Heritage Expert Meeting), kültürlerin kendilerini ifade ettiği değerlerin çeşitli tezahürlerine karşı açık olunması ve tipolojik çerçeveler yerine tematik değerlendirmeler gerektiği önerilmiştir (UNESCO, 1998).

1999 tarihli ICOMOS (International Council on Monuments and Sites- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Burra Tüzüğü (Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması için Avustralya ICOMOS Tüzüğü – The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance) kültürel öneme sahip yerlerin korunması ve yönetimi ile ilgili ilkeler, süreçler, yöntem ve araçlar konusunda bugün bütün dünyaca kabul gören ve temel alınan bir belge olmuştur (ICOMOS, 1999).

2.1. Kültürel Miras

2000'li yıllarla gündeme gelen, küreselleşmeyle kültür varlıklarının değersizleştirilmesi, OED kaybı, elitist mimarinin ileri derecede önemsenmesine karşın geleneksel, sıradan/sıra dışı taşınmaz kültür varlıklarının yadsınması ve bazı coğrafyalardaki varlıkların yeterince temsil edilememesi gibi endişelerle, UNESCO bu konulara dikkat çekmek, farkındalığı arttırarak sürdürülebilir korumayı garanti etmek için farklı alanlarda çalışmalar başlatmıştır.

2000 yılında Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (European Landscape Convention) ile ekonomideki değişimlerin, tarım, orman, endüstri, maden üretimi ve ulaştırma, altyapı, turizm gelişmeleri ve bölge, şehir planlaması uygulamalarının peyzajların dönüşümünü hızlandırdığına dikkat çekilerek, peyzajın korunmasının, yönetiminin ve planlanmasının toplumdaki herkese haklar ve sorumluluklar getirdiği vurgulanmıştır. Tüm bu belgeler koruma düşüncesinin tüm alanları kapsayacak şekilde geliştiğine işaret etmektedir (Dinçer, 2013; 29).

2002 yılında kabul edilen Budapeşte Deklarasyonu ise DMK'nin tüm üye devletlerini kabul etmeye davet ettiği bir sözleşmedir. Bu deklarasyon ile kültür varlıklarına yönelik 4C varlıkların Güvenilirliğini (Credibility) güçlendirmek, etkin Korunmasını (Conservation) sağlamak, etkili Kapasite Oluşturmak (Capacity-Building), kamu bilincini arttırmak ve bunu İletişim (Communication) aracılığıyla arttırmaktır. Bu dört kritere 2007 yılında beşinci kriter

olarak Topluluk (Community) eklenmiş ve diğer dört kriterin gerçekleştirilmesi için toplulukların özelliklerinin dikkate alınmasının önemi vurgulanmıştır (WHC, 2017).

2003 yılında UNESCO tarafından Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (The Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ile somut olmayan mirasın korunması konusuna vurgu yapılarak miras kavramının kapsamı genişletilmiştir.

2005 yılında Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi (Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society) ya da Faro Sözleşmesi olarak bilinen belge kültür varlığı kavramının kapsayıcılığının ne kadar arttığını ifade etmektedir. Sözleşmede; Avrupa Konseyi üyesi ülkeler, öncelikle ortak miras olarak insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne saygı konularını kabul etmişlerdir.

Kentlerin tarihi kentsel peyzajlarının değerlerini korurken, aynı zamanda bu çevrelerin modernizasyon ihtiyacının bu değerlere uygun olarak nasıl düzenleneceğini tartışmak üzere Mayıs 2005'te Dünya Mirası Merkezi, ICOMOS ve Viyana Belediyesi tarafından düzenlenen ve Viyana'da gerçekleştirilen "Dünya Mirası ve Çağdaş Mimarlık Tarihi Kentsel Peyzaj Yönetimi" konferansı önemli bir dönüm noktasıdır. Tarihi peyzajın bütünlüğünü korumak amacıyla, koruma, yeni mimari ve kentsel gelişmeler arasındaki bütünleşmiş ve uyumlu ilişkiyi teşvik eden "Viyana Memorandumu" bu toplantıda kabul edilmiştir. Viyana Memorandumunda bir alanın doğal özellikleri, tarihi ve günümüzün yapıları çevresini, zemin üstündeki ve altındaki yapıları, açık alanları ve bahçeleri, arazi kullanım deseni ve mekân organizasyonunu, algıları, görsel ilişkileri kapsar. Kavram aynı zamanda, sosyal ve kültürel uygulamaları, değerleri, ekonomik süreçleri, çeşitlilik ve kimliğe ilişkin maddi olmayan boyutları da içermektedir (Dinçer, 2013).

Uluslararası kabul görececek biçimde kültür miras tanımı; Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (International Council on Monuments and Sites-ICOMOS) 2008'de Kanada'da Quebec'te düzenlediği 16. Genel Kurul ve Uluslararası Bilimsel Sempozyum (16th General Assembly and International Scientific Symposium) sonucunda hazırlanan tüzükte; "tarihi ve kültürel önemi dolayısıyla genellikle yasal olarak korunan alan, doğal görünüm, mimari kompleks veya mekân" olarak tanımlanmıştır (ICOMOS, 2008). UNESCO'nun 2011 tarihinde yaptığı tanımla kültürel miras üç temel kategoriden oluşmaktadır;

- Seçkin kültürel değeri bulunan anıtsal miras,
- Uyumlu bir şekilde ve göreceli olarak çok sayıda var olan ve istisnai olmayan miras unsurları,
- Yeni kentsel unsurları göz önünde tutarak (örneğin) Bu özellikleri içeren kentsel yapılar:
- Açık alanlar: caddeler, kamuya açık alanlar - Kentsel altyapı, maddi örgün yapılar ve donatılar (UNESCO, 2011).

Ancak, ilgili yazında farklı bakış açıları ve ölçeklere göre farklı yapılan tanımlarda kültür mirasının sadece fiziki ve maddi dünyayı değil, yaşamın tüm elemanlarını içermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla kültürel mirasın zaman boyutunda insani faaliyetleri belgeleyen tüm işaretleri ve izlerin somut yapısal çevre ile ilişkili olduğu ve bu nedenle bu ilişkinin ve var olan kanıt tabakalarının okunması gerektiği, diğer bir deyişle somut olmayan kültür öğelerinin (dil, dans, müzik, folklor gibi) fiziksel, mekânlara anlam ve önem katması nedeniyle bu kültürel bağlantıların da birlikte korunması gerektiği savunulmaktadır (Austin, 2002). Kentsel bağlamda kültür mirası bir nesilden diğerine süreklilik gücü için aktarılan bir şey değil; en kapsamlı biçimde değerlendirmek ve deneyimlenmek istenilen şey yada geçmişin modern kullanımları olarak görülmektedir (Ashworth and Larkham 1994).

Aynı Kurul sonucunda yayınlanan Québec (Canada) Deklarasyonu ile yer'e anlam, değer, duygu katan somut ve somut olmayan öğelerin birlikte korunmasının gerekliliği vurgulanmıştır ve Yer'in Ruhu (spirit of place) kavramı tanımlanmıştır. Yer'in ruhu kavramı ve bu ruhu yaratan yaşam, sosyal ve ruhsal doğasını, anlam, değer ve gizemi oluşturan somut-maddi (tangible) öğeler (binalar, siteler, peyzaj, manzara, yollar, nesneler vb.) ve maddi olmayan (intangible) öğeleriyle (anılar, anlatılar, yazılı belgeler, ritüeller, festivaller, geleneksel bilgi, değerler, dokular, renkler, kokular, vb.) tanımlamıştır (Results of the 16th ICOMOS General Assembly Quebec, 2008).

Hazırlanan tüzükte kültür varlığı ise “tarihi ve kültürel önemi dolayısıyla yasal olarak korunan alan, doğal görünüm, mimari kompleks veya mekân” olarak kültür varlığı alanı tanımı yapılmıştır. ICOMOS Amerika tarafından 2008 yılında hazırlanan “Foz Du Iguaçu” Bildirgesi ise kültür varlığının ve tarihi önemin bulunduğu alanların yaratıldığı ve aktarıldığı toplulukların kimliğinin korunmasında, mirasın somut ve somut olmayan parçalarının gerekli olduğunu belirtmektedir. Böylece korunması gereken kültürel peyzaj kapsamında sadece fiziksel yapıyı çevre değil bu çevrenin oluşumundaki etkenlerin korunması-

yaşatılması da öngörülmüştür. (ICOMOS, 2008). 2011 yılında 1976 tarihli “Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü” Tüzüğü’nün etkinliğini geliştirmek amacıyla UNESCO kapsamında 2000’li yılların başından itibaren sürdürülen çalışmalar sonucunda “Tarihi Kentsel Peyzaj Kavramına İlişkin Tavsiye Kararı” kabul edilmiştir. Kentsel mirasın kamu politikasının önemli bir konusu olduğu; demografik değişimler, küresel pazarın liberalleşmesi ve merkezden çevreye yayılmasının yanı sıra kitle turizmi, varlıkların pazarlanmasındaki sömürü, iklim değişikliği süreçlerine vurgu yapılarak kentlerin gelişme baskıları ve zorluklara maruz kaldıkları vurgulanmıştır.

2011 yılında alınan Tarihi Kentsel Peyzaj Kavramına İlişkin Tavsiye Kararı ile demografik değişimler, küresel piyasaların serbestleşmesi ve merkezi yönetimden uzaklaşmanın yanı sıra kitle turizmi, varlıkların piyasa tarafından sömürülmesi ve iklim değişiklikleri süreçleri altında koşulların değiştiğini ve kentlerin 1976’da tarihi alanlarla ilgili son UNESCO tavsiye kararının (Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Roller Konusunda Tavsiye Kararı) kabul edildiği zaman var olmayan gelişme, baskılar ve değişimlere maruz kaldığını saptayarak, bugün, dünya nüfusunun yarıdan fazlasının kentsel alanlarda yaşamakta olduğu, kentsel alanların; girişimcilik ve yaratıcılık merkezleri olarak öneminin her geçen gün arttığı, kentler; istihdam ve eğitim fırsatları sağlamakta, insanların gelişen ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap vermektedir. Bu bağlamda Tavsiye Kararı, bütün sürdürülebilir kalkınmanın daha geniş hedefleri içinde, kentsel varlıkların korunması stratejilerinin daha iyi bir şekilde entegre edilmesi ve düzenlenmesi ihtiyacına hitap ettiği, bunun amacının insanların yaşadığı çevreyi korumayı ve kalitesini geliştirilmeyi amaçlayan kamusal ve özel etkinliklerin desteklenmesi olarak belirtilmiştir. Tavsiye Kararı, tarihsel alanların fiziksel formlarındaki karşılıklı ilişkileri, uzamsal düzenleme ve bağlantıyı, doğal özellikleri ve yerleşimlerini ve kendi sosyal, kültürel ve ekonomik değerleri göz önünde bulundurularak, kendi geniş kentsel bağlamlarında tarihsel alanları ayırt edecek, koruyacak ve yönetecek bir peyzaj yaklaşımı önermiştir (UNESCO, 2011).

2014 yılında ICOMOS’un 18. Genel Kurulunda, Floransa Bildirgesinde ifade edilen İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj başlığındaki Bildirgesi, kültürel çeşitliliğin varlık ve peyzaj değerleri aracılığıyla ifade edildiği kültür tartışmalarının merkezine insanları yerleştiren, sürdürülebilir, uyumlu ve kültürlerarası gelişmeyi teşvik etmek için ICOMOS’un yol göstermesini sağlayacak, geniş bir tartışmayı desteklemektedir. Peyzajların, geçmiş kuşakların yaşayan hafızası olmaları ve gelecek kuşaklara somut ve somut olmayan

bağlantılar sağlayabilecek olmaları dolayısıyla, kültür varlıklarının ayrılmaz bir parçası olduğu kültür varlığı ve peyzaj, toplulukların kimliklerinin vazgeçilmez bir unsuru ve biyolojik çeşitliliğin de korunmasını güvenceye alan geleneksel uygulamalar ve bilgiler üzerinden yaşatılması gerektiği vurgulanmaktadır. Peyzajlar bugün beklenmedik tehditlerle karşı karşıya kaldığı, tabiat ve kültür varlıkları arasındaki ilişkinin yürütülmesiyle ilgili uygulama deneyimleri paylaşarak ve yeni yaklaşımlar izlenerek bu tehditlerin yönetilmesi gerektiği, insan haklarının korunmasına ve yeni ile geleneksel bilginin ve yerel yönetişimin güçlendirilmesine dayalı bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir (ICOMOS, 2014).

2017 yılında yapılan Delhi’de ICOMOS’un 19. Genel Kurulunda gerçekleştirilen Sempozyumda “Miras ve Demokrasiye ilişkin Delhi Deklerasyonu” ile kültürel değerlerin varlığımızın gerekçesini anlamak ve bunun insan hayatındaki farklı yönleri ile bağlantısını kurmak için en önemli araç olduğunu ve bu bağlamda sahip olunan varlıklarımızın geçmişimiz için değil geleceğimiz için önemli olduğu vurgulanmıştır. 2017 yılında Delhi’de yapılan, ICOMOS’un 19. Genel Kurulunda Kırsal Peyzaj Mirasına İlişkin İlkelerle dair varlık olarak kırsal peyzajlar; geçmişte ve günümüzde sosyal yapıların ve işlevsel organizasyonların gerçekleştirilmesi, kullanılması ve dönüştürülmesi olarak ifade edilmiş olup, biokültürel çeşitliliğin devamına katkıda bulunan kültürel, doğal nitelikleri kapsadığı, kırsal peyzajın somut ve soyut karakter ve değerlerine ilişkin farkındalık sağlamayı amaçlamaktadır. Yine 2017 yılında Tarihi Kentsel Parklar Belgesi ile Tarihi Kentsel halka açık parkların aşırı kullanımı tarihi karakterlerini olumsuz yönde etkileyebildiğinden tarihi parkların aşırı ve zarar verici etkilerini önleyici tedbirlerin alınması hedeflenmiştir. Aynı yıl yapılan Ahşap Mimari Mirasın Korunması için İlkeler Bildirgesinde; belgenin amacı ahşap kültür varlığının kültürel önemine saygı göstererek, korunması ve konservasyonu için en geniş uluslararası çerçevede uygulanabilir temel ilke ve uygulamaları tanımlamaktadır. Aynı oturumda diğer bildirge olan Kamusal Arkeolojik Sit Alanları için Salah Kılavuzu’nda dünyanın dört bir yanındaki milli park sistemlerindeki arkeolojik alanlar ve Dünya Mirası Alanları içindeki arkeolojik alanlar, turizm endüstrisinin bunları önde gelen destinasyonlar olarak pazarlaması nedeniyle belirli zorluklar sunduğu, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme’nin onaylanmasından bu yana geçen zamanda açıkça ortaya çıktığı belirtilmiştir. O zamandan bu yana, halka açık arkeolojik alanlarda da benzer kalıcı sorunlar ortaya çıkması sebebiyle bu yönergelerin amacı, kamuya açılan arkeolojik alanlarda bu tür sorunların gelişmesi ve çözümsüz hale gelmesi olasılığını azaltmak olarak vurgulanmıştır (ICOMOS, 2017).

2018'de Buenos Aires'te gerçekleştirilen ICOMOS tarafından yayınlanan Buenos Aires İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 70'inci yılı Deklarasyonunda; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi veya diğer uluslararası belgelerle güvence altına alınan insan haklarını ve temel özgürlüklerini ihmal etmedikleri sürece kültürel değerlerin bir arada yaşamasının tanındığı ve saygı duyulduğu belirtilmiştir. Özellikle kültür varlıklarının takdir edilmesine, erişimine ve korunmasına destek verilmesine odaklanan hem yerel hem de küresel anlamda kültür varlıklarına ilişkin kamu bilincini arttırmaya yönelik eylemlerin teşvik edilmesi vurgulanmıştır (ICOMOS, 2018).

2021 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Miras ve Kalkınma Aktörleri için Politika Rehberi'nde miras kavramı doğal, kültürel, somut ve somut olmayan tüm yönleriyle - Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının temelinde yer aldığı, ancak miras ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki bağlantıları güçlendirmek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu, söz konusu boşluğu gidermek amacıyla ICOMOS Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Çalışma Grubu, ICOMOS üyeleri ile işbirliği içinde, Küresel Amaçların miras yoluyla ele alınabilmesinin çok çeşitli yollarını gösteren bu Politika Rehberini hazırlamıştır. Bu belge, ICOMOS üyelerinin yanı sıra, miras koruma konusunda çalışan uzmanlara ve kalkınma aktörlerine rehberlik ederek, tabiat ve kültür varlıklarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmayı destekleme potansiyelini göstermeyi amaçlamakta olduğu belirtilmiştir (ICOMOS, 2021). Özetle 2000li yıllarla koruma yaklaşım ve kavramlarına yenilikçi eklemeler ve değişiklikler getirilmiştir (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1. Kültürel mirası korumaya ilişkin uluslararası yaklaşımlar

1931	Restorasyon Kartası	Yapıların çevresi ile korunması ilkesi
1933	Atina Tüzüğü	Koruma alanlarında yapıları koruma ve yeni yapılaşma koşullarının belirlenmesi
1954	Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme	Herhangi bir mirasa yapılan saldırının insanlığın kaybı olduğunun vurgulanması
1964	Venedik Tüzüğü	Bütüncül koruma yaklaşımı
1972	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkındaki Sözleşme	Eserlerin tüm insanlığa ait olması, geniş kapsamlı koruma anlayışının gelişmesi

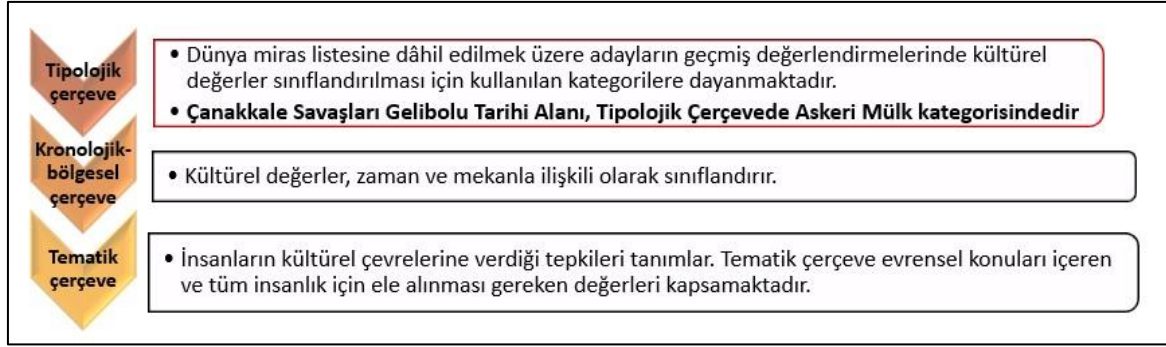
Çizelge 2.1. (devam) Kültürel mirası korumaya ilişkin uluslararası yaklaşımlar

1975	Avrupa Mimari Miras Yılı ve Avrupa Mimari Miras Tüzüğü	Koruma düşüncesinin sosyal, kültürel, ekonomik boyutu kapsayacak şekilde geliştirilmesi
1976	Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü Konusunda Tavsiyeler / Nairobi	Devletlerin koruma politikalarının diğer devletler tarafından değerlendirilmesinin önünün açılması
1987	Washington Tüzüğü	Kültür ve kimlik kaybına vurgu yapılması
1992	Rio Deklarasyonu	Sürdürülebilirlik kavramının tartışılması
1992	Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi	Arkeolojik miras alanının düzenlenmesine yönelik Avrupa çapında ilk geniş kapsamlı sözleşme
1994	Nara Özgünlük Belgesi	Küreselleşmenin oluşturduğu sorunlara dikkat çekilmesi, özgünlük ilkelerin geliştirilmesi
1994	Küresel Strateji	Kültürel miras değerlerinin çeşitliliği ve karşılaştırılmaz olduğu konusunun vurgulanması
1999	Burra Tüzüğü	Miras Yönetiminin öngörülmesi
2000	Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	Fiziksel, ekonomik, sosyal çevre ile kültürel peyzaj kavramının ilişkilendirilmesi
2002	Budapeşte Deklarasyonu	Kültürel miras alanlarında 4C hedefleri
2003	Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	Somut olmayan kültürel mirasın öneminin vurgulanması
2005	Faro Sözleşmesi / Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi	Eşitlikçi ve barışçıl yaklaşımlar ile koruma yöntemlerinin geliştirilmesi
2005	Viyana Memorandumu / Dünya Mirası ve Çağdaş Mimarlık Tarihi Kentsel Peyzaj Yönetimi Konferansı	Yaşayan miras, kendine özgü doğa tanımlarına ve kentin ihtiyaçlarına konularına odaklanma
2008	ICOMOS Québec Deklarasyonu	“Yer’in Ruhu” kavramının tanımlanması
2011	Tarihi Kentsel Peyzaj Kavramına İlişkin Tavsiye Kararı	Kültürel peyzaj ve tarihsel süreklilik ilişkisinin açıklanması
2014	Floransa Bildirgesi İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj	Kültürel mirasın ve peyzajların barışçıl ve demokratik toplumları desteklemek için taşıdığı değere ilişkin ilke ve tavsiyeler bildirgesi
2017	Miras ve Demokrasiye ilişkin Delhi Deklarasyonu	Mirasın yaşam kalitesini ve sosyal yaşamı iyileştirmede önemli bir kaynak oluşturduğunu kabul etmek Hızla değişen küresel ortamda ekonomik kalkınmayı teşvik edilmesi

Çizelge 2.1. (devam) Kültürel mirası korumaya ilişkin uluslararası yaklaşımlar

2017	Tarihi Kentsel Parklar Belgesi	Tarihi Parkların şimdiki ve gelecek nesillerin kullanımı ve eğlenmesi için tarihi alanlar olarak korunmasını vurgulamak
2017	Ahşap Mimari Mirasın Korunması için İlkeler	Ekim 1999'da Meksika'da yapılan 12. Genel Kurulda kabul edilen "Tarihi Ahşap Yapıların Korunması için İlkeler" in güncellenmesi amacı ile yazılmıştır. Amaç ahşap kültür mirasının kültürel önemine saygı göstererek, korunması ve konservasyonu için en geniş uluslararası çerçevede uygulanabilir temel ilke ve uygulamaları tanımlamak
2017	Kamusal Arkeolojik Sit Alanları için Salah Kılavuzu	Kamuya açık olan veya açılması muhtemel arkeolojik alanlar için çerçeve ve sistem; ve böyle bir fizibiliteyi referans alarak sürdürülebilir bir yönetim sisteminin geliştirilmesine rehberlik etmek
2017	Kırsal Peyzaj Mirasına İlişkin İlkeler	Kırsalın etik, kültür, çevresel ve sürdürülebilir dönüşümüne ilişkin yansıma ve rehberlik sunmakta
2018	Buenos Aires İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 70'inci yılı Deklarasyonu	Hak Temelli yaklaşımlar dahil edilerek bireyleri ve toplulukların itibar girişi
2021	ICOMOS Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Miras ve Kalkınma Aktörleri için Politika Rehberi (Yönetici Özeti)	'Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmayı hızlandırmak için mirasın gücünü kullanmak' ana politika direktifi altında birleşerek, tüm aktörlere çağrıda bulunmak

DMK varlıklarının çeşitliliği konusunda farkındalık ve eşitlikçi temsili ve tanınırlığı sağlamak amacıyla, 2003 tarihli 27. Oturumunda ICOMOS'un taşınmaz kültür varlığı için hazırladığı analiz çerçevesini kabul etmiştir; Tipolojik (Typological Framework), Kronolojik-Bölgesel (Chronological-Regional Framework) ve Tematik çerçeve (Thematic Framework) (Şekil 2.1) (ICOMOS, 2004). Kültürel Miras kategorisindeki sınıflandırma sebebiyle Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Tipolojik çerçevede Askeri Mülk kategorisine girmektedir.

Şekil 2.1. ICOMOS-taşınmaz kültür varlığı kategorisi (ICOMOS, 2004).

Miras yönetiminin gelişimine ilişkin 1972 yılından itibaren başlayan bu süreç; varlıkların tanımlanmasındaki kriterlerin belirlenmesi, somut ve somut olmayan miras ile toplumla birlikte olağan üstü evrensel değer çeşitlilik kazanmıştır. Miras yönetiminin ilke-yönetim ve strateji araçlarının belirlendiği bir kapsam ile varlıkların sürdürülebilirliğinin sağlanması anlamında değişen küresel dengelere göre geliştirilerek bir varlığın DML'ne alınmasında; son olarak 2008 yılında yapılan yeni bir format ile OED beyanının gereklilik olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda varlıkların tanımlanması ve sürdürülebilirliğini etkinleştirmek açısından genişleyen kapsamını referans alarak varlıkların yere özgü alan tanımlamalarının değerlendirildiği değer odaklı yaklaşımının irdelenerek tanımlanması, miras yönetim sürecinin ilk basamağını oluşturmaktadır.

2.2. Doğal Miras

Doğal miras, uluslararası ilgili kurumlar tarafından doğal koruma alanları içerisinde ayrıcalıklı olarak değerlendirilmektedir. IUCN'nin 1994'de yayınladığı rapora göre; doğal koruma alanları "biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların sürekliliğini ve korunmasını sağlamak amacıyla kurulan, yasalarla ve diğer etkili araçlarla yönetilen kara ve deniz parçalarıdır". IUCN korunan alan tanımını, yönetim kategorileri ile ilişkilendirerek 2008'de yeniden tanımlamıştır. Bu tanımlamaya göre korunan alan "ilişkili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerleri ile doğanın uzun vadeli korunmasını sağlamak için, yasal veya diğer etkin araçlar vasıtasıyla, tanımlanmış ve yönetilen, belirgin coğrafi alan" olarak tanımlanmış ve altı kategoriye ayrılmıştır (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.2. IUCN göre korunan alan tanımı ve yönetim kategorileri

No	Adı	Tanımı
1	Mutlak Doğa Koruma/Yabanıl Alanlar	
1-a	Mutlak Doğa Koruma Alanları (Strictly Protected Natural Areas)	Biyolojik Çeşitliliğin korunması için belirlenen ve muhtemel jeolojik/ jeomorfolojik özellikler de ayrılan, insanların ziyaretleri, kullanımı ve etkileri sıkı bir şekilde kontrol edilip sınırlandırılan ve -kesinlikle- korunan alanlar.
1-b	Yaban(ıl) -El Değmemiş-A alanlar (Wilderness Area)	Genellikle yaban yaşamının doğal koşulları korumak için korunan ve yönetilen, kalıcı veya önemli bir insan yerleşimi olmaksızın doğal karakteri ve nüfusu korunan genelde geniş, değiştirilmemiş veya çok az değiştirilmiş alanlar.
2	Milli Parklar (National Park)	Büyük Doğal ve Doğala yakın alanlar olup, aynı zamanda çevresel ve kültürel açıdan uyumlu ruhani ya da manevi, bilimsel, eğitsel, eğlence amaçlı ziyaretçi fırsatları için de bir temel oluşturan karakteri ve ekosistem özellikleri ile büyük ölçekli ekolojik süreçleri korumak için ayrılmış alanlardır.
3	Doğal Anıt ya da Özellikler (Natural Monument or Feature)	Arazi yapısı deniz gibi, denizaltı mağarası, jeolojik ya da bir mağara veya antik bir koru hatta yaşayan özellikler gibi özgül doğal anıtları korumak için ayrılmış alanlardır.
4	Habitat/Özellikli Yönetim Alanı (Habitat /Species Management Area)	Belirli/ Özellikli özgül türleri veya habitatları korumayı amaçlayan ve öncelikli özel yönetimi gerektiren alanlardır. Bu kategoride bulunan alanların yönetiminde, belirli türdeki bölgelerin gereksinimlerini karşılamak veya yaşam alanlarını korumak için düzenli, aktif müdahalelere ihtiyaç duyacaktır ancak bu kategori için bir zorunluluk değildir.
5	Peyzaj (Kara/Deniz) Koruma Alanı (Protected Landscape or Seascape)	İnsanları ve doğanın etkileşimiyle oluşturulmuş, önemli ekolojik veya deniz gibi özellikleri ile biyolojik, kültürel ve manzara değeriyle belirgin karakteri olan alanlardır. Bu alanlar bu etkileşimin ve bölgenin bütünlüğünün korunması, sürdürülmesi ve bununla bağlantılı doğanın korunması ve diğer değerler için hayati önem taşımaktadır.
6	Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımla Korunan Alanlar (Protected Areas with Sustainable Use of Natural Resources)	Ekosistemleri ve yaşam alanlarının korunduğu, bununla birlikte kültürel değerlere ve geleneksel doğal kaynak yönetim sistemlerine sahip olan alanlardır. Genellikle doğal koşullarda çok büyük olan bu alanların bir bölümünün kullanıldığı durumlarda sürdürülebilir doğal kaynaklı yönetimi hedeflenmektedir.

Bu kategoriler arasındaki temel ayırım kriteri, yönetim amaçları ve buna bağlı olarak kullanımlarının dereceleridir. I. sınıftan V. sınıfa doğru kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik amaçlar artmakta, buna karşılık V. sınıftan I. sınıfa doğru gidildikçe tür, ekosistemler ve doğal süreçlerin korunması ve bilimsel araştırma gibi amaçlar ağırlık kazanmaktadır. VI. sınıf bu açıdan III. Ve IV. sınıflar arasında kalmaktadır. Dolayısıyla, I. sınıfa doğru insan etkisinden en uzak alanlar, VI. sınıfa doğru insan kullanımına ve etkisine en yakın alanlar ortaya çıkmaktadır (Kurdoğlu, 2007).

UNESCO, tarafından doğal koruma alanları iki kategoride tanımlanmaktadır. Bu kategoriler “Biyosfer Rezervler” ve “Dünya Miras Alanları”dır. Biyosfer rezerv; Uluslararası önem taşıyan kara ve su ekosistemlerine sahip alanlar, UNESCO tarafından Dünya Biyosfer Rezervi olarak ilan edilir. Biyosfer rezerv, biyolojik çeşitliliğin korunması için kalkınma ve geleneksel yaşam arasında problemleri ortadan kaldırmaya yönelik bir yaklaşımdır. Biyosfer rezervin esas amacı; doğal ekosistemler içindeki hayvan ve bitki toplumlarının çeşitliliğini, bütünlüğünü ve türlerin genetik çeşitliliğini ile buna bağlı evrimsel gelişimin devamlılığını şimdiki ve gelecekteki kullanımları için muhafaza etmektir.

2017 yılı itibari ile Dünya Miras Listesinde 26 Taraf Ülkede 39 varlık, 26 doğal, 5 karma, 8 kültürel değerlere sahip, 3 tehlike altında (Mount Nimba Strict Nature Reserve- Guinea, Río Plátano Biosphere Reserve-Honduras, Mount Nimba Strict Nature Reserve -Côte d'Ivoire - Fil Dişi Sahili) olmak üzere toplam 80, sınıraşırı 2 olmak üzere 82 adet Biyosfer Rezervler kayıtlıdır. Geçici Dünya Miras Listesinde 20 taraf ülkede 27 Biyosfer Rezervler yer almaktadır.

Türkiye’de Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 7.12.2019 tarih ve 30971 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ilke kararları 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 19.07.2012 tarih ve 28358 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik çerçevesinde, kesin korunacak hassas alanlar, nitelikli doğal koruma alanları ve sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları olarak tescil edilen doğal sit alanları için koruma ve kullanma koşulları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

- A- Kesin Korunacak Hassas Alan: Ulusal ve uluslararası öneme sahip tür, habitat ve ekosistemleri bünyesinde barındıran, biyolojik, jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri açısından ekosistem hizmetlerine katkı sağlayan, insan faaliyetleri sonucu bozulma veya tahrip olma riski yüksek olan, bitki örtüsü, topoğrafya ve silüetin korunması ve gelecek nesillere aktarılması gereken ve Cumhurbaşkanı Kararı ile ilan edilen kara, su ve deniz alanlarıdır.
- B- Nitelikli Doğal Koruma Alanı: Doğal yapısı değişmemiş veya az değişmiş, modern yaşam ve önemli ölçüde insan faaliyetleri tarafından etkilenmemiş, doğal süreçlerin hakim olduğu, koruma amaçlarına uygun olarak yörede yaşayanların alanın mevcut

kaynaklarını kullanmasını sağlayarak doğal hayata dayalı geleneksel yaşam şekillerinin korunduğu kara, su, deniz alanlarıdır.

- C- Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı: Barındırdığı siluet, jeolojik ve ekolojik değerlerin korunması ve geliştirilmesi amacıyla alanın potansiyeli ve kullanım özellikleri göz önünde bulundurularak, doğal ve kültürel bakımdan uyumlu düşük yoğunlukta faaliyetler, turizm ve yerleşimlere izin veren alanlardır.

Bu alanlar; ulusal, bölgesel ve yerel seviyelerde doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ve kalkınmaya destek olan, insanlar ve doğa arasında dengeli ilişkilerin geliştirilmesine ve muhafaza edilmesine katkıda bulunan, ekonomik ve sosyal boyutları dikkate alarak doğal kaynakların sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanımına elverişli yerlerdir. Bu alanlar; Kesin korunacak hassas alanlar veya nitelikli doğal koruma alanlarını etkileyen, bu koruma bölgeleri ile bütünlük gösteren tampon bölgeler olup düşük yoğunluklu yerleşim yerleri olarak planlanabilir. Sit kararı öncesi alınan ruhsatlı yapılar mevcudiyetini korur. Kentsel yerleşik alanlarda ve kentsel dönüşüm alanlarında yoğunluk, yapılacak koruma amaçlı imar planlarında belirlenebilir.

Bu alanlarda sanayi tesislerine izin verilmez, ancak mevcut ruhsatlı sanayi tesisleri, gerekli çevresel tedbiri almak koşulu ile kullanılabilir. Bu alanlarda; koşulları, kapsamı, süresi Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları tarafından belirlenmek şartı ile aşağıdaki faaliyetlere izin verilebilir. Ancak Milli Parklar ve Özel Çevre koruma alanlarını koruma süreci farklı kurum ve kuruluşlarla sürdürülmektedir.

2.3. Miras Yönetimi

UNESCO'nun 2000'li yılların başından bu yana taraf devletlerden Dünya Miras Alanlarında koruma, kullanma, müdahale sistem/yöntem ve yaklaşımlarının belgelendirildiği yönetim planlarını talep etmesinin ardından, rasyonel planlama süreçlerinin miras yönetiminde yol gösterici bir araç olarak ele alındığı söylenebilir. Bugün “yönetim planlaması” ve “yönetim planı” kavramları; tabiat ve kültür varlıkları alanlarının korunması–geliştirilmesine ilişkin stratejiler bağlamında planlama–uygulama, izleme–denetim ve revizyon süreçlerinin yönetimi için önemli araçlar olarak görülmektedir (Bal, 2019).

Miras Yönetimi tüm varlıkların sürdürülebilirliği açısından önemli bir yönetim aracıdır. Alana özgü kimliğini koruyan ve yaygınlaştıran ve hedefe yönelik yapılacak yönetim planlamaları, varlık değerlerini korurken aynı zamanda toplum ile birlikte sürdürülebilirliğin etkinleştirilmesini ifade etmektedir.

Bir yönetim planı sürecinin ve içeriğinin nasıl olması gerektiğine yönelik farklı ulusal ve uluslararası rehberler mevcuttur. Bu rehberlerden en önemlileri şunlardır:

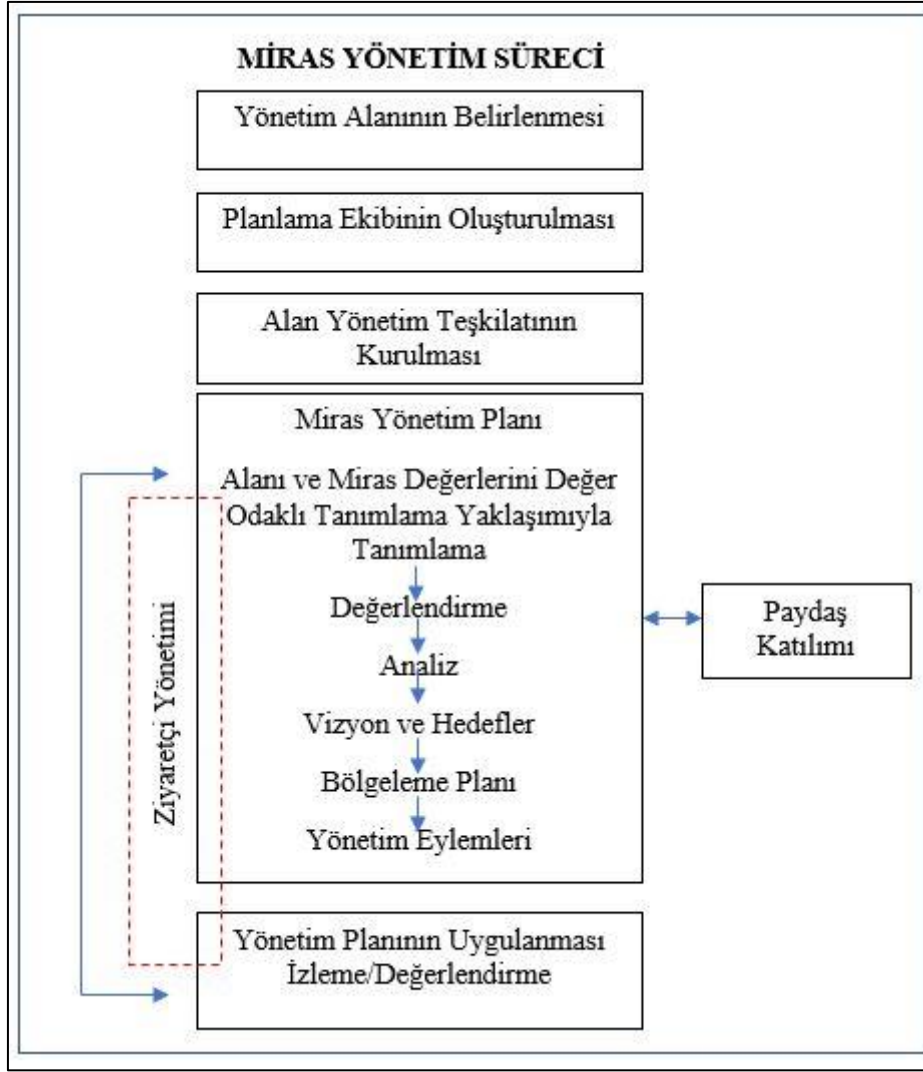
- 1990 yılında ICAHM (ICOMOS Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Komitesi) tarafından yayınlanan Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage),
- 1998 yılında ICCROM liderliğinde Jokilehto ve Feilden tarafından yayınlanan “Dünya Miras Alanlarının Yönetimi Rehberi (Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites),
- 1998 yılında İngiliz Tarihi Kentler Forumu tarafından yayınlanan Korunan Alan Yönetimi Rehberi (Conservation Area Management: A Practical Guide),
- 2003 yılında IUCN (Dünya Koruma Birliği) liderliğinde Thomas, Middleton ve Philips tarafından hazırlanan “Korunan Alanların Yönetim Planlamasına İlişkin Rehber (Guidelines for Management Planning of Protected Areas)” (Uluslararası, 2016).

Miras değerlerinin temelinde yere özgü bir kültürel kaynak olarak değerlendirilebilir. Kültürel kaynak yönetimi (Cultural Resource Management), kültürel kaynağın değerinin, niteliklerinin ve önemli bileşenlerinin korunması, geleceğe aktarma süreci olarak tanımlanmaktadır (Feilden ve Jokilehto, 1998).

Varlık alanlarında yönetim planının bulunması, korumanın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Dünya Mirası Listesinde yer alma koşullarından biri olarak yönetim planı talep edilmesi ile birlikte koruma alanları için yönetim planlarının hazırlanması bir zorunluluk haline gelmiştir. Ayrıca varlıkların korunmasının sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Başarılı bir 'yönetim planı' ile plan yapımı sona ermemekte, uygulama ve ötesine devam etmektedir. Gelecek ile ilgili olup eylemin gelecekteki alternatif gidişlerini tanımlamakta ve şimdiki kararların sebep olduğu bağlantılı nedenler ve etkileri incelenmektedir. Tehditler ve imkânlarla ve problem çözümleriyle ilgili düşünmek için bir mekanizma sağlamaktadır. Değer yargıları içermekte olan yönetim planı, koruma alanının

ne olduğu, nasıl olması gerektiği ve değişen iç ve dış koşullarda istenilen durumlara nasıl ulaşılabileceğini tanımlayan bir süreçtir. Devamlı bir süreç olarak tanımlanan yönetim planı, asla durağan olmadığı gibi değişen koşullara ve hedeflere göre de ayarlanmalıdır (Thomas ve Middleton, 2003).

Yönetim Planlamasını, tabiat ve kültür varlıklarına ilişkin planlama (karar alma/verme) – uygulama, izleme–denetim ve revizyon–gözden geçirme süreçlerinin katılım- iş birliği ilkesi temelinde ele alındığı, döngüsel ve geri beslemeli bir süreç olarak tanımlamak mümkündür (Şekil 2.2). Diğer bir ifade ile yönetim planlaması; miras yönetim sisteminin bir parçası olup, değerlerin stratejik, uzun erimli ve sürdürülebilir yaklaşımlarla korunması amacıyla mekânsal ve işlevsel karakteristik özelliklerini anlama–farkına varma-tanımlama, geleceğe yönelik vizyon ve hedeflerin yer aldığı yönetim planlarını oluşturma, uygulamaya yönelik bütçe finansman alternatifleri ile yönetimin başarı göstergelerini tanımlama, sonuçları denetleme ve geri beslemeler doğrultusunda güncelleme aşamalarından oluşan döngüsel ve katılımcı bir süreci tariflemektedir (Cleere 2010; Demas 2002; IUCN 2008; Thomas ve Middleton 2003; UNESCO 2013).

Şekil 2.2. Miras yönetim planı aşamaları (UNESCO, 2013'ten uyarlanarak oluşturulmuştur.)

Yönetimin stratejik ve uyarlanabilir olması bakımından bu süreçlerin lineer ya da yukardan aşağı olmayıp, sürekli değişen koşullara göre geri beslemelerle ilerleyen esnek ve dinamik bir niteliğe sahip olması önemli görülmelidir (Alexander, 2010; UNESCO, 2013).

Yasal ve yönetsel çerçeveyi oluşturan ulusal mevzuat, "5226 sayılı Kanunla değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu " ve "26006 sayılı Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"i kapsamaktadır.

Yönetmeliğin 9. Maddesine göre; Yönetim alanına ilişkin hazırlanacak yönetim planının içeriği ise;

- Mevcut durum tespiti: Alanın yönetim, işlev ve koruma ihtiyaçlarının belirlenmesi, ilgili kurum ve kuruluşlar ile bağlantı kurulması.
- Alan analizi: Alanın öneminin belirlenmesi, alana ilişkin sorunların, alanın taşıma kapasitesinin tespiti, işlevsel ve yönetsel analizinin yapılması.
- Alanın vizyonunun belirlenmesi ve esas politikaların oluşumu: Yönetim planının, alanın geleceğe ait vizyonunu belirleyecek, işletme, yönetim, idari ve finansal modelleri içerecek, ulusal ve uluslararası platformda alanın sunumunu ve tanıtımını sağlayacak yönetim, koruma, kullanma, sunum ve tanıtım, ziyaretçi politika ve stratejilerinin belirlenmesi.
- Çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi: Alan yönetiminde yer alacak kurum ve kişilerin görev tanımlarının yapılması ve bunların gerçekleştirilmesine ilişkin çalışma programlarının, bütçe analizlerinin hazırlanması ile finans kaynaklarının belirlenmesi, kısa, orta ve uzun vadede yapılacak işlere ait bir eylem planının oluşturulması ve proje tanımlarının yapılması
- İzleme, değerlendirme ve eğitim süreçlerinin tanımlanması: Yönetim planının uygulamasının izlenmesi, değerlendirilmesi ve bu süreçte yer alacak tarafların eğitimine ilişkin programların hazırlanması olarak düzenlenmiştir.

Yönetim sistemi ile dünya mirası olarak seçilmiş olan varlıkların korunmasının etkin bir şekilde sağlanması ve bu sisteminin; varlığın türüne, özelliklerine ve kültürel-doğal şartlarına göre değişken olması vurgulanmaktadır. Bu kapsamda Gelibolu Tarihi Alanına ilişkin günümüzde yürürlükte olan yönetim planı eleştirel bakışla incelenmiştir (Bölüm 3).

2.3.1. Önem beyanı

Önem değeri kavramı, 1995'te Dünya Mirası söylemine girmiş ve 1997'de Operasyonel Kılavuza dâhil edilerek varlıkların nitelikleri belirlenmeye çalışılmıştır. 2000'de DMK'nin Uluslararası Uzmanlar Toplantısında bu kavram Dünya Mirası Değerleri Bildirgesinde (Statement of World Heritage Values) konu edilmiş, 2001'de DMK'nin 25. oturumunda "Olağanüstü Evrensel Değer Beyanı"- OED Beyanı (Statement of Outstanding Universal Value) olarak ifade edilmiştir. 2005'te Operasyonel Kılavuz ile "bir varlığın DML'ne kaydedilmesinde OED'in varlığın etkin biçimde korunması ve yönetimi için temel referans olduğu" açıklanmıştır. 2007'de DMK varlıkları kaydederken OED Beyanı uygulanmışsa da bazı tutarsızlıklar nedeniyle Eylül 2008'de yeni bir formatla DML adaylığında OED Beyanı

ve 2007 öncesi DML'ne alınanların OED Beyanlarının yeniden hazırlanması zorunlu kılınmıştır (UNESCO, 2008). 2013'te DMK'nin 37. toplantısında “....1978 ve 2006 yılları arasında kaydedilen Dünya Mirası için geriye dönük olarak Önem Beyanı (ÖB) hazırlanacak, inceleme süreci tamamlanan ve elli sekiz Taraf Devletin nihai olurluğu, mutabakatını alan yüz doksan altı OED Beyanı DMK'ne sunulacaktır....” kararı verilmiştir (UNESCO, 2013). 2021'de Operasyonel Kılavuzda, varlıkların DML işlemlerinde, korunan alan sınır değişikliğinde ve DML için yeniden başvuruda OED Beyanının esas olduğu belirtilmiştir (Çizelge 2.3) (UNESCO, 2021). Böylece, MY'nde “Değere Dayalı-Odaklı Yaklaşımının anahtarı ve ilk aşaması olan ÖB (önlemi anlama: önem ve koşulları değerlendirme) varlık değer(ler)ine özgü koruma ve yönetim politikalarının ve uygulamanın temeli kabul edilmiştir.

Çizelge 2.3. MY sürecinde ÖB yeri ve sürece etkileri (Topcu ve Gültekin Turgut, 2022)

Önem	KOŞULLARI	Ulusal/Uluslararası koruma ilkeleri,
	DEĞERLENDİRME	Çalışma Ekibini belirleme
Önem	ÖNEM	Yeri ve kapsamını tanımlama (tarihçesi, konumu, dokusu...)
	DEĞERLENDİRME	Kültürel önemi değerlendirme (değerler, nitelikler, özgünlük, bütünlük, yerellik ...)
Politika	TÜM FAKTÖRLER ve SORUNLAR	Önemden kaynaklanan yükümlülükleri
	YÖNETİM PLANI HAZIRLIĞI	Gelecek ihtiyaçlar, kaynaklar, Öncelikleri, kaynakları, sorumlulukları ve zamanlamayı tanımlama
Risk	KULLANIM TESPİTİ	Uygulama aktörlerini geliştirme
	RİSK DEĞERLENDİRMESİ	Arazi, yapı kullanımı, Özgün işlevler, İşlev değişiklikleri
Yönetim	KORUMA-YÖNETİM PLANLAMASI	Risk Analizi (deprensellik, onarım-koruyucu önlemler, ...)
	UYGULAMA-DENETİM	Fayda/Zarar Analizi
Yönetim	KORUMA-YÖNETİM PLANLAMASI	Yönetim Planını hazırlama
	UYGULAMA-DENETİM	Onay
Yönetim	KORUMA-YÖNETİM PLANLAMASI	Sonuçları izleme
	UYGULAMA-DENETİM	Planı gözden geçirme-Revizyon

PAYDAŞLAR
GERİ-BESLEME

ÖB; mülkün durumu, kurallar ve düzenlemeler, toplulukların ihtiyaçları vb.'nin dikkate alındığı koruma politikası ve stratejisi geliştirme çerçevesidir. ÖB kültürel varlığa atfedilen değerleri ve koruma statüsünü gerekçelendirirken kullanılır (ICOMOS, 2003). Kültürel önem yerin kendisinde, dokusunda, kullanımında, çağrışımlarında, anlamlarında, kayıtlarında ve nesnelerinde mevcuttur (Silva ve Roders, 2012). ÖB'nin oluşturulmasında fiziksel alanlar ve bu alanlar arasında değişen kontrol seviyeleri tanımlamada birincil parametredir. Korunan alandan uzak (İtalya'daki Pompeii'den Vezüv yanardağının görünümü gibi) veya belirli varış yollarındaki (Hindistan'daki Tac Mahal gibi) fiziksel değerler kontrol yani tampon (buffer zone) bölgedir.

ÖB, kültür varlığını korumada alan sınırını belirleme, süreci izleme ve konumlandığı çevreye de uygun stratejiler gerektirdiği için özellikle dünya mirası kapsamına alınan alanlar için tanımlanmış tampon bölgeyi de kapsar (Çizelge 2.4). MY'nde değerlerin tüm yönlerinin tanımlanmasıyla tampon bölgenin etki alanının ötesine geçer. Yani tampon bölge; varlık değer(ler)inin geniş bağlamıyla kentsel öğeleri, doğal ve yapılı çevreyi, altyapı, arazi kullanım kalıpları, mekânsal organizasyon ve görsel ilişkiler, somut olmayan kültürel miras gibi diğer unsurları kapsar (WHC, 2015; WHC, 2017).

Bu yaklaşımla bu çalışmanın amacı; ÖB ile Çanakkale Tarihi Alanı sınırının tüm değerleri kapsaması ve böylece tanınırlığı ve yer'e uygun alternatif turizm olanaklarının artırılmasıdır.

Çizelge 2.4. Önem beyanının önerilen kapsamı (Topcu ve Gültekin Turgut, 2022)

GENİŞ BAĞLAM		FİZİKSEL-MEKÂNSAL DEĞERLER		SOMUT OLMAYAN DEĞERLER	
DOĞAL ÖZELLİKLER	KORUMA-PLANLAMA SÜREÇLERİ	KENTSEL ELEMANLAR	ANITLAR/BİNALAR	GÖRSEL	TİNSEL
Vadiler, Tepeler, Hidroloji, Topografya, Morfoloji, Çevre ile etkileşim	Kent ve Koruma Planları, Tescil statüleri, Yönetim Biçimi...	Tarihsel atmanlar, Mimari kimlikler, Sokak dokusu, Kamusal alanlar, Su sistemleri....	Yapım teknikleri, Biçim, Renk, Tasarım nitelikleri, Süsleme, Hacim, Yapı ve açık alan ilişkisi...	Festivaller, Dans, Müzik, Kültürel çeşitlilik, Yerin ruhu, Etnik simgeler....	Dini ritüeller, İbadet biçimleri, Dini semboller, Kutsal değerler....

2.3.2. Kültürel miras değerlerini tanımlamada değere dayalı-odaklı yaklaşım

Günümüzde, korunan alanların yönetimi süreci 20. Yüzyıl (yy.) da gelişen koruma anlayışı doğrultusunda ortaya çıkan; varlıkların gelecek nesiller için korunmasını içeren ve sadece koruma konusundaki uzmanların çalışmalarını esas alan “geleneksel yaklaşımdan”, varlıklara, tüm paydaşlarca atfedilen değeri (estetik, tarihi, bilimsel, ruhsal, doku, düzen vb.) temel alan “değer odaklı yaklaşıma” dönüşmüştür (UNESCO, 2013).

Değer odaklı yaklaşım, birçok yönden kültürel varlığın artan karmaşıklığının tanınmasına yanıt vermektedir. Bu sistem, Burra Tüzüğü ile daha iyi anlaşılmıştır (Gültekin ve Uysal, 2018). Burra Tüzüğü, kültürel varlığın önemine atfedilen değerini sadece uzmanlar tarafından değil, tüm paydaşlar tarafından değerlendirilmesini teşvik etmiş, koruma ve yönetim stratejilerine temel olacak Önem Beyan Raporu (The Statement of Significance) kullanılmasını önermiştir. Böylece koruma ve yönetim planlarının, değer odaklı (rantı, prestiji, vb. dışlayan) geliştirilmesini ve topluma korunması gereken değerlerin kültürel açıdan önemini vurgulayan sistematik yaklaşım getirilmektedir (Şekil 2.3). Bu yaklaşım son yıllarda “özellikle Dünya Miras Alanlarında” uygulanabilirliği ve katılımı sağlama yeteneğiyle popüler olmaktadır (UNESCO; WHC, 2013).

Şekil 2.3. Değer odaklı tanımlamada taşınmaz kültür mirası bileşenleri (UNESCO, 2013; Gültekin ve Uysal, 2018)

Kültürel varlığın korunmasında uluslararası bağlamda en etkin kurum olan UNESCO, 1985 yılı sonrasında, tüm dünyada daha aktif konuma gelen yerel yönetimlerle çalışmayı tercih etmiş ve yerinden yönetim “subsidiarity” ilkesiyle miras yönetimini öngörmüştür (Thomas, Middleton, 2003; Gültekin, 2010). Belirtilen miras yönetim sisteminde amaç; somut ve somut olmayan mirasın kapsamlı tanımı belirlenerek varlık değerinin ulusal ve uluslararası ölçekte farkındalığı arttırmaktır. Değer odaklı yaklaşım; kültür varlığının, soyut ve somut (taşınır ve taşınmaz) değerleriyle bir bütün olduğu görüşüne dayanmakta ve mirasın (Üstün Evrensel Değer- Outstanding Universal Value) ÜED’ini tanıma, tanımlama, aktarma veya ifade etmeye olanak tanımlamaktadır. Bu kapsamda korumada başarının alan tanımı, bilinçlenme ve farkındalıkla doğrudan ilişkili olduğu ve bu ilişkinin katılımı davranış biçimine dönüşmesinin önemli olduğu sonucuna varılmaktadır (Uysal, 2019).

Uluslararası bağlamda yürürlükte olan 1999-Avustralya ICOMOS Uluslararası Kültürel Öne Sahip Yerlerin Korunması Tüzüğü (The Australia ICOMOS International Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance-Burra Tüzüğü) ile tanımlanan miras yönetim sürecinde ilk aşama yönetim yani varlıkların ve alanının tanımlanmasıdır. Alan tanımının öncelikli konusu olan “korunan alanının değerlerine dayalı-odaklı biçimde önemini tanımlama, anlama, anlatma” tüm süreci etkilemektedir. Bu nedenle yenilikçi bir yaklaşımla DMK’nin önerdiği “Miras Değerlerine Dayalı (Odaklı) Yaklaşım” (Heritage

Values-Based or - Values-Focused Approach) ÖB kapsamında uygulamadadır (Şekil 5). Bu yaklaşım, birçok yönden kültürel değerin artan karmaşıklığına yanıt verme avantajı sağlamaktadır. Burra Tüzüğü ile daha iyi anlaşılan bu yaklaşımla kültür varlıklarının sadece uzmanların değil tüm paydaşların MY'nin her aşamasına katılımını teşvik etmiş, ÖB'nin koruma ve yönetim stratejilerine temel olacak biçimde kullanılmasını önermiştir. Böylece koruma ve yönetim planlarının, değer odaklı geliştirilmesi amaçlanmaktadır (UNESCO; WHC, 2013).

Bu yaklaşım 2000'li yıllarla geleneksel tanımlama yöntemine alternatif olarak gündemdedir. Geleneksel yaklaşımda ana odak, geçmişe ait yapılar ve alanların gelecek adına korunması için gerekenler tanımlanarak, korumanın gerekçeleri açıklanmakta ve yasal düzenlemelerle desteklenmektedir. 20. yüzyılın ortalarında bu yaklaşım, ICOMOS aracılığıyla uygulamada ve doktrinde yaygınlaştırılmıştır. Her iki yöntem de varlık değerlerini tanımlamada;

- Varlık değerlerinin öneminin anlaşılabilmesi için tarihi, kültürel, doğal yapı ve diğer özelliklerinin tanımlanması ve tanıtımlarının yapılması,
- Varlık değerleri ile koruma politikalarına yönelik toplumda bilinç ve farkındalığın artırılması zorunlu görülmektedir (UNESCO, 2017).

Tanımlamada, fiziksel alan sınırı birincil parametredir. Bu sınır, taşınmaz kültür varlığının bulunduğu alana ve yakın çevreye göre tampon bölge veya daha geniş biçimde etki alanı içerecek şekilde tanımlanmalı, tanıtılmalıdır. Fiziksel alanın kontrol seviyesine, varış rotalarına, vista noktalarına, varlık değerine özgü bilgi, birikim, bilişsel ve duysal özellikler, yer'in ruhu gibi farklı ve karmaşık etkenlere, vb. göre daralan ya da genişleyen sınır, yönetim politika ve stratejilerinin de belirleyicisidir (UNESCO-WHC, 2013). Sınırın belirlenmesinde ve/veya değerlerin tanımlanmasında Değere Dayalı (Odaklı) Yaklaşım; varlık değerlerinin bugüne (rant, yeni yapılaşma ve gelişme baskıları, siyasi politika, kimlik, günlük yaşama uygunluk, somut olmayan miras, sahiplilik, aidiyet, kullanım, vb.) ve geleceğe (doğal afetler, savaş, terör, iklim değişikliği, yeni kurumlar, araştırmalar, küreselleşme, küresel toplum, vb.) referansla karmaşık ya da çok boyutlu bileşenlerinin değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Gültekin Turgut; Uysal, 2018).

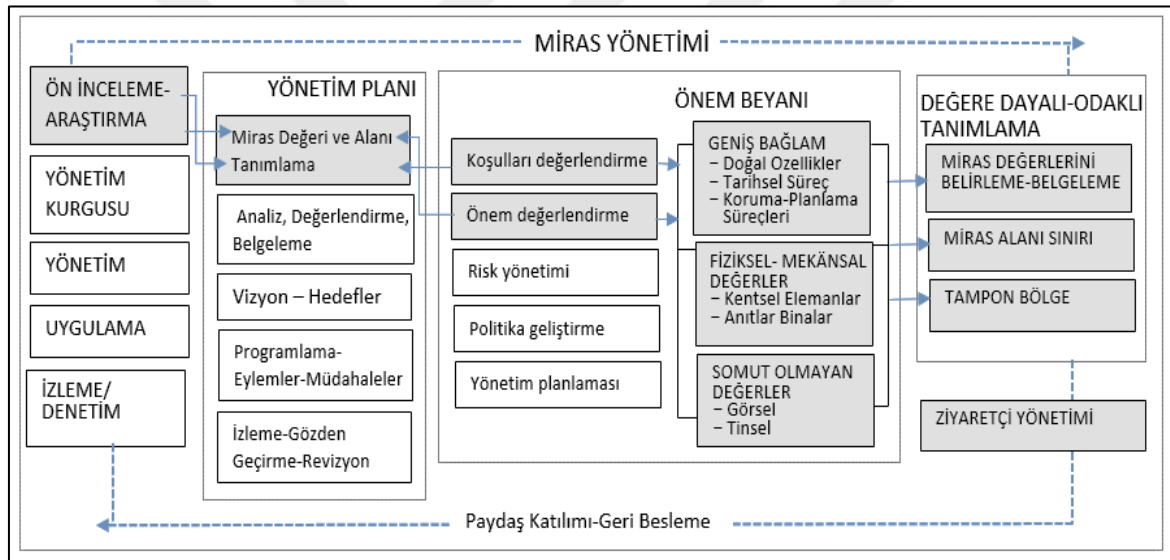
Taşınmaz kültür varlığını tanımlamada, bu değerlerin çeşitliliği konusunda farkındalık, eşitlikçi temsil ve tanınırlığı sağlamak için DMK'nin 2003'te kabul ettiği ICOMOS'un

hazırladığı analiz çerçevelerinde (tipolojik -typological, kronolojik, bölgesel –chronological, regional, tematik-thematic) (ICOMOS, 2004) dikkate alınmaktadır. Bu çerçevelerde Yönetim Planı (YP) kapsamında alanın taşıma kapasitesinin belirlenmesi yani ziyaretçi yönetimi öngörülmektedir.

2.3.3. Miras yönetim sürecinde yönetim planı

Yönetim sistemi; eylemlerinin ve başarılarının sürekli iyileştirilmesi için yukarı doğru bir sarmal oluşturmak için geri besleme yapan, birlikte bir dizi sonuç veren bir dizi süreç olarak açıklanabilir. “Kültürel Miras Yönetimi”- KMY (Cultural Heritage Management; CHM) sisteminin temel amacı; mevcut ve gelecek nesiller için kültür varlığının etkin bir şekilde korunmasını sağlamaktır. Etkin bir KMY sistemi, değerlerin türüne, özelliklerine ve ihtiyaçlarına bağlıdır ve kültürel ve doğal bağlam önemsenmelidir. Burra Tüzüğü-1999 ile Venedik Tüzüğü- 1987 ve DMK Operasyonel Kılavuz -1993 boşluklarını doldurmak üzere KMY’ni, “değere dayalı yaklaşım” ile yürütülmesi gereken “dinamik bir değişim yönetimi süreci” olarak kabul etmiştir (ICOMOS, 1999). Miras Değerlerine Dayalı Yaklaşım (MDDY) yalnızca dokuya değil, yalnızca bir grup miras uzmanı için değil, çeşitli meşru paydaşlar için de önemli olan daha geniş bir değerler dizisine odaklanma avantajına sahiptir yani toplumdaki insanların mirasa çeşitli değerler yüklediği önermesini benimser. KMY sisteminde başlangıç noktası miras değerlerinin tanımlanmasına ve/veya koruma alan sınırının belirlenmesi olup sistemin başarısı geri-besleme sistemi ile değişkenlik gösterebilen bu aşamaya ve kültürel mirasın MDDY ile değişimi öngören ve yöneten anlayışla sunulmasına, neden ve nasıl, kimin için ve kiminle korunması gerektiğini sürekli inceleyerek, miras ve toplum arasındaki ilişkiye yatırım yapılmasına bağlıdır. Bu yaklaşım, geleceğe ilişkin potansiyellerin ve iklim değişikliği gibi risklerin belirlenmesiyle, mirasın artan karmaşıklığının tanınmasına yanıttır. MDDY ile güçlendirilen KMY’nin sistematik kurgusunda, süreç kabaca üç aşamadan oluşur: “önem değerlendirmesi (veri-bilgi toplama), politika geliştirme ve yönetim planlaması” (ICOMOS, 1999). Burra Tüzüğü tarafından varlık değerlerine yönelik tehditlerin belirlenmesi veya kalkınma projelerini uygulamada kültür varlığının kasıtlı olarak değiştirilmesinin tehdit olarak görülmesi yani güvenlik açığı nedeniyle sürece kırılabilirliği değerlendirecek dördüncü bir aşama eklenmiştir. DMK kültür varlığının korunma durumunu ve tehditlerin belirlenmesinde ve süreci izlemede de bu aşamalar izlenmektedir (WHC, 2015).

Yönetim planlarının ortaya konması süreci; korunan alan yöneticilerinin alandaki doğal ve kültürel kaynakları tanımalarına, söz konusu kaynaklar için tehdit unsurlarını belirlemelerine ve uzun vadeli bir koruma için stratejiler ile uygulama planlarını geliştirilmelerine yardımcı eder (Ervin, Sekhran, Dinu, Gidda, Vergeichik, Mee 2010:33). Yönetim planı, korunan alanının gelecekte ulaşması istenen durumunu ve bu geleceğe ulaşmak için en etkin ve adil yolu gösterir. Politikalar, antlaşmalar, stratejiler, yatırım planları ve yasal ihtiyaçlar gibi diğer plan ve belgelerin yorum ve entegrasyonunu sağlar. Yönetim planları, bağlı bulunduğu kanun, yönetmelik veya hükümet politikaları kapsamında bu alan için oluşturulan, belirli amaç ve hedefleri detaylandırır, etkin bir yönetim için amaçları tanımlar ve bu hedeflere ulaşmak için gereken yönetim faaliyetlerini, bütçe ve finans yönetimini, korunan alanın zonlamasını (bölgeleme) ortaya koyar (Phillips, 2002).

Şekil 2.4. Miras yönetimi, yönetim planı, önem beyanı, değere dayalı-odaklı miras tanımlama yaklaşımı ilişkisi (Topcu ve Gültekin Turgut, 2022)

Miras Yönetimi; tüm tabiat ve kültür varlık değerlerini, koruma-sürekliliğini sağlama ve sürdürülebilir kalkınmada etkin kılma hedeflerine yönelik bir sistemdir. Bu sistem, katılımcı, şeffaflık ve hesap verme ilkeleriyle; üç aşamadan oluşan döngüsel ve geri beslemeli bir süreçtir.

Miras Yönetimi Planlaması (Şekil 2.4), sürecin ilk aşaması olup, varlık değerlerinin stratejik, uzun devirli ve sürdürülebilir yaklaşımlarla belirlenen karar alma aşamasıdır.

- Mekânsal ve işlevsel karakteristik özelliklerini anlama–farkına varma-tanımlama (Değer Odaklı Tanımlama),
- Geleceğe yönelik vizyon ve hedeflerin ve gelişme stratejilerinin yer aldığı Miras Yönetim Planı (MYP) oluşturma,
- Başarılı bir Yönetim Planı, varlık alanlarının önemli turizm destinasyonları olduğunu dikkate alarak Ziyaretçi Yönetim Planını da içermelidir.

Uygulama, izleme–denetim

- MYP ile uygulamaya yönelik finansman olanaklarını ve yönetimin başarı göstergelerini belirleme, uygulama ve katılım araçlarını tanımlama,
- Uygulama
- Süreci izleme, denetleme olarak belirlenmiştir.

Revizyon–gözden geçirme

- Sonuçları denetleme ve geri besleme aracılığıyla güncelleme aşamalarından oluşan döngüsel ve katılımcı bir süreçtir (Cleere 2010; Demas 2002; IUCN 2008; Thomas ve Middleton 2003; UNESCO 2013).

Yönetim planlarının hazırlaması için aynı zamanda alan yönetimi süreçlerinin de başlatılması gerekmektedir. Alan yönetimi, uluslararası kabuller gereğince yönetim alanının belirlenmesi, yönetim planlarının hazırlanması, uygulanması, denetlenmesi ve güncellenmesi süreçlerinin tamamını kapsayan bir yaklaşımı tanımlamaktadır (Ulus, 2016).

Taşınmaz tabiat ve kültür varlıklarının ve somut olmayan mirasın, tarihin bir belgesi olarak onların geleceğe aktarılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından, dönemsel değişimlere uyumlanarak etkin korumayı öngören multidisipliner koruma anlayışı; yönetim planlarının hazırlanmasında gerekli olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda Çizelge 2.2’de de belirtildiği üzere ziyaretçi yönetimi, miras yönetim planlaması kapsamında yer alan, değere dayalı tanımlama süreçleri sonucunda oluşturulan ve miras yönetiminin tüm

aşamaları ile bağlantılı şekilde geri besleme ile şekillendirilen yönetim sistemin içinde tanımlanmaktadır.

2.4. Miras Korumada Sürdürülebilir Kalkınma- Koruma ve Turizm İlişkisi

Sürdürülebilirlik kavramı 1990’lı yıllardan itibaren günümüzde birçok alanda kullanılan kavramlardan biridir. Bu kavram, bugünden geleceği yaşamak yani bugünün ve gelecek nesillerin de gereksinimlerini karşılamalarından ödün vermeden karşılamak olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre sürdürülebilir kalkınma (SK) (sustainable development); kalkınma ve doğal kaynak dengesini dikkate alan, kalkınmanın yararlarını akılcı yöntemlerle bugünün ve gelecek nesillerin kullanımına sunan, çevreyle kalkınmanın birbirini tamamladığı kalkınma anlayışıdır. SK “çevre kalitesini ve beşerî sermayeyi” dikkate alan, kaynakların optimum kullanımıyla uzun dönemli kalkınma modeli olarak ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları kapsar.

BM, küresel bir eylem çağrısı olan Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (Sustainable Development Goals, SDG) 2015 yılında kabul etti (Çizelge 2.5). Bu eylem çağrısı, 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için bir yol haritası görevi görmektedir.

Çizelge 2.5. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SGD) (BM, 2015)

1.Yoksulluğa son,	7.Erişilebilir ve temiz enerji	13.İklim eylemi
2.Açlığa son,	8.İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme	14.Sudaki yaşam
3.Sağlık ve Kaliteli Yaşam	9.Sanayi, yenilikçilik ve altyapı	15.Karasal yaşam
4.Nitelikli Eğitim	10.Eşitsizliklerin azaltılması	16.Barış, adalet ve güçlü kurumlar
5.Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	11.Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar	17.Amaçlar için ortaklıklar
6.Temiz su ve sanitasyon	12.Sorumlu üretim ve tüketim	

Turizm, SK’nın üç boyutuna ve 17 adet sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin her birine katkıda bulunabilmektedir. Bu sektör sadece büyümeye öncülük etmekle kalmaz, aynı zamanda insanların yaşam kalitesini de iyileştirir. Çevre korumayı destekleyebilir, çeşitli kültürel varlıkları korur ve savunabilir ve dünyadaki barışı güçlendirebilir. SK’nın geliştirilmesinde turizmin etkileyici potansiyelinden yararlanmak için (mevcut zorlukların

üstesinden gelme, fırsatları değerlendirme gibi) yönetim süreci ne yapılması gerektiğini ortaya koyar. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) bu süreçlerde, turizmin SK'nın kilit unsurlarına dayanakla önemli ve kalıcı katkı sağlayacağını vurgulamaktadır. Bu unsurlar;

- Sürdürülebilir ekonomik büyüme,
- Kaynak verimliliği, çevre koruma ve iklim değişikliği,
- Sosyal gelişme, istihdam ve yoksulluğu azaltma,
- Kültürel ve miras değerleri koruma, geliştirme,
- Karşılıklı anlayış, barış ve güvenlik (UNWTO, 2017).

UNWTO, turizm ile SK arasındaki bağı üç temel ilke üzerinden kurgulanmasını da öngörmektedir;

- Temel ekolojik süreçleri sürdürerek ve tabiat varlıklarının ve biyo-çeşitliliğin korunmasına yardımcı olarak, turizm gelişiminde kilit bir unsur oluşturan çevresel kaynakların optimal kullanımını sağlamak,
- Ev sahibi toplulukların sosyo-kültürel özgünlüğüne saygı göstermek, yerleşik ve yaşayan kültür varlıklarını ve geleneksel değerlerini korumak ve kültürler arası anlayış ve hoşgörüye katkıda bulunmak,
- İstikrarlı istihdam ve gelir getirici fırsatları ev sahibi topluluklara ve paydaşlara sosyal hizmetler dâhil adil bir şekilde dağıtılan sosyo-ekonomik faydalara ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmak, uzun vadeli ekonomik operasyonlar sağlamak (UNWTO, 2022).

Turizm ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimde turizmin büyümeyi mi yoksa tam tersini mi yönlendirdiği belirsiz olsa da ilişkileri karşılıklı olarak güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Turizm ile SK'nın genel seviyeleri -özellikle yoksulluğun azaltılması, sosyo-ekonomik eşitlik ve çevresel bütünlük- arasında daha az net bir nedensel ilişki olsa da turizm; sektörün büyüklüğü, uluslararası ticarete katkısı, hızlı büyümesi ve turizm değer zinciri yoluyla diğer sektörlerle bağlantıları göz önüne alındığında, kalkınma aracı olarak önemli fırsatlar sunmaktadır.

Uluslararası turistlerin %40'ı "kültür turisti" olduğu dikkate alındığında kültür turizminin bu bağlantıları güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Kültür varlıklarının küresel zenginliğinin temel

motivasyonu kültür turizmi; esas olarak kültürel olarak motive olmuş insanlar tarafından kültürel cazibe merkezlerine ve etkinliklere yapılan ziyaretleri içerir. Kültür turisti de gittikleri yerde kalma sresinin önemli kısmını kültürel ziyarete ayıran veya kültür etkinliklerine katılan gezginlerdir (OECD, 2009). UNWTO, 2017’de 22. Genel Kurulunda “uluslararası sürdürülebilir turizm yılı” programı ile kabul edilen tanıma göre; kültürel turizm “ziyaretçinin temel motivasyonunun somut ve somut olmayan kültürel çekicilikleri öğrenmek, keşfetmek, deneyimlemek ve tüketmek olan bir tür turizm faaliyeti ya da ürünüdür”. Bu ekicilikler/ürünler; sanat ve mimariyi, tarihi ve kültürel mirası, edebiyatı, müziği, yaratıcı endüstrileri ve yaşam tarzları, değerleri ile toplumun ayırt edici maddi, entelektüel, ruhsal ve duygusal özellikleriyle, inançları ve gelenekleriyle ilgilidir (UNWTO, 2017). Dolayısıyla, insanların eski medeniyetlerin izlerini ve yaşayan farklı kültürleri tanımak için yaptıkları konaklamalar “kültür turizmi” kapsamındadır. Sonuç olarak; turizm ve kültür arasındaki sayısız bağlantı, SK’ya katkıda bulunabilir. Bu katkı sadece ekonomik değildir, kültür turizmi kltrlerasarı diyalogu ve ziyaretçiler ve topluluklar için daha geniş deneyimsel ve eğitimsel faydalar sağlar. Turizm ve müzik dâhil diğer yaratıcı endüstriler arasındaki bağları güçlendirmek için fırsatlar yaratır. Ayrıca, turizm ile elde edilen gelir kültür varlıklarının hayatta kalmasına yardımcı olacak girişimlere yönlendirilerek varlıkların korunması için olanaklar sunar.

Kültür turizmi talebi salt niceliksel olarak büyümesine karşın son yıllarda bu talep niteliksel değişikliklere kaymıştır. Birçok araştırmada, kültürel turizm talebinin farklı segmentlerinin (inanç, gastronomi ve edebiyat turizmi gibi) farklı kültürel 'deneyimler' için artan arayış ve diğer turizm sektörleriyle artan entegrasyon vurgulanmaktadır (Richards, 2011,2014). Daha yakın zamanda, kültürel turizmde -daha az- somut olmayan kültürel mirasa ve sürece daha aktif olarak dâhil olan turizm tüketim biçimlerine doğru bir kaymaya neden olan “yaratıcı bir dönüş” hakkında artan tartışmalar da bulunmaktadır (Richards, Marques, 2012; Richards, 2014). Yaratıcı ekonominin önemi artmaya devam ettikçe, bu talebi artırmak ve yeni ürünler, deneyimler ve pazarlar geliştirmek için önemli bir potansiyel sunan kültür turizmi ile önemli sinerjiler ortaya çıkmaktadır. Böylece somut olmayan kültüre ve yaratıcı turizme talep giderek artmaktadır. Ancak, yaratıcı turizm geleneksel kültür turizmin yerine geçmez, daha çok ona ilave olabilir (Richards, 2011). Bu gelişme giderek artan serbest zaman ve gelir düzeyiyle bağlantılı olan alternatif turizm arayışlarıyla ilişkilendirilmektedir.

Alternatif turizm (alternative tourism), tanımı ve terminolojisi ve hala somut tanımı olmayan muğlak bir kavram olarak gündemdedir. Sorumlu turizm (responsible tourism), yeni turizm (new tourism), yumuşak turizm (soft tourism), düşük etkili turizm (low-impact tourism), özel ilgi turizmi (special interest tourism) gibi kapsamlarla, kitle turizmine alternatif olan kavramlarla birlikte akademik tartışma ve ilgi konusudur. Alan yazında kitle turizminin olumsuz etkilerine tepkiden geliştiğine dair ortak görüş yaygındır. Farklı tanımlar birlikte değerlendirildiğinde alternatif turizm; 'yeni' tüketicilerin talepleriyle ortaya çıkan yeni pazarlar olarak tüm turizm aktivitelerinde daha iyi huylu biçimlere dönüşme arayışında hem ev sahiplerinin hem de konukların olumlu etkileşimlerin ve paylaşılan deneyimlerin keyfini çıkarmasına izin veren, doğal, sosyal ve toplumsal değerlerle tutarlı turizm biçimleri” olarak tanımlanabilir.

Son yıllarda keder, acı, anı ve ölüm duygularını yaratıcı ve alternatif turizm kapsamıyla ilişkilendirilen HT’ne talep artmaktadır. Tarihte yaşanmış ve küresel düzeyde önemli etkileri olan savaşların yaşandığı alanlar günümüzde önemli turizm destinasyonlarına dönüşmektedir. Hüzün alanları, ziyaretçileri cezbetmeye devam eden savaş, soykırım, holokost, suikast, suç veya hapsedme gibi yerleri belirtmek üzere ortak bir terim olarak kullanılmaktadır. Bu fenomen, bir dizi küresel destinasyonda mevcuttur ve çeşitli toplumlar ve siyasi rejimler arasında ortaklığı ve birleştirici unsurları da gösterir. Bu alanların yorumlanması ideolojinin ve baskın inançların ürünü olabilir ya da turizm tesisleriyle yan yana geldiği buluşma yeri olabilir. Dolayısıyla kutlanan, yorumlanan şey genellikle seçicidir ve kabul edilemez ve kabul edilebilir olanı anma ikilemleri bu alanların durumuna, doğasına ve içeriğine yansır. Böylece, ziyaretçiye daha fazla araştırma yapmak veya caydırmak için iyi konumlandırılmış, artırılmış ve yapılandırılmış bir anlatı sağlarlar. Sonuçta; HT’nin anlam genişliği ve çeşitliliği ile kapsamı da genişir. Alan yazında HT Seaton’a (1996) göre aşağıda verildiği şekilde 5 kategoride incelenmektedir (Seaton 1996);

- Ölüm olaylarını izlemek amacıyla yapılan ziyaretler,
- Bireysel veya toplu ölümlerin gerçekleştiği alanlara yapılan ziyaretler,
- Anıt veya hapishanelere yapılan ziyaretler,
- Ölümlerle ilgili olayların yaşatıldığı yerlere yapılan ziyaretler,
- Ölümlerle ilgili kanıtların sergilendiği yerlere yapılan ziyaretler.

Savaş alanları, sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel çekiciliğiyle hüznün ya da alan yazında; karanlık (dark) turizm, hastalıklı-marazi (morbid) turizmi, yas-keder-ölüm (grief) turizmi (Slayton 2006), ölüm (thana) turizmi (Seaton, 1996), kara leke (black spots) turizmi ve ürperti (shudder, grusel) turizmi kapsamında savaş (war) turizminin çekim merkezidir. Ülkeler, bölgeler veya kıtalar arasında önemli rol alan tarihi yaşanmışlıkları, orada olanların nedenini öğrenme ve daha iyi anlama, yakından ilişki kurma, ölen kişilere ve savaş alanının yaşandığı alana verilen değer HT'nin başlıca motivasyonlarıdır. Bazı durumlarda bu alanlar, mağdurların ve tanıklıklarının hatıra unsuruna dönüşür (Lennon, 2017: 6,7). Savaş bağlantılı aktiviteler de turizm pazarının büyük bir kısmını teşkil eder (Smith, 1998). Sonuçta; savaş alanları yerel ve küresel ölçekte tarihi yaşanmışlıklarıyla alana atfedilen değeri ve savaşı, nedenini ve yaşanan kederi anlama, ölenleri anma gibi amaçlarla kültür turizmi kapsamında alternatif olarak HT'nin çekim alanıdır.

1990'ların başlarında, bazı bilim adamları turizm ile ölüm veya acı çekilen yerlere artan ilgiye dikkat çekmişlerdir. Özellikle miras turizmi alanında çalışan akademisyenler savaş ve savaşıla ilgili alanlarda turizme ilişkin önemli araştırmalar üretmişlerdir. Özellikle 1996'da Uluslararası Miras Araştırmaları Dergisinin karanlık turizm temalı özel sayısı akademik platformun dikkatini çekmiştir (Light, 2017). Savaş alanlarının DML'ne alınması bu ilginin sonuçlarındandır. Ancak bu eğitici ve hatıra odaklı geliştirilmesi gerekirken savaş alanlarının turizm ürünü olarak metalaştırılmasını da hızlandırmıştır (Stone, 2006).

Çanakkale Tarihi Alanının taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları ve somut olmayan mirası; HT, alternatif ve yaratıcı turizm çeşitlerine sunduğu potansiyeli ile bu çalışmada ele alınmıştır. Böylece MY'nin başlangıcı olan değer tanımlama ve alan sınırını belirlenmeye çalışılmıştır.

2.5. Hüzün-Savaş Turizmi

2.5.1. Kültürel turizm bağlamında hüzün-savaş turizmi

Turizm denildiğinde sadece dinlenmek, gezmek, güneşlenip tatil yapmak ve bu gibi diğer aktiviteler akla gelmemelidir. Çünkü bu düşünceler dışında turizmi farklılaştıran başka sebepler de mevcuttur. İnsanların hayatlarının bir parçası olan kültür ve inanç çerçevesinde, geçmişin yaşanmışlıklarına merakları, atalarının katıldıkları savaşları ve terör olaylarının yaşandığı bölgeleri, öğrenme, kendi kültürlerinin farklı toplumlarda bıraktığı izleri görmek

istemeleri ve oralarda bulunan mezarlıkları ziyaret etmeleri de bir turizm aktivitesi olarak kabul edilmektedir (Kozak ve Bahçe, 2012: 154).

Gerek pazar büyüklüğü gerekse sahip olduğu ekonomik potansiyel ile turizm, bugün dünyanın en büyük endüstrilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle birçok devlet, şirket ve örgüt, turizmi anlamak, geliştirmek ve ekonomik faydalarından daha fazla yararlanmak istemektedir. Bunu sağlamanın yolu ise turizmin bugününü anlamak ve geleceğe ilişkin tahminler yapabilmekten geçmektedir (Kozak, Evren ve Çakır, 2013). Turizm, beslenme ve barınma gibi yaşamsal ihtiyaçlardan kaynaklanan bir olgu olmayıp, herhangi bir dönemde ve herhangi bir yerde ortaya çıkmaz. Dolayısıyla, turizmin belirli bir sosyal davranışı nitelediği ve toplumsal yapının belirli bir düzeye ulaşmasının bir ürünü olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle turizm, toplumsal değişimin, belirli bir yoğunluğa ulaştığı zamanda ya da belirli bir çağ kesitinde ortaya çıkar (Eralp, 1983).

Geçmişte yaşanan savaşlar, doğal afetler, soykırımlar ve toplu ölümler gibi olayların insanlarda derin izler bırakması sonucunda, bu olayların meydana geldiği yerleri ziyaret etme ve yaşanan olayları tekrardan hissedebilme arzusu, insanları seyahate yönlendiren motivasyonlardan birisi olmuştur (Varol, 2015). İnsanlar bu seyahatleri, tarihin sayfalarında gezinmek, kazanılan başarılarından zevk almak, gurur duymak, yaşanan acıları ve üzüntüleri tekrardan hatırlamak ve anmak gibi duygularla gerçekleştirmektedirler (Kozak ve Bahçe, 2012).

Yerli yazında olduğu gibi uluslararası yazında da birçok şekilde ifade edilen HT, Lennon ve Foley (2000) tarafından “dark turizm” olarak adlandırırken, Seaton (1996) “thanatourism” olarak isimlendirmiş ve Blom (2000: 32)’da “morbid turizm” adı altında bu kavramı geliştirmiştir. Slayton (2006) ise, “dark” kelimesini “grief” olarak uyarlayarak çalışmasında “grief tourism” ifadesini kullanmıştır. Almanya’da da hüzün turizmi “grusel tourismus” (shudder tourism-ürperti turizmi) olarak ifade edilmektedir (Kılıç ve Akyurt, 2011). HT kavramı, geçmişte meydana gelmiş ölüm ve üzüntülerin turizm amacıyla tüketilmesi şeklinde açıklanabilir (Aliağaoğlu, 2004). Ziyaretçilerin Savaş Alanlarına ve mezarlıklara olan ilgisi ve ölenleri hatırlamak olarak görülmektedir. Başka bir deyişle, 'karanlık turizm' (veya thanatourizm) terimi, seyahat için uluslararası kabul görmüş küresel ve yerel ziyaretçi ekonomilerinde ölüm ve miras kavramlarını içinde barındıran bütünleşik ve çok yönlü değerler bütünü ifade etmektedir. Karanlık turizm bölgeleri, trajik olaylar etrafında birden

fazla anlatı sunmaktadır. Bu kapsamda, kaynağını geçmişte yaşananların oluşturduğu hüznün turizmi; politik, ekonomik ve düşünce yönleriyle etkileri olduğu bilinmektedir.

Savaş alanlarının sahip olduğu çekicilikler savaş alet ve edevatları, savaş meydanları, kaleler, surlar, anıt mezarlar, müzeler, ordu yolları, karargâhlar mekânsal çekiciliklerken, askeri günler, savaş yıldönümleri, kurtuluş yıldönümleri ve barış antlaşması yıldönümleri de başlıca olaysal çekiciliklerdendir (Doğaner, 2006). Keder turizminin parçası olmakla birlikte, savaş turizmi kültürel turizmin de parçası durumundadır. Küreselleşen dünya evrensel bir köy haline gelmiş, bazı uluslar için önemi büyük olan çeşitli coğrafi mekânlar özel olmaktan çıkarak genelin kullanımına açılmıştır (İlgar, 2015).

HT; ölüm ve benzeri olayların yaşandığı alanları anımsamak amacıyla gerçekleştirilmiş ziyaretlerdir. İnsanların bu alanları ziyareti o alanda yaşanan anı hissetmek ve içselleştirmeyi sağlamaktadır. Savaş Alanları, varlık manzarası ile birlikte dijital çağda da varlığını sürdürmektedir. Turizm sektörüne genel olarak bakıldığında yaz aylarına özgü yoğunluk yaşanmaktadır. HT’nde ise tüm yıla yayılabilen turistik aktivite olarak yapıldığı görülmektedir. Bu sebeple HT farklı zamanlarda da yapılabildiği için tüm yıla yayılabilen ülke gelirini arttıran etki oluşturmaktadır. Bu farklılık ise sürdürülebilir kalkınmayı sağlamasındaki etkisinin diğer turizm türlerine göre etkinliğini göstermektedir.

Savaş alanlarının da korunması gerekli değerleri olduğu ve bu değerleri koruma-yaşatma sürecinde sürdürülebilir koruma ve kalkınma bağlamıyla miras yönetim sisteminin uygulanması gerekliliğini açıkça göstermektedir. Bu nedenle bu tezde, değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından belirtilen miras yönetim süreci dikkate alınarak, kültür varlığı olan savaş alanlarının sürdürülebilirliğini destekleyecek turizm ilişkisine odaklı anlayışla ele alınmıştır.

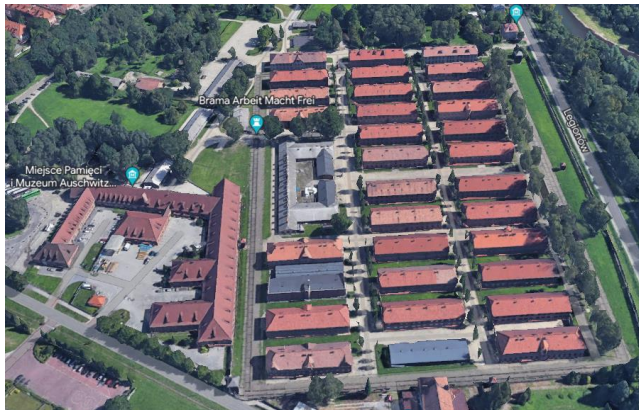
Ülkeler, bölgeler veya kıtalar arasında önemli çevresel, kültürel, ekonomik ve politik etkileri olan bu yaşanmışlıkları, bunun nedenlerini ve sonuçlarını öğrenme, anlama, bağlantı kurma, ölenleri anma, değer verme hatta alana kutsallık atfetme HT’nin başlıca nedenleridir. Türkçe alan yazında ölüm turizmi ve keder turizmi olarak da adlandırılan HT kapsamındaki seyahatler ve/veya ziyaretler kültürel turizme alternatif sunmaktadır (Albayrak, 2013; Birdir, Dalgıç, Güler ve Kayaalp, 2015). Bu sarmal etkileşimde HT için savaş alanlarını ziyaret edenler, uzmanlaşmış kültür turistidir. Ancak, turizminden beklenen fayda için savaş

alanları, yakın çevresindeki tabiat ve kültür varlıklarıyla ve somut olmayan mirası ile birlikte bütüncül değerlendirilerek turizmden elde edilen olumlu etkiyi sistemsel ve sürdürülebilir bir yönetim anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, kültür varlığı olarak tescil edilen savaş alanlarında miras yönetimi, alanın sürdürülebilirliği ve tanınırlığının sağlanabilmesi ve temel anlamıyla sürdürülebilir kalkınmayı desteklemesi açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda savaş alanlarının etkin kullanımı yönünden küresel anlamda örnek alanların incelenmesi ile korunan alanların sürdürülebilirliğine katkısı açısından önemli yol gösterici niteliği taşıyabileceği öngörülmektedir. Bu kapsamda HT'ne ilişkin belirtilen dünya örnekleri aşağıdaki bölümde incelenmektedir.

2.5.2. Hüzün turizmi dünya örnekleri

Hüzün turizminin yaşandığı alanlar yaşandığı yerin zaman-mekanın ilişkisi, mevzuat uygulaması, yönetim vb. korumaya ilişkin özellikleri açısından farklı kategorilerde yer almaktadır. Bu kapsamda küresel anlamda hüzün turizmi kapsamında değerlendirilen korunan alanların yaşanmışlık türüne, geçmişin sunumu ve korumaya ilişkin uygulamalarına göre üç örnek aşağıda incelenmiştir.

Auschwitz Birkenau Alman Nazi toplama ve imha kampı (1940-1945), Polonya

Resim 2.1. Auschwitz I uydu görüntüsü (02.09.2023 tarihli Google Earth görüntüsünden oluşturulmuştur)

UNESCO tarafından 1979 yılında DML'ne eklenen Auschwitz, II. Dünya Savaşı sırasında Polonya'nın Krakow Şehrine 1,5 saat uzaklıkta bulunan Oświęcim kasabasında, Yahudilerin, savaş tutsaklarının, çingenelelerin, engellilerin ve kalıtsal hastalıklara sahip

olanların yok edilmesine yönelik faaliyet gösteren Nazi toplama kampı ve merkezidir. Başlangıçta 1939 yılında Polonyalı askeri tutsaklar için inşa edilen Auschwitz, 1940 yılında Nazilerin eline geçmesiyle bir ölüm mekânına dönüşmüştür (Setkiewicz, Cywiński, ve Lachendro, 2017). 191,97 ha büyüklüğündeki alan, UNESCO vi kriterine göre; Alman Nazi rejiminin Yahudilere yönelik kasıtlı soykırımını ve diğer sayısız kişinin ölümünü anlatan Auschwitz Birkenau anıtı, insanlığa karşı şimdiye kadar işlenen en büyük suçlardan birinin reddedilemez kanıtlarını taşıdığı, bu aynı zamanda, Alman Nazi rejiminin özgürlüğü ve özgür düşüncüyü bastırma ve tüm ırkları yok etme çabalarına, zorluklar altında direnen insan ruhunun gücünün de bir anıtı olarak ifade edilmektedir.

Toplama kampının koruma ve yönetiminin incelenmesi sonucu; Auschwitz-Birkenau Devlet Müzesi arazisinde bulunmaktadır. Bu alanların korunması kamusal bir amaç olduğu ve bunun yerine getirilmesi Devlet idaresinin sorumluluğundadır. Auschwitz-Birkenau Devlet Müzesi, doğrudan Kültür ve Ulusal Miras Bakanı tarafından denetlenen, trajedisini ve gerekliliği anlamaya yönelik eğitim faaliyetleri de dâhil olmak üzere, işleyişi ve misyonunun yerine getirilmesi için gerekli finansmanı sağlayan bir Devlet kültür kurumudur. Bugün ve gelecekte benzer tehditleri önlemek için. Müze, Küresel Koruma Planı kapsamında uzun vadeli bir koruma önlemleri programı üstlenmiştir. Büyük ölçüde, dünyanın dört bir yanındaki devletlerin yanı sıra işletmeler ve özel şahıslar tarafından desteklenen Auschwitz-Birkenau Vakfı'nın fonları aracılığıyla finanse edilmektedir. Vakıf aynı zamanda daimî Fonu desteklemek üzere bir Devlet sübvansiyonu da almıştır (18 Ağustos 2011 tarihli Auschwitz-Birkenau Vakfı'na Daimi Fonu Takviye Amaçlı Sübvansiyon Hakkında Kanun). Bölge Anıtlar Müfettişi'nin danıştığı yerel mekânsal gelişim planları kapsamındadır. Tesis ortamının yönetimi, Oświęcim Kasabası ve Komünü yerel yönetiminin sorumluluğundadır. Alana ilişkin tampon bölgelerin yer aldığı, ancak alana ilişkin bir yönetim planının yürürlükte bulunmadığı anlaşılmaktadır (WHC, 2021).

Pompei Herculaneum ve Torre Annunziata arkeolojik alanları, İtalya

Resim 2.2. Pompei (WHC-URL-6)

Pompei, Milattan Önce (M.Ö.) 79 yılında Vezüv Yanardağının patlaması sonucunda dağılan Napoli yakınlarındaki eski bir Roma kentiydi. Patlama sonucu tüm şehir yok olmuş, tüm sakinler ölümler tonlarca külün altında gömülü kalmışlardır. Günümüzde UNESCO tarafından kent, Dünya Mirası statüsünü kazanmış ve yılda yaklaşık 2.5 milyon ziyaretçi ile İtalya'nın en popüler turistik yerlerinden biri haline gelmiştir (Fonseca, Seabra ve Silva, 2016). 44 ha kazı alanı, toplamda 98,05 ha büyüklüğündeki koruma alanı ve 24,35 ha tampon bölge bulunmakta olup alanda iyi korunmuş binalarıyla Pompeii, bir antik Roma kentinin tam resmini sunan dünyadaki tek arkeolojik alan olma özelliğini taşımaktadır. Ana forumun iki yanında Capitulum, Bazilika ve tapınaklar gibi bir dizi görkemli kamu binası bulunmakta ve şehir içinde ayrıca birçok hamam kompleksi, iki tiyatro ve bir amfi tiyatro bulunmaktadır. 1997 yılında DML'ne alınan alanın kriter (iii) açıklamasına göre; Pompeii ve Herculaneum bu kadar istisnai bir şekilde korunan tek Roma şehir kalıntılarıdır ve dünyada bütünlük ve kapsam bakımından hiçbir benzeri yoktur. Torre Annunziata'daki villalar, Roma döneminin en iyi korunmuş duvar resimlerine sahiptir. Söz konusu alan, 1089/1939 sayılı geçmiş Kanun hükümleriyle ve 2004 yılından bu yana 42/2004 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ("Kültürel Miras ve Peyzaj Kanunu") kapsamındadır. Pompeii alanının çevresi 10 Haziran 1929 tarihli Kararname ile korunmaktadır. 42/2004 sayılı Kanun Hükmünde Kararname şeklindeki çevre mevzuatı, bu korumayı daha geniş bir alana genişletmiştir. 2014 yılında incelenmek üzere Dünya Miras Merkezi'ne yeni bir yönetim planı sunulmuştur (WHC, 2021).

Gorée Adası, Senegal

Resim 2.3. Gorée adası, köle tutulan hücre (Hinchman, 2015)

Gorée adası, Senegal kıyılarında, Dakar'ın karşısında yer almaktadır. Söz konusu alan 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Afrika kıyısındaki en büyük köle ticareti merkeziydi. Sırasıyla Portekizliler, Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar tarafından yönetilen şehrin mimarisi, kasvetli köle mahalleleri ile köle tüccarlarının zarif evleri arasındaki zıtlıkla karakterize edilmektedir. 1978 yılında DML'ne alınan UNESCO (vi) kriterine göre Goree Adası, köle ticareti; insanların tarihindeki en büyük trajedilerden birinin olağanüstü bir kanıtıdır. Bu "hafıza adasının" çeşitli unsurları (kaleler, binalar, sokaklar, meydanlar vb.) her biri kendi tarzında, 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar en büyük köle ticareti merkezi olan Gorée'nin tarihini anlatmaktadır. 1979 yılında, sözleşmeye uygunluğu (rehabilitasyon çalışmalarının uygunluğu, mülkün güvenliği vb.) izlemek üzere tüm paydaşları kapsayan bir Koruma Komitesi oluşturuldu. Bir saha yöneticisinin atanmasına ilişkin talimat taslağı hazırlandığı bilinmekte olup şu anda atama sürecinde olup 2016 yılında alana ilişkin yönetim planı oluşturulmuştur (WHC, 2021).

Çizelge 2.6. Hüzün turizmi dünya örneklerinin karşılaştırılması

	<u>HT Sınıflandırılması</u>	<u>Finansman Modeli</u>	<u>Dünya Miras Listesine İlişkin Durumu</u>	<u>Miras Yönetim Planı</u>
Auschwitz Toplama Kampı, Polonya	Soykırım kampı	Auschwitz-Birkenau Vakfı fonu	1979-DML'nde	Yok
Pompei, İtalya	Doğal afet	Kamu-Özel ortaklığı	1997-DML'nde	Var
Goree Adası, Senegal	Köle ticareti/sömürge	-	1978-DML'nde	Var

Küresel anlamda yere özgü değeri yansıtan, yaşanmışlıkların yer aldığı alanlara ilişkin HT sebepleri, DML'nde bulunma durumu, finansman modeli ve miras yönetim planlarına ilişkin Çizelge 2.6'da karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Korunan alanlar DML'ne çizelgede belirtilen tarihlerde alınmış olup doğal ve insani etkilerin sebep olduğu yaşanmışlıkların çekim alanı olduğu anlaşılmaktadır. Korunan alanlar farklı finansal modeller ile desteklemekle birlikte alanın korunmasına ilişkin korunan alanı sınırları ile birlikte tampon bölgelerin de belirlendiği anlaşılmaktadır.

2.6. Miras Alanlarında Ziyaretçi Yönetimi

2.6.1. Ziyaretçi yönetimi

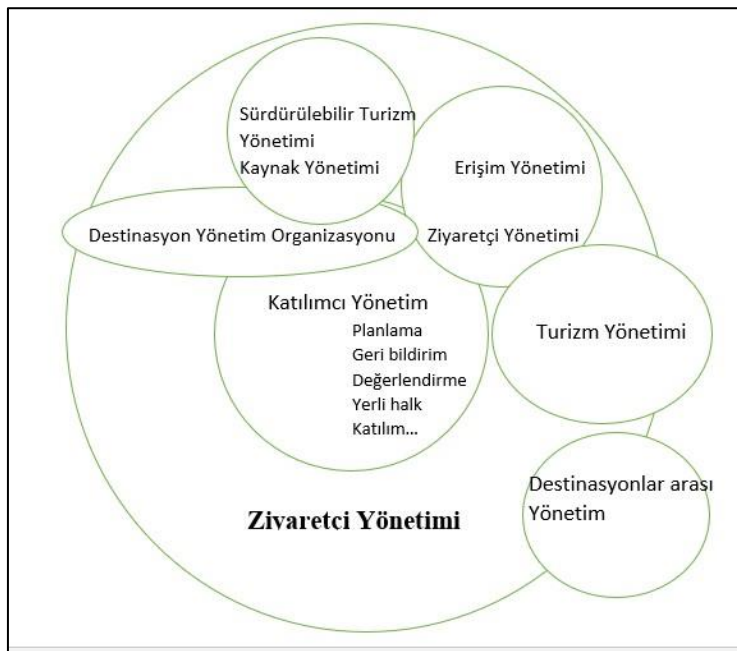
Turizm özellikle varlık alanlarında, alanın kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve ekonomik gelir yaratarak yoksullukla savaşmakta kullanılan önemli bir araç haline gelmiştir. Dünya Miras Alanları, “ziyaretçi mıknatısı” olarak tanımlanmakta olup; bu alanların ziyaretçi sayıları giderek artmaktadır. Dünya Miras Alanları büyüklük ve nitelik bakımından büyük farklılıklar gösterebilir de önemli ziyaretçi çekim noktalarıdır (Hall ve Piggin, 2002). Ancak turizmdeki büyüme, artan ziyaretçi sayısı ve çevreye potansiyel zararlı etkileri açısından turistik alanlar için yeni sorunlar oluşturmuştur. Bu husus popüler turistik alanlarda ve genellikle Dünya Miras Alanları gibi ünik ve kırılgan çevrelerde açıkça görülmektedir (Gilmore, Carson, Ascençao, 2007; akt. Akdoğan, 2010).

Ziyaretçilerin varlığı ve eylemleri, biyolojik çeşitliliğin korunması için ciddi sorunlar oluşturabileceğinden, turizm birçok korunan alan için önemli bir yönetim sorunudur. Bu nedenle turizmin özenle yönetilmesi ve alan yöneticilerinin değerlendirmeleri ve korunan alanlarda turizmin maliyet ve faydalarını dengeler (Candrea ve Ispas, 2009).

Bir alana gelecek olan ziyaretçi; alanda fiziksel, yerel toplumda ekonomik ve kültürel, bölgede ise çevresel etkilere yol açmaktadır. Bu etkilerin kontrol altına alınabilmesi için ziyaretçi yönetiminin en önemli adımlarından biri olan taşıma kapasitesinin belirlenmesi günümüzde gereklilik olarak görülmektedir.

Turizm Sözlüğüne göre (Zelenka ve Paskova, 2012) ziyaretçi yönetimi, turizmin özel ve kamu kuruluşları tarafından (esas olarak destinasyon yönetim kuruluşları ve yönetimleri tarafından korunan alanlarda) yönlendirmek için kullanılan bir dizi yönetim tekniği ve aracı olarak tanımlanmaktadır (Zelenka ve Kacetl, 2013).

Ziyaretçi yönetiminin hedefleri devletin çevresel, ekonomik, sosyo-kültürel ve bölgesel yönlerinin ve toplumun ve doğanın gelişiminin dinamik dengesini aramaya, tanımlamaya, ulaştırmaya ve geliştirmeye dayanan genel sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayanmaktadır. Ziyaretçi yönetimi özellikle korunan alanlarda ve sistematik olarak sürdürülebilir turizm inşa eden destinasyonlarda, destinasyon yönetiminin bir parçasıdır. Ziyaretçi yönetimi, destinasyon yönetimi, katılımcı yönetim ve diğer yönetsel yaklaşımların bağlamına ilişkin ideal model Şekil 2.5'te tanımlanmaktadır. Ayrıca ziyaretçi yönetiminin diğer yönetsel yaklaşımlarla bağlantılı olarak geliştirildiğinde maksimum etkinliğe/faydaya ulaştığını göstermektedir (Zelenka ve Kacetl, 2013).

Şekil 2.5. Destinasyon yönetiminin bir parçası olarak ziyaretçi yönetimi (Zelenka ve Kacetl, 2013)

Belirli bir mekâna gelen ziyaretçinin alanla ilişkisini her açıdan düzenlemeye yönelik karar, yöntem ve tanımların belirtilmesi ziyaretçi yönetim planını ifade etmektedir.

Yönetim açısından bakıldığında ziyaretçi etkileri önemlidir. Çünkü bunlar yönetimin iki temel görevini yerine getirmedeki başarısını doğrudan yansıtır: Kaynakların korunması ve rekreasyon sağlanması. Bu bağlamda ziyaretçi etkilerinin şu nedenlerle yönetilmesi gerekir:

1. Ziyaretçi kullanımı; bitki örtüsünü, toprağı, suyu ve yaban hayatı, kaynaklarını ve ayrıca ziyaretçi deneyimlerinin kalitesini olumsuz etkileyebilir.
2. Ziyaretçi çatışması ziyaretçi deneyimlerinin kalitesini düşürebilir.
3. Bitki örtüsü ve toprak direnci ve esnekliği gibi çevresel özellikler, ziyaretçi kaynak etkilerinin türünü ve ciddiyetini etkiler.
4. Kullanım/etki ilişkisi, ziyaretçi kullanımını azaltma ve dağıtma stratejilerinin etkinliğini sınırlar.
5. Karar verme çerçeveleri, ziyaretçi etkilerini yönetmek için açık ve esnek bir yol sağlayabilir.
6. Dolaylı yönetim stratejilerinin uygulanması genellikle daha az maliyetlidir ve ziyaretçiler tarafından tercih edilir (Candrea ve Ispas, 2009).

Ziyaretçi yönetiminin hedefleri, devletin çevresel, ekonomik, sosyo-kültürel ve bölgesel yönlerinin, toplumun ve doğanın gelişiminin dinamik dengesini aramaya, tanımlamaya, ulaşmaya ve geliştirmeye dayanan genel sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayanmaktadır (Nováček, 2010; Zelenka, 2007).

KMY'i alanında turizm işlevi geliştirilirken alanda ziyaretçi yönetimini sağlayacak örnek stratejiler:

- Bir alandaki insan sayısının azaltılması veya ziyaretçileri diğer alanlara yönlendirmek,
- Alanda altyapının kurularak veya değiştirilerek fiziksel dayanıklılığı güçlendirerek ziyaretçi deneyimlerini kolaylaştırmak,
- Ziyaretçilere, doğal, kültürel vb. alanlar için eğitim verilmesi ile ziyaretçi davranışlarını değiştirmek,

- Belirli faaliyetler için teşvikler sunmak, bazı aktiviteleri ise yasal düzenlemeler ile yasaklamak,
- Faaliyetleri veya bunların uygulama şekillerini sınırlayan düzenlemeler yapmak,
- Belirli etkinlikleri belirli alanlara tahsis edilerek ve topluluklarla iş birliği içinde olarak ziyaretçi çatışmalarını azaltmak,
- Yerel halkın da fayda sağlayabileceği yerel potansiyel ve kaynakların kullanılmasına olanak sağlamak,
- Alana ilişkin alınan önlemler hakkında paydaşları bilgilendirmek
- Tüm göstergeleri analiz ederek standartların karşılanmasını değerlendirmek olarak anlaşılmaktadır (UNESCO 2002).

Ziyaretçi yönetim stratejileri birkaç başlık altında hedeflerle ilişkilendirerek aşağıda açıklanmaktadır (Pedersen, 2002):

Şekil 2.6. Ziyaretçi yönetim stratejileri

Pedersen'e göre Ziyaretçi yönetim stratejilerinin (Pedersen, 2002) aşağıda belirtilen başlıklar altında Çanakkale Tarihi Alanına ilişkin hedeflerinin belirlenmesi sonucu;

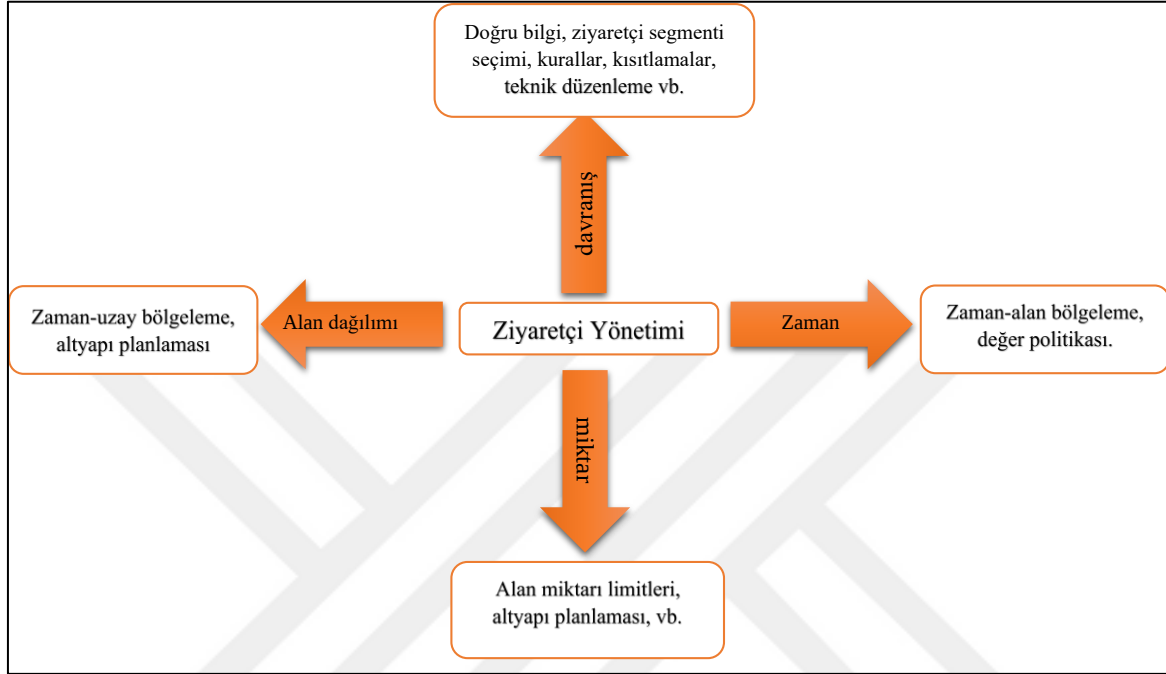
1. Çanakkale Tarihi Alanında ziyaretçi sayılarının düzenlenmesine yönelik ilgili tur acentaları, ilgili kurumlar koordinasyonunda alandaki bölgelere göre belirlenmesi gerektiği,
2. Belirli bölgelerin kullanımını düşürmeye yönelik olarak şehitlikler dışında alanda bulunan diğer varlık alanlarına yönelik yeni tur güzergâhları, tanıtım ve yönlendirme araçlarının çeşitlenerek yeniden düzenlenmesine gereksinim duyulduğu,
3. Ziyaretçi hareketlerini düzenlemeye yönelik, ziyaretçilerin yönlendirilmesini sağlayacak öncelikle ziyaretçi tipolojilerin belirlenerek kapsamlı ziyaretçi analizleri sonucu alanda detaylı planlamaya gidilmesi,
4. Ziyaretçilerin belirli aktivitelere katılımını teşvik edilmesine yönelik, yereli destekleyen öncelik ile tüm varlıkların-somut olmayan mirasın sahiplik olgusu oluşturulması ve sürdürülebilir koruma anlayışının yaygınlaştırılması adına yeni aktiviteler düzenlenmesi,
5. Alanın fiziksel yapısının ziyaretçi etkilerine karşı daha dayanıklı hale getirilmesine yönelik, ilgili kurumlar eşgüdümünde altyapı, ulaşım, alanda bilgilendirme vb. yönlendirmelerin detaylandırılması,
6. Ziyaretçiler arası çatışmayı azaltmaya yönelik, gerekli yönlendirme ve düzenlemelerin korunan alanın farkındalığının yaygınlaştırıldığı ziyaretçi yönetiminin esas alınması gerektiği,
7. Yerel halk ve ziyaretçi toplulukları arasında çatışmayı azaltmaya yönelik ise yerel ekonomik dinamikleri destekleyen yönetim stratejilerinin katkı sağlaması olarak aktarılabileceği anlaşılmaktadır.

Ziyaretçi yönetimi için Zelenka ve Kacetl (2013)'e göre aşağıdaki şekilde belirlendiği üzere geliştirilebilecek yaklaşımlar incelendiğinde;

- Alanda bütününde uygun turizm rotaları belirlenmesi, ziyaretçiler için tercüme altyapısının uygun olması, eğitici panoların ve ziyaretçi turizm bilgi merkezlerinin olması,
- Ziyaretçiler için davranış kurallarının oluşturulması,
- Otoparklar ve ziyaretçi merkezleri dâhil altyapının erişilebilir kılınması,
- Alan ilişkin turizm eğitim programları ve seminerler yürütmek olarak değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda ziyaretçi yönetiminin belirlenmesine ilişkin genel bir çerçeve olarak tüm bileşenleri içeren bir süreç aşağıda (Şekil 2.7) gösterildiği şekilde düzenlenebilir. Bu

anlamda Zelenka ve Kacetl (2013)'e göre korunan alanın taşıma kapasitesinin kullanımı - korunan alanının kullanımı - süreci izleme ve ziyaretçi akışının düzenlenmesi birbiriyle bağlantılı olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 2.7. Ziyaretçi düzenlemesi – farklı yaklaşımlar (Zelenka ve Kacetl, 2013)

2.6.2. Türkiye’de ziyaretçi yönetimi

Turizmin özenle yönetilmesi; korunan alanlarda turizmin maliyet ve faydalarını dengelemektedir. Sürdürülebilir turizme ulaşmak sürekli bir süreçtir ve etkilerin sürekli izlenmesini, gerektiğinde gerekli önleyici veya düzeltici önlemlerin alınmasını gerektirir. Sürdürülebilir turizm aynı zamanda turist memnuniyetini yüksek düzeyde tutmalı ve turistlere anlamlı bir deneyim sağlamalı, sürdürülebilirlik konularında farkındalıklarını attırmalıdır. Bununla birlikte turizmi sürdürülebilir şekilde yönetmek hem uzun vadeli bir bakış açısı hem de turistik faaliyetlerin ve çevrenin birbiriyle ilişkili olduğu birçok yolun dikkatli bir şekilde değerlendirilmesini gerektirir. İhtiyaç duyulan ise sistematik bir yaklaşımdır (Candrea ve Ispas, 2009).

Tabiat ve kültür varlıkları ile birlikte somut olmayan mirasın korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması korumanın yönetimini işaret etmektedir. Korumanın; uluslararası kabul gören güncel yaklaşımlar ve bu kapsamdaki olguların ele alınması ile

bütüncül, akılcı anlayışla yapılması sürdürülebilirliğin sağlanmasında temel bileşen olmaktadır. Bu aşamada miras yönetiminin etkinliğinin odak noktasını ise ziyaretçi yönetimi oluşturmaktadır.

Ziyaretçi yönetimi, korunan alanlarda ziyaretçi kaynaklı istenmeyen etkileri en aza indirmeyi hedefleyen, ziyaretçilerin alandan en üst düzeyde memnun ayrılmalarını sağlayan bir yöntemdir. Ziyaretçi yönetiminin; alanının değerinin anlaşılması, alana pozitif etkinin artırılması, mevsimselliğin azaltılması gibi amaçlar doğrultusunda şekillendiği görülmektedir (Düzgüneş ve Demirel, 2018: 105).

Korunması gerekli alan ve yapıların etkin ve sürdürülebilir olarak yaşatılabilmesi için korumanın tüm boyutlarıyla değerlendirilmesi ve tüm taraflarca kabul edilebilir sonuçlara ulaşılması, “korumanın yönetimini” gerekli kılmıştır. KMY, ilgi alanları farklı olan disiplinlerin ve farklı kurumların yaklaşımlarına, varlıkların türüne ve özgün değerlerine, var olduğu coğrafyanın kültürel, toplumsal, ekonomik ve doğal şartlarına ve yönetim biçimine, dolayısıyla koruma mevzuatına ve toplumun bu konuya olan ilgi ve bilincine göre farklılıklar göstermektedir. Ancak uluslararası ortak bir dil ya da sistem oluşturmak üzere özellikle 2002 yılı sonrasında UNESCO’nun bu konuda belirlediği kapsam ve ilkeler uygulanmaktadır.

Uluslararası antlaşmaların da zorunlu gördüğü bu yöntem, Türkiye’de kentsel, arkeolojik, doğal sit alanları özelinde 5226 sayılı yasa ile koruma mevzuatına girmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda 2004 yılında yapılan değişiklikle sit alanları ve ören yerlerine ilişkin yönetim planlarının hazırlanması yasal bir zemine kavuşmuş, 2005 yılında “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”in yayınlanmasıyla çalışmalar fiili olarak başlamıştır (Uluslan, 2016).

2863 sayılı Kanuna 5226 sayılı Kanun ile eklenen Ek madde-2’de “alan yönetimi” tanımı yapılmış, bu maddeye dayanarak hazırlanan Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelikte “yönetim alanı”; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında

eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırlı ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler olarak tariflenmiştir.

Tanımlanan her yönetim alanı için plan hazırlanması ve planın hazırlanmasından sorumlu kuruluşlar; Yönetmeliğin, Yönetim Planı başlıklı 7. maddesinde açıklanmaktadır. Bu maddeye göre yönetim plan taslağı;

- Kentsel sit alanlarında ilgili belediyelerce,
- İlgili belediyesi olmadığı durumda Bakanlıkça,
- Kentsel sit alanı ile diğer sit alanlarının birlikte bulunduğu ilgili belediyesince,
- Kentsel sit alanının sınırlarının birden fazla belediyeyi ilgilendirdiğinde ilgili belediyelerin koordinasyonu ile
- Büyükşehir Belediye sınırları içerisinde ise Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanır veya ihale suretiyle hazırlattırılır. Şeklinde ifade edilmiştir.

Yönetim alanların, ilgili kurum tarafından belirlenmesindeki zorunluluklar, Yönetmeliğin 6. maddesi ile hükme bağlanmıştır.

Bu zorunluluklar;

- Sit alanlarının etkileşim ve bağlantı noktalarının araştırılması ve
- Öneri yönetim alanın belirlenmesiyle ilgili olarak ilgili kurum ve kuruluşlar, meslek odaları, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların önerilerinin değerlendirilmesi;
- Öneri yönetim alan sınırının ilgili hizmetine ihtiyaç duyulan kurum ve kuruluşlara iletilmesi,
- Alanın planlanması ve korunması ile ilgili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum örgütleri arasında eşgüdüm için koordinasyon toplantısı düzenlenmesi; ilgili sivil toplum örgütlerinin alanın belirlenmesi önerisiyle başvurduğu takdirde, idarece bu teklifin değerlendirilmesi,
- Belirlenen yönetim alanı sınırının ilgili kurumlara iletilmesi olarak sıralanmıştır.

Alan yönetimi kavramının ilk aşaması olan sınırların belirlenmesinde -sivil toplum örgütleri, üniversiteler, mülkiyet hakkı olanlar gibi- paydaşların katılımı önemsenmektedir. Bu aşama sonrasındaki süreçte;

- Yönetim planlarının temel konu ve aşamaları;
- Mevcut durum tespiti,
- Alan analizi,
- Alanın vizyonunun belirlenmesi ve esas politikaların oluşumu,
- Çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi,
- İzleme, değerlendirme ve eğitim süreçleri.

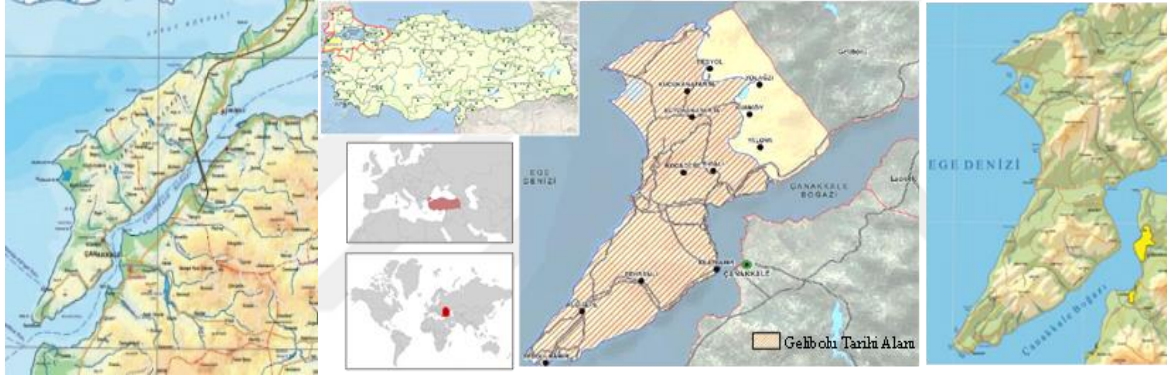
olarak Yönetmeliğin 9. maddesi ile belirlenmektedir.

Dünya Bankası'nın desteğiyle KTB tarafından çalışmaları başlatılan ve 2002 yılında tamamlanan "Pamukkale Sit Alanı Yönetim ve Sunum Planı" Türkiye'deki ilk yönetim planı çalışmasıdır. Bu plan, Dünya Bankası ile sözleşmeli Proje Yöneticisi Dr. Douglas Comer ve KTB Dünya Bankası Toplumsal Kalkınma ve Kültürel Miras Projesi Yöneticisi Aylin Öney Tan ile eşgüdüm içinde, Akan Mimarlık tarafından hazırlanmıştır (Akan Mimarlık, 2002). 2004 yılında Euromed Heritage II Programı (Avrupa-Akdeniz Mirası Programı) kapsamında TEMPER (Training, Education, Management, Prehistory in the Mediterranean – Akdeniz Havzasında Prehistorya Eğitim ve Yönetim) Projesi sürecinde Avrupa Birliği'nin maddi desteğiyle tamamlanan "Çatalhöyük Yönetim Planı" ise mevcut mevzuat öncesi tamamlanan diğer yönetim planıdır. Uluslararası rehberler dikkate alınarak hazırlanan bu planlar içerik açısından bir yönetim planında bulunması gereken temel bileşenleri taşımakla birlikte, yönetim planlarının o dönemde Türkiye'de yasal bir karşılığı bulunmadığından uygulama imkânı bulamamıştır. (Uluslan, 2016).

3. GELİBOLU VE ÇANAKKALE KENTİ TARİHİ-SAVAŞ ALANLARINDA MİRAS DEĞERLERİNİ ÖNEM BEYANI KAPSAMINDA DEĞER ODAKLI ALAN TANIMINA GÖRE TANIMLAMA

Çanakkale Boğazı; Asya ve Avrupa Kıtasının geçiş güzergâhı olmakla birlikte Gelibolu Yarımadası ile birlikte Avrupa-Asya kıtalarına erişim ve tarihsel dönüm noktaları ve varlık çeşitliliği açısından kilit konumda yer almaktadır. Gelibolu Yarımadası Çanakkale İlinde Saros Körfezi arasında, Gelibolu ve Eceabat ilçelerinden oluşmaktadır Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı; Gelibolu Yarımadasında, Eceabat ilçe sınırları içerisinde üç tarafı denizle çevrili alandır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı konumu ve morfolojik yapısı (URL-5)

3.1. Coğrafi Konum

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı; Çanakkale Boğazının Avrupa yakası boyunca uzanan yarımadaı kapsamaktadır. Bugünkü Çanakkale İlindeki Gelibolu Yarımadası (Thracian, Chersonese, Thrakia Khersonesos'u, Kallipolis) Ege (Aigaion) ile Marmara (Propontis) Denizleri arasındaki Çanakkale Boğazı (Hellespontos) ile boğazın batısındaki Saros Körfezi (Melas Kolpos) arasında kalmaktadır. Yarımada; Ege Denizi'nin kuzeydoğusunda Avrupa Kıtasının güneydoğu ucunu oluşturan ve Boğazın Avrupa yakasında 5 kilometre (km) uzanan, genişliği en geniş yerde 27 km olan kara parçasıdır (Şekil 3.1). Belirtilen coğrafi konum ve Çanakkale Boğazı; Balkanlar, Trakya, Anadolu, Akdeniz ve Karadeniz havzaları yani Asya ile Avrupa arasındaki jeopolitik ve stratejik su yolu üzerindeki önemiyle prehistorik dönemden itibaren aralıksız yerleşim alanıdır

(Erdem, 2019). Yarımada, kıtalararası geçiş üstünlüğü ve doğal zenginlikleriyle, siyasi ve ekonomik erke sahip olma mücadeleleriyle her dönemde savaş alanı da olmuştur.

Gelibolu Yarımadası'nın bulunduğu Çanakkale yöresi, C1 (az yağışlı – kurak) ile C2 (az yağışlı – yağışlı) iklim tipleri arasında bir geçiş özelliği göstermektedir. Bölgede sonbahar ve ilkbahar mevsimleri uzun sürmekte, kışlar ılıman ve yağışlı, yazlar sıcak ve giderek daha kurak olmaktadır. Bölgenin iklim özellikleri yıl boyu hareketli olup, don olayları enderdir (Tarihi Alan Planı Büro Çalışmaları, 2017).

Gelibolu Tarihi Alanı'nda bulunan hidrolojik yapı ile ilişkili olarak, alanın tarımsal üretime elverişli olan alanları farklılık göstermektedir. Alandaki düzlükler, tepeler ile ovalar arasında yer alan vadiler tarımsal açıdan verimli topraklardır. Çanakkale Boğazı kıyısındaki Kilye Koyu'nun devamında 2 400 hektar (ha) alanı kapsayan Kilye Ovası bulunmaktadır. Kilye Ovası'nın güneyinde Eceabat Ovası, kuzeyinde Anafartalar Ovası ve Bigalı Ovası, güneybatısında Kum Limanı Ovası, güneyinde Morto Koyu ve Seddülbahir Ovası alandaki başlıca ovalardır.

Gelibolu Yarımadası, Trakya'da ormanların en geniş ölçüde tahrip edildiği sahalardan biridir. Bu nedenle alanın neredeyse tamamı maki formasyonu ile kaplanmış, ormanlar 200-300 metre (m) yükseklikteki tepelere çekilmiştir. Yarımada kuru ormanların hâkim elemanı, Kuru Dağlarının batısındaki gibi Kızılçam (*Pinus brutia*) ve nadir olarak Saplı Meşe (*O. pedunculiflora*) bulunmaktadır. Saros Körfezi'nden 200-250 m. yükseltiye kadar olan yerlerde dar bir şerit halinde meşe ve gürgenlerden ibaret kuru ormanlar yer almaktadır. Kızılçam (*Pinus brutia*) ormanları yarımada'nın Gelibolu güneyinde kalan kesimdeki tepeler üzerinde yaygındır. Alanda Kızılçam (*P.brutia*) ormanları büyük ölçüde tahrip edilmiş olmakla birlikte, Yolağzı, Kumköy, Seddülbahir, Kum Limanı, Behramlı ve Soğanlıdere çevresinde küçük topluluklar halindedir. Bu ormanlar 200-300 m. yükseltiye sahip tepelerde topluluklar oluşturur (Yaşar, 2001). Yaklaşık 33 500 ha olan alanda 20 418,72 ha orman alanı bulunmaktadır. Bu alanın 18 624,13 ha orman alanı, 1 794,59 ha kısmı orman haritalarında orman vasıflı değilse de gerçekte orman niteliklidir (Tarihi Alan Planı Büro Çalışmaları, 2017).

Gelibolu Yarımadasında debileri fazla iki su kaynağı bulunmaktadır. Bunların en önemlisi Galata Köyü yakınlarındadır. Bu kaynağın debisi 10 litre/saniye (lt/sn) civarındadır. Bu

kaynaktan ve Ocaklı Köyü yakınında debisi 5 lt/sn olan ikinci kaynaktan Gelibolu'ya su verilmektedir (Yaşar, 2001). Yarımada Kavak Deltası, Demirci, Fındıklı, Değirmendüzü, Uzunhızır Gölletleri ve Tayfur Barajına karşın Gelibolu Tarihi Alanında sadece Tuz (Suvla) Gölü bulunmaktadır. Tuz Gölü kuşlar için önemli bir sulak alandır. Afrika ile Batı Paleartik arasında göç eden milyonlarca göçmen kuşun önemli uçuş yolundan biridir.

Önemli bir bölümü biyoçeşitlilik bakımından Önemli Doğa Alanı (ÖDA) Kriterlerini sağlayan Gelibolu Tarihi Alanının yakınında bulunan Kavak Deltası, Saros Körfezi ve alanda yer alan Suvla Koyu ve Tuz Gölü, birçok kuş türü için üreme ve kışlama alanıdır (Tarihi Alan Planı Büro Çalışmaları, 2017).

3.2. Tarihsel Süreçte Yerleşim ve Savaş Alanları

Günümüzde Çanakkale iline bağlı Gelibolu Yarımadası (antik Thrakia Khersonesos'u) hem coğrafi hem de kültür tarihi bağlamında Türkiye Trakyası'nın özellikli bölgelerinden biridir. Çanakkale Boğazı (Hellespontos) ve Saros Körfezi (Melas Kolpos) arasında uzanan ve coğrafi konumu bakımından Trakya, Ege, Anadolu ve hatta Ege-Karadeniz arasında bir geçit niteliği taşıyan Yarımada, tarih öncesi devirlerden başlayarak günümüze dek farklı kültürler tarafından aralıksız olarak iskân edilmiştir. Bu kapsamda yerel topluluklar, Thrak halklarıyla birlikte Yarımada kıyılarında varlık gösteren kolonistler, Romalılar ve farklı etnik gruplara sahip topluluklar bir arada yaşamışlardır (Erdem, 2019).

Yarımadanın tarihi kronolojik olarak “Kolonizasyon öncesi, Koloni, Hellenistik ve Roma Dönemleri”ne göre açıklanabilir. Kolonizasyon öncesine ait yarımadanın güneyindeki Karaağaçlıtepe, Değirmenlik, Akbaş, Kumtepe ve Asartepe'deki üst paleolitik dönem buluntuların çoğu (tarım, yapılaşma, ulaşım, vb. nedenlerle) tahrip edilmiştir. Bu bölgedeki höyüklerin kültür dolgusu, üst tabakadaki Bizans Dönemi altındaki dört ana tabaka prehistorik çağlara (en altta 1. tabaka Kalkolitik Çağ, 2. tabaka Erken Tunç Çağı I. evreye (Troya I), 3. ve 4. tabakalar yine Erken Tunç Çağı'na (Troya II)) tarihlenmektedir (Sarı, 2012). Höyük yerleşimleriyle birlikte, Neolitik dönemden itibaren yarımadanın ve aynı adı taşıyan kentin sürekli yerleşim alanı olduğunu, M.Ö. 3000'lerle Karlar, Lelegler ve Pelasgların (ya da Thrakların) Luwi-Pelasg dilinde “güzel yer” anlamıyla değişmeyen adı Kallipolis (Özveri, 2005:11; Umar, 1999:9) kanıtlamaktadır. Bölgenin ilk yerleşikleri (Thrak boyundan Dolonklar ya da Odrysler gibi) (Erdem, 2019; Porozhanov, 2011:92) ile M.Ö.

1200’lerde Balkanlar’dan göç edenler ve kentin kuruluşu hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Kentin, Hellen Kolonizasyonu sürecinde M.Ö. IX. yüzyılın başlarında ve/veya M.Ö. VIII. yüzyılın ikinci yarısında (Avram, 2004:981), Strabon’a göre (Miletosluların Saros Körfezindeki Kardias ve Limnai, Aiolların boğazdaki Madytos ve Sestos kolonileriyle –apoikia- gibi (Loukopoulou, 2004:900) eşzamanlı (M.Ö. 750-550) olarak M.Ö. 670’lerde kurulmuştur (Strabon, 2005: 18-19).

Gelibolu yarımadasında insanlık, yerleşik yaşama geçerken savaflara da açılmıştır. M.Ö. 12. veya 11. yüzyıla ya da arkeolojik kanıtlara göre M.Ö. 1194-1184 yıllarına tarihlenen ve İlyada destanına göre 10 yıl süren Troya (Troia) Savaşı, Doğu-Batı çatışmasının tarihteki ilk örneğidir (Kantarci, 2021). Troya kralının oğlu Paris’in (Aleksandros), Miken (Mykenai) Kralı Agamemnon’un kardeşi, Akha Kralı Menelaos’un genç ve güzel eşi Hellen’i Troyaya kaçırmasıyla Akhaların Troyaya saldırmasıyla başlamıştır. Hellen mitolojisine göre, tanrı(ça)ların kavgalarının uzun hikâyesine bağlanır. Kenti ele geçiremeyen Akhalar, Tanrıça Athena’nın akılla Odysseus’un inşa ettiği tahta atı kent surlarının önüne bırakıp, atın hediye olduğuna inanan Troyalıların gece kente aldıkları atın içerisindeki askerler kent kapılarını açınca Troyalılar yenilir. Tahta at bu savaşın sembolüdür. Bu savaşta Akhaların ilk ayak bastığı Troya toprağı Gelibolu’ya Troyalı Protesilaos (anlamı ilk ayak basan), karaya çıkınca öldürülmüştür. Eceabat (Antik Elaiou) yakınında Karaağaçlı Tepe antik çağlardan beri “Akhalı bu kahramanın anıt mezarı” olarak bilinir. Antik çağ yazarları gemi şeklindeki bu mezarın uzaktan görülebildiğini, Büyük İskender’in burada kurbanlar kestirdiğini yazmışlardır (Demirarslan, 2018). Troya kralı Priamos’un karısı Hekabe’nin savaş sonrasında Troya’dan kaçıp yarımada’ya geçişi ve burada üzüntüden bir köpeğe dönüşmesi de bölgenin yaygın mitoslardan biridir (Körpe, 2017).

Troia savaşının çıkış nedenleri ile ilgili antik kaynakların yorumlanmasıyla ulaşılan sonuç modern zamanlarda bile örneklerini sıklıkla gördüğümüz savaş bahanelerinden biridir. Osmanlı’ya sığınan Alman Goeben ve Breslau zırhlılarının müttefiklere iade edilmemesi ve bunlarında Yavuz ve Midilli adını alarak Rusların Karadeniz limanlarını bombardıman etmesi de karşı tarafın beklediğı böyle bir bahanedir. Paris’in Helena’yı kaçırması nasıl Agamemnon’a Troia’ya yapılacak savaşın fırsatını yarattıysa, Goeben ve Breslau zırhlılarının da Osmanlı’ya sığınmaları müttefiklere aynı fırsatı vermiştir. Aynı şekilde savaştan hemen önce müttefiklerin bu iki geminin kendilerine verilmesini talep etmesi ve

Osmanlı'nın bunu reddetmesi gibi, Priamos da Helena'nın Menelaos'a geri verilmesini kabul etmemiştir (Körpe, 2015).

M.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısından itibaren Yarımada, Grekler, Odrysler ve diğer yerel Thrak toplulukları arasında savaş alanı olmuştur. Bu nedenle, Arkaik, Klasik ve Geç Antik çağlarda, Trakya'dan kaynaklanan saldırılara karşı kentte savunma duvarları oluşturulmuştur. İlk duvarın M.Ö. 565'te yerli halk Dolonkların, Yarımada'nın kuzeyinde yaşayan Apsinthlerin saldırıları karşısında Delphoi'ye kaçıp, yardım talep ettikleri Yaşlı Miltiades (M.Ö. 590- M.Ö. 525) tarafından yarımada'nın en dar yerinde Bakla Burnu (Kardi) ile Bolayır Limanı (Paktye) arasında yapıldığı bilinmektedir. M.Ö. 514'te Pers Kralı Darius, İskit Seferi dönüşü Gelibolu dâhil Makedonya'yı hâkimiyetine almış ve bölgede Pax (barış) Persica sağlanmıştır. Bu dönemde, duvar dışına iki küçük ticaret iskelesi (emporion) inşa edilmesi, bu duvarın savunma açısından öneminin kalmadığını göstermektedir. Ancak, Apsinthlerin saldırılarıyla yarımada'yı terk eden Persler M.Ö. 470'te geri dönmüşlerse de Traklarla ve Atinalılarla M.Ö. 471 ve M.Ö. 465'te yapılan savaşlarla Pers hâkimiyeti sona ermiştir. Atinalı siyaset ve devlet adamı Perikleks, bölgede barış ve güvenlik amacıyla M.Ö. 449'da yarımada'ya getirdiği kolonistlerle ve M.Ö. 447'de yaptırdığı 3. duvarla kentin savunmasını güçlendirmiştir. M.Ö. 404'te Atinalıların Aigospotamoî Deniz Savaşında Spartalılara yenilmesiyle Traklar kenti istila etmiştir. M.Ö. 398'de Spartalı General Dekyllidas'ın yaptırdığı 3. duvar savunmada yetersiz kalmıştır. M.Ö. 280'de Keltler, M.Ö. 200'lerde Kral V. Philippos kenti yağmalamış, Büyük İskender'in ölümüne kadar yarımada'da Makedonlar (Yavuz, 2012), M.Ö. 196'ya kadar Seleukos Krallığının hâkimiyeti sürmüştür. M.Ö. 133'te Pergamon Krallığı hâkimiyeti sonrası Milattan Sonra (M.S.) 43 Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti ile "devlete ait bölge (ager publicus) olmuştur. Bu tarihe kadar savunma duvarların durumu bilinmemesine karşın yarımada'da güvenliğin büyük güçlerin varlığı ile sağlandığı anlaşılmaktadır. Kent, M.S. 400'de, 540 ve 559'da istilalarla ve 447 ve 478'de depremlerle yıkılmıştır (Strabon, 2005:38). 540'ta Hunlar duvarı geçip kenti yağmalamıştır. Ancak, Bizans İmparatoru I. Justinianus'un (482-565) onarttığı duvarları 559'da Kutrigurlar aşamamışlardır. Yarımada'nın 1095'de Osmanlıların hâkimiyetine geçmesiyle Roma hâkimiyeti sonlanmıştır. Beylikler döneminde hâkimiyet 1354'te Karesi Oğulları Beyliği'nden tekrar Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. 1. Murat döneminde (1365-1389) Yeniçeri Ocağı kurulunca, 1362'de Gelibolu'da bu ocak için kurulan Acemi Ocağının gençlerinin, Gelibolu ile Lâpseki-Çardak arasındaki gemilerde çalıştırılmış olmaları (Halaçoğlu, 1995:92) Gelibolu'nun 14. ve 15. yüzyıllarda Avrupa'ya

geçişte önemli bir liman olduğunu açıklar. Bu liman ile İstanbul'un savunması için Çanakkale Boğazında kaleler inşa edilmiştir.

1. Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşları deniz ve kara savaşlarında Çanakkale Cephesinde İngiliz, Anzak, Fransız ve Osmanlı askerlerinin de bulunduğu yaklaşık yarım milyon insan ölmüştür. Deniz savaşlarında Taarruz 19 Şubat sabahı saat 09.50'de başlamıştır. Rumeli Yakası'nda bulunan Seddülbahir ve Ertuğrul tabyaları ile Anadolu Yakası'ndaki Kumkale ve Orhaniye tabyaları yoğun ateş altına alınmıştır. Boğaz'ın girişindeki tabyalar tahrip olunca Türk topçusu geriye alınmış, gemi bombardımanından korunmak için Seddülbahir ve Kumkale bölgesi boşaltılmıştır. Bu durumda Müttefik Donanma Komutanlığı, Seddülbahir ve Kumkale'ye birer tahrip müfrezesi çıkarmıştır. 7-8 Mart gecesi Nusret Mayın Gemisiyle 26 mayın Erenköy Koyu'na dökülmüştür. Anadolu Hamidiye, Rumeli Mecidiye ve Namazgâh tabyaları yoğun ateş altında kalmıştır. Müttefik Filo Komutanı Amiral De Robeck, üç geminin (Bouvet, Irresistible, Ocean) batması, üçünün de ağır hasara uğrayarak savaş dışı kalması üzerine geri çekilme emri vermiştir. 18 Mart günü hava kararırken mevcudunun üçte birini kaybeden Müttefik filo Boğaz'ı terk ederken, Türk topçusu zaferini ilan etmektedir

18 Mart 1915'te Çanakkale Boğazı'nda mağlup olan Müttefikler, Boğaz'ı yalnızca donanma ile geçemeyeceklerini anlamış, yeni bir harekâtın, kara ve deniz kuvvetlerinin ortaklaşa gerçekleştireceği bir amfibi harekâtla mümkün olabileceğine kanaat getirerek bu yönde hazırlık yapmaya başlamışlardır. 25 Mart 1915'te Çanakkale bölgesinin savunmasından sorumlu olmak üzere Alman generali Liman von Sanders komutasında 5. Ordu kurulmuştur. Çanakkale Muharebelerinin başlangıcını oluşturan 25 Nisan çıkarmalarında sahilleri savunan az sayıdaki Türk kuvveti sayıca az olmalarına, makineli tüfek desteğinden mahrum olmalarına rağmen büyük bir direnç göstermişler. Temmuz ayı sonlarına gelindiğinde Çanakkale harp sahasında, hem Seddülbahir'de hem de Arıburnu Cephesi'nde muharebeler kilitlenmişti. Karşılıklı siperler iyice tahkim edilmiş, birlikler toprağa gömülmüş, makineli tüfeklerle savunulan mevziler ele geçirilemez bir hâl almıştır. Artık her iki taraf da mevcut şartlarda birbirini alt edemeyeceğini anlamıştır. Çanakkale Savaşı sadece Türk tarihinin değil, dünya tarihinin de en önemli olaylarından biridir. Çanakkale Muharebeleri, dünyanın en büyük ordularının kara, hava, deniz ve denizaltı unsurlarıyla saldırıları karşısında, çok sıkıntılı bir dönem geçiren Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirmiş olduğu büyük direnişi simgeler. Çanakkale Savaşı, I. Dünya Savaşı'nın üç yıl daha uzamasına neden olmuştur.

Müttefikler I. Dünya Savaşı'nda en büyük itibar kaybına Çanakkale'de uğramışlardır. Türk ordusu Çanakkale'de çok farklı milletlere mensup askerlerle çarpışmıştır. Çanakkale cephelerinde İngiliz bayrağı altında İngilizler, İrlandalılar, İskoçlar, Kanadalılar, Avustralyalılar, Yeni Zelandalı ve Yeni Zelanda yerlisi Maoriler, Hindistan'dan gelen Sihler, Hindular, Nepal'den gelen Gurkalar, Yahudiler; Fransız bayrağı altında Fransızlar, Senegalliler, Gambiyalılar, Tunus ve Cezayirli; cephe gerisinde ise Yunanlılar, Mısırlılar, Ruslar bu milletler arasında olduğu bilinmektedir (Engin ve Albayrak, 2016).

3.3. Gelibolu Tarihi Alanı

Günümüzde ÇATAB yasası ile korunan alan olarak belirlenen sınır yalnızca Gelibolu yarımadasının bir kısmını kapsamaktadır. Bu çalışmada; değerlerin geniş bağlamda (doğal özellikler-koruma planlama süreçleri), fiziksel-mekânsal değerler (kentsel elemanlar-anıtlar/binalar), somut olmayan miras (görsel-tinsel) olarak değerlendirilmiş olup kapsamın geniş bir perspektifte ele alınmasının sürdürülebilirlik bağlamında gerekliliği ortadadır. Önem beyanında belirtilen kapsam ile değer odaklı alan tanımına göre tanımlanması yönüyle değerlendirilmiş olup öncelikle Çanakkale Kenti Tarihi Alanı'nın Gelibolu Yarımadası, Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresi kapsamı ele alınarak (Bölüm 3) incelenmiştir.

3.3.1. Taşınmaz-taşınır kültürel miras

1/25 000 ölçekli Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Planı ana ve alt program alanları ile plan kararlarına göre toplam 33 438,62 ha alanı kapsayan planlama alanının; %96,62'si doğal, %1,11'i yerleşim, %0,03'ü altyapı, %0,75'i çalışma ve sosyal altyapı, %0,76'sı turizm, %0,66'sı tarihi ve kültürel ve %0,06'sı ise ulaşım alanlarıdır. Aynı planda mevcut sit alanlarına ilave-yeni koruma alanları belirlenmiştir. Bunlar;

Yoğun Tarihi Sit Alanları – 1 (Yts1); 1/50 000 ölçekli ÇDP hükümlerine göre; Çanakkale Savaşlarında en yoğun siper savaşlarının yaşandığı alanlar ile Osmanlı ve itilaf kuvvetlerinin siperlerinin son sınırı ve bu alanlar arasındaki askersiz (no man's land) saha ve ilişkili bölgeler,

Yoğun Tarihi Sit Alanları – 2 (Yts2); 1/50 000 ölçekli ÇDP hükümlerine göre; Çanakkale Savaşlarında en yoğun siper savaşlarının yaşandığı alanların yakın çevresinde savaşa ait iz

ve işaretlerin yoğunlaştığı alanlar (siper hatları, tüneller, ikmâl yolları, vb. muharebe kalıntıları) ile savaşla bağlantılı düzenlemelerin (şehitlik, mezarlık, anıt vb.) bir bölümü olarak belirtilmiştir (1/25.000 ölçekli Tarihi Alan Planı Raporu, 2017).

Gelibolu 1/25 000 ölçekli Tarihi Alan Planında; planın birinci amacı olarak Tarihî Alanın Planlama Araçlarının Geliştirilmesi başlığına bağlı, Tarihî Alanın planlama süreci içerisinde hazırlanması gerekli olan ve bu üst ölçekli planın yön vereceği alt ölçekli planlar, strateji belgeleri ve uygulama rehberleri tanımlanmıştır. İkinci amacı olarak Tarihî Alanın Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruyarak Gelecek Kuşaklara Aktarılmasını sağlamak olarak belirlendiği, bu başlık altında Tarihî Alan sınırları içerisinde yer alan tarihi, doğal, arkeolojik ve kültürel varlıkların korunması, bakımı, üstün evrensel değerlerinin bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruyarak sürdürülebilirliğinin sağlanması, alanın Ulusal ve Uluslararası toplum tarafından anlaşılmasının sağlanarak gelecek kuşaklara aktarılmasının hedeflendiği ifade edilmektedir. Bu hedef doğrultusunda izlenecek ana politikalar ise; “Doğal Miras Alanları Ana Program Alanı”, “Arkeolojik Alanlar Ana Program Alanı”, “Tarihsel Miras Ana Program Alanı”, “Kültürel Miras Ana Program Alanı” ve bunların alt program alanları tanımlandığı ifade edilmektedir. Üçüncü amacı Tarihî Alanın Değerler Bütünlüğünü ve Özgünlüğünü Koruyarak Sosyal ve Ekonomik Kalkınmasını Sağlamak olduğu, bu amaca bağlı olarak, Tarihî Alanda yaşayan nüfusun toplumsal refahının artırılması, alanda faaliyet sürdüren ekonomik sektörlerin alanın varlık değerlerine zarar vermeyecek bir biçimde geliştirilmesi, kırsal yerleşim birimlerinin kalkınmasının desteklenmesinin hedeflendiği, bu amaç doğrultusunda; Ekonomik Sektörler Ana Program Alanı oluşturulduğu belirtilmiştir. Dördüncü amacı Tarihî Alanının Sosyal Yaşam ve Mekân Kalitesini Arttırmak olarak belirlenmiştir. Bu amaca erişilebilmesi için, Tarihî Alanda yaşayan nüfusun sosyal yaşam kalitesinin artırılması ve alanın yaşam ve mekân kalitesinin Tarihî Alanın kimliğine uygun bir biçimde yükseltilmesi gerektiği, bu kapsamda alanda yaşayan nüfusun kamusal hizmetlere erişiminin artırılması, sosyal donatı alanlarının Tarihî Alan bütününde yeterliliğinin artırılması, yaşam mekânlarının sağlıklılaştırılması ve iyileştirilmesi, kamusal ortak mekânların oluşturulması gibi mekânsal konular, Yerleşim Alanları ve Sosyal Yapı Ana Program Alanı başlığı altında yer almaktadır. Beşinci amacı olarak Ulaşım Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Tarihî Alanın Erişilebilirliğinin Arttırılması konusunda, Tarihî Alanın kara, deniz ve hava ulaşımının alanın varlık değerlerine zarar vermeyecek bir biçimde geliştirilmesi, alanı ziyaret edenlerin ulaşım sorunlarının en aza indirilmesi ve ziyaretçi refahının sağlanması hedeflendiği, bu hedef kapsamında, Ulaşım ve

Altyapı Ana Program Alanı oluşturulmuştur. Altıncı amacı ise Tarihî Alanın Risklerini Azaltmak olarak yer almaktadır. Tarihî Alan içerisindeki yerleşim yerlerinin ve tarihi, doğal, arkeolojik ve kültürel varlıkların karşı karşıya kaldığı risklerin belirlenmesi ve belirlenen risk alanlarının planlı bir süreç yönetimi ile etkilerinin en aza indirilmesi ve mümkünse ortadan kaldırılması hedeflendiği, bu kapsamda; Afet/Risk Sakınım Ana Program Alanı oluşturulmuş olup tüm belirtilen Ana Program Alanlarına ilişkin plan kararları yer aldığı belirtilmektedir. Ziyaretçi Yönetimine ilişkin ise stratejiler geliştirildiği anlaşılmaktadır.

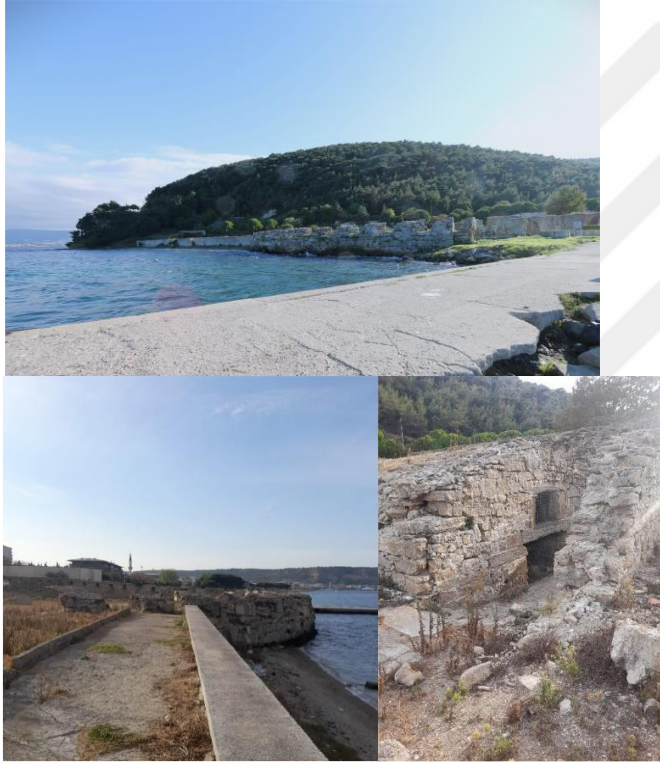
Çanakkale Tarihi Alanı açısından incelendiğinde Çanakkale kent merkezi ve ilçeleri ile birlikte Ekim 2023 tarihli ÇKVKBK Müdürlüğü verilerine göre; Kentsel Sit, Kentsel+3. Derece Arkeolojik Sit, 1. Derece Arkeolojik Sit, 2. Derece Arkeolojik Sit, 3. Derece Arkeolojik Sit, Kentsel Arkeolojik Sit, Tarihi Sit yer almaktadır. Sit olarak tescil edilen alanlar yoğunlukla Merkez ilçede yer almakta olup, 1. Derece Arkeolojik Sit ve 3. Derece Arkeolojik Sit diğer tescilli alanlarına göre yoğunluğu oluşturmaktadır. Belirtilen veriler kapsamında söz konusu sit olarak tescil edilen alanlarda koruma amaçlı imar planı bulunan alanlarda plan hükümleri kapsamında değerlendirilmekle birlikte koruma amaçlı imar planı bulunmayan tescilli alanlarda 2863 sayılı yasa gereği geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları Koruma Kurulu tarafından belirlenerek bu doğrultuda işlem yapılmaktadır. Tabiat varlıklarına ilişkin karar yetkisi Çanakkale Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü'nün bünyesinde yer alan Çanakkale Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nun yetkisinde olup Çanakkale'de 1. Derece Doğal Sit, 2. Derece Doğal Sit, 3. Derece Doğal Sit, Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇK) yer almaktadır. Doğal sit alanları yoğunlukla Gelibolu Yarımadasında yer almaktadır.

Çanakkale Tarihi Alanında öncelikle Gelibolu yarımadası olarak belirtilen bölümde yer alan kaleler, tabyalar, savaş alanları, şehitlikler ve anıtlar, sivil mimarlık örnekleri kısıtlı çalışma kapsamında yoğunluğu kapsayacak şekilde aşağıda incelenmektedir.

Tarihi kaleler

Çamburnu Kalesi (Resim 3.1); Eceabat'ın Kilitbahir yönündeki çıkışına doğru, Çamburnu mevkiinde yer alan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığının bahçesi içerisinde bulunan kale; Boğaz'daki mevcut savunma tahkimatını güçlendirmek için Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmut dönemlerinde yaptırılmıştır. Kale, dikdörtgen planlı

tasarlanmış olup denize bakan duvarı yay biçiminde ve aralarında mazgal açıklıkları vardır. Denize bakan tarafta, üzerine topların yerleştirildiği bir platform vardır. Kale içinde günümüze ulaşan dikdörtgen planlı, cephanelik olduğu düşünülen bir yapı vardır. Kale, Çanakkale Muharebeleri sırasında, 12. Tümen Seyyar Hastanesi ve Güney Cephesi sıhhiye malzemeleri deposu olarak kullanılmıştır. 12. Tümen Seyyar Hastanesinde tedavi gördüğü sırada hayatını kaybederek şehit düşen askerlerimizin, Kale yakınındaki mevzilere gömülmüş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Çamburnu Kalesi'nin muharebelerden önce 25 Şubat 1915-10 Nisan 1915 tarihleri arasında 57. Alay Karargâhı olarak kullanıldığı da bilinmektedir (URL-2).

Resim 3.1. Çamburnu kalesi (Fotoğraf 23.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Kilitbahir Kalesi (Resim 3.2); Havadan görünümü yonca yaprağına benzeyen kalenin adı, Denizin Kilidi (Kilid-ül Bahir) anlamındadır. Fatih Sultan Mehmet, Rumeli Hisarı ile İstanbul Boğazı'nı kontrol ettiği gibi Çanakkale Boğazı'nın en dar yerinde karşılıklı iki kale yaptırmıştır. Bunlar Anadolu yakasında Çimenlik Kalesi (*Kal'a-i Sultaniye*), Avrupa yakasında Kilitbahir Kalesidir. Bu kaleler sayesinde karşılıklı top ateşlerinin ulaşmadığı gemi olmadığı için Boğaz'dan geçmek zorlaştırılmıştır.

Seddülbahir Kalesi (Resim 3.3); Çanakkale Boğazını savunmada Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye'nin yetersiz kaldığı düşüncesiyle Anadolu yakasındaki Kumkale ile birlikte 1659'da IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan tarafından yaptırılmıştır. Venediklilerle Girit Adasında süregelen uzun savaşın yeniden başlamasıyla Kumkale ile birlikte saldırıların karşılandığı ilk savunma hattı olması için inşa ettirilmiştir.

Resim 3.2. Kilitbahir kalesi (Fotoğraf 15.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Resim 3.3. Seddülbahir kalesi (Fotoğraf 11.10.2023 tarihinde çekilmiştir).

Savaş alanları ve tabyalar

Namazgâh Tabyası (Resim 3.4); 1770'de Kilitbahir Kalesi'ni geçtikten sonra yolun deniz tarafında bulunan 26 adet bonetten oluşan Namazgâh Tabyası'nın, Osmanlı Ordusunun ıslahı için gelen Baron De Tott'un da önerisiyle inşasına başlanmıştır. Çanakkale Boğazı'nın en dar noktasındaki ilk ve en büyük tabyadır. Sonrasında eklenen yapılarla beraber, Merkez Tabya niteliği kazanmıştır (URL-2).

Resim 3.4. Namazgâh tabyası (Fotoğraf 10.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Rumeli Hamidiye Tabyası (Resim 3.5); 1896'da yaptırılmıştır. Kilitbahir köyünün güneyinde, Gonca Tepe'nin eteklerinde yer almaktadır. Bonetin üzerindeki kitabesinde Sultan II. Abdülhamit döneminde yaptırıldığı yazmaktadır. Tabya, cephanelik ya da erat koğuşı olan toprak tepecikler olarak iç bölümleri taş ve üzeri tonozlu üç bonet ve iki 35'lik Krupp marka top platformundan oluşmaktadır (URL-2).

Resim 3.5. Rumeli Hamidiye tabyası (Fotoğraf 26.11.2023 tarihinde çekilmiştir)

Rumeli Mecidiye Tabyası ve Şehitliği (Resim 3.6); Seyit Onbaşı'nın adı ile özdeşleşen bu tabya Rumeli Hamidiye Tabyasının 300 m kuzeyinde, II. Abdülhamit döneminde yaptırılmıştır. 8 bonet ve 6 top yeri olan tabyanın gerisinde karargâh yapıları olduğu düşünülen temel izleri bulunmaktadır. Bu tabyada şehit olan 16 askerin toplu gömüldüğü alan, 1919'da Şehitlik olarak düzenlenmiş, 1969'da yenilenmiştir (URL-2).

Resim 3.6. Rumeli Mecidiye tabyası ve şehitliği (Fotoğraf 14.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Değirmenburnu Tabyası (Resim 3.7); Kilitbahir-Eceabat karayolu üzerinde, Değirmenburnu mevkiinde yer almaktadır. Tabyanın kitabesi mevcut değildir. Kışla binası ve çeşmenin kitabesi mevcuttur. Kışlanın oval kitabesinde, II. Abdülhamid tuğrası ve altında H. 1310/M. 1893 tarihi bulunmaktadır. Çeşmenin oval kitabesinde, el-gazi mahlaslı II. Abdülhamid tuğrası ve altında H. 1307/M. 1889 tarihi yer almaktadır. Tabya, Anadolu Mecidiye Tabyası ile mimari açıdan benzerlik gösterdiği için ilk olarak anılan tabya ile birlikte yaptırılmış olduğu düşünülmektedir. Nitekim II. Abdülhamid Arşivi'ndeki fotoğraflarda tabya görülmektedir. Bu bilgiler ışığında tabyanın 1887-1888 tarihinden önce, kışla ve çeşmenin ise kitabelerinde yer alan yukarıda belirtilen tarihlerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Tabya, günümüzde ziyarete kapalı olup 32. Deniz Hava Savunma Batarya Komutanlığı tarafından kullanılmaktadır (Acioğlu, 2016).

Resim 3.7. Değirmenburnu tabyası (Fotoğraf 01.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Ertuğrul Tabyası (Resim 3.8); Tabya, Gelibolu Yarımadası'nın güney ucundaki Ertuğrul Koyu'nun kuzeybatısında, Gözcü Baba Tepesi'nin güney yamacında yer almaktadır. Seddü'l-Bahr Kalesi'nin gerisinde, tepeye hâkim bir noktada, boğaz girişini korumak amacıyla yapılmıştır. Tabyanın kitabesi mevcut değildir. Tabya 3 bonet ve aralarında bulunan 2 adet top platformundan oluşmuştur. 2 adet uzun namlulu Krupp marka top ile donatılmıştır (URL-2). Orta bonetin kapısı üzerinde 57x93 cm. ölçülerinde kitabe yuvası bulunmaktadır. Tabyada M.1882 tarihli bir top görülmektedir. Hem bu top üzerindeki tarih hem de Seddü'l-Bahr Tabyası ile mimarî açıdan bulunan benzerliklerden dolayı, tabyanın M. 1882 ile M. 1885-86 tarihleri arasında II. Abdülhamid tarafından yaptırıldığını düşünülmektedir. Tabya, 19-25 Şubat 1915 tarihlerinde yoğun bombardımana tutularak 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi öncesi etkisiz hale getirilmiştir Bugün restorasyonu yapılan tabya, ziyarete açıktır (Acıoğlu, 2016).

Resim 3.8. Ertuğrul Tabyası (Fotoğraf 24.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Şehitlikler, anıtlar

Akbaş Şehitliği ve Anıtı (Resim 3.9); 1945'te inşa edilmiştir. Akbaş mevkiinde 19. Tümen'in seyyar hastanesi "sevk hastanesi" olan bu mevkinden kuzey cephesinde ağır yaralanan askerlerin, Akbaş veya Ağadere Hastanesinde müşahede altında tutulduğu bilinmektedir (URL-2).

Resim 3.9. Akbaşı şehitliği (Fotoğraf 24.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Tarihe Saygı Anıtı ve Parkı (Resim 3.10); Eceabat vapur iskelesinin yanında bulunan park, 2008’de yapılmıştır. 2010 ve 2013’de iki kez yenilenmiştir. Park içerisinde tabyalara ait topraklar, top mermisi ve bir anıt bulunmaktadır. Anıt; savaşa dâhil olan tüm tarafların askerleri, Seyit Onbaşı, Mustafa Kemal Bey ve anne figürlerinden oluşmaktadır. Anıtın devam eden bölümünde; Onbaşı Ömer oğlu Nasuh Bey, Pilot Üsteğmen Ali Rıza Bey, Albay Celalettin Sığındere, Kurmay Albay Ali Remzi Alçıtepe, Yarbay Hüseyin Avni Bey, Korgeneral Esat Bülkat Paşa, Orgeneral Cevat Çobanlı Paşa ve Mustafa Kemal Atatürk’ün büstleri bulunmaktadır (URL-2).

Resim 3.10. Tarihe saygı anıtı ve parkı (Fotoğraf 23.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Çamburnu Balkan Harbi Şehitler Anıtı (Resim 3.11); Eceabat-Kilitbahir yolunun 2. km’sinde, Çamburnu mevki güneyinde yolun sağında yüksek kotta yer almaktadır. Bu anıt Balkan ve Çanakkale Savaşları Şehitleri adına 1962’de yaptırılmıştır. Anıtın kuzeyinde Necmettin Halil Onan’a ait “Dur Yolcu, bilmeden gelip bastığın, bu toprak, bir devrin battığı

yerdir”, güneyindeki levhada “Burada Balkan ve Çanakkale harplerinde yaralanarak şehit düşen binlerce kahraman yatar.” yazılıdır. Çamburnu mevki 33. Piyade Alayı Komutanı Yarbay Ahmet Şevki Bey ve alayın 1. Tabur Komutanı Binbaşı Ali Faik Bey’in şehit düştükleri yerdir (URL-2).

Resim 3.11. Çamburnu Şehitler Anıtı (Fotoğraf 23.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Soğanlıdere Hava Şehitliği (Resim 3.12); Havuzlar mevkiinde Alçıtepe köyüne giden yolun sağında Soğanlıdere Şehitliği öncesi 7. Tümen Sıhhiye Bölüğü mevkiindedir. Şehitlik 2005’te yenilenerek açılmıştır. Kitabesinde “...1915 Çanakkale Muharebelerinde Soğanlıdere’ye yapılan hava saldırısında şehit düşen 1 Onbaşı ile 9 Er’e aittir” yazılıdır.

Resim 3.12. Soğanlıdere Hava Şehitliği Şehitler Anıtı (Fotoğraf 05.10.2023 tarihinde çekilmiştir)

Şahindere Şehitliği (Resim 3.13); Çınarlıdere’nin üst tarafında yer almaktadır. Şehitlik 2005’te savaşın 90. yıl törenlerinde yapılmıştır. Mimari tarzı Soğanlıdere Şehitliğine benzemektedir. Ay ve ortasında yıldız üzerinde yükselen, üçgen konik anıt şehitlerin göğe

yükselişi temsil edilmektedir. Zemindeki 132 kabalak taş ile şehitler anılmaktadır. Mezar taşlarının üst kısmında gerçek şehitlik alanı bulunmaktadır.

Resim 3.13. Şahindere Şehitliği (URL-2)

Atatürk'ün Saatinin Parçalandığı Yer (Resim 3.14); Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal, 10 Ağustos 1915'te Conkbayırı süngü taarruzunu yönetirken bir şarapnel misketi göğsüne isabet etmiş olup sağ göğüs cebinde bulunan saat sayesinde ölümden kurtulmuştur. Olayın yaşandığı yer, dört top güllesi ve bir levha ile belirtilmiştir (URL-2). Söz konusu alan Yeni Zelanda Ulusal Anıtı ve Mezarlığının bitişiğinde yer almaktadır.

Resim 3.14. Atatürk'ün saatinin parçalandığı yer (Fotoğraf 14.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Alçıtepe Şehitliği (Resim 3.15); Alçıtepe köyüne girmeden hemen önceki yol ayrımından sola döndükten yaklaşık 400 m sonra, Bakı Terası ve Mareşal Fevzi Çakmak Anıtı istikametindeki yolun sağ tarafında, yoldan yaklaşık 10-15 m kadar içeride

bulunmaktadır. Yapım tarihi bilinmeyen bu şehitlik 1960'ta ziyarete açılmıştır. Savaş sonrası araziden toplanan şehit kemiklerinin defnedilmesiyle oluşturulan şehitlikteki askerlerin kimlikleri belli değildir. Şehitliğin kitabesinde; “ ...Alçıtepe’de bölgesinde Türk savunma hattında şehit olan askerlerimiz bu şehitlikte gömülüdür. Bu vatan aziz şehitlerine minnettardır. Ruhunuz şad olsun” yazılıdır (URL-2).

Resim 3.15. Alçıtepe Şehitliği (Fotoğraf 30.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Mareşal Fevzi Çakmak Anıtı (Resim 3.16); Alçıtepe’de Hilal Sırtı -Bakı Terası-mevkiindedir. 1941’de yapılan anıtın kitabesinde; “5. Kolordu Komutanı Tuğgeneral Fevzi Çakmak’ın Savaş İdare Merkezi” yazılıdır. Fevzi Paşa, 5. Kolordu Komutanı Fevzi Paşa ve komutasındaki askerler İngiliz ve Fransızların stratejik önemi olan güney bölgesinin en yüksek tepesi Alçıtepe’ye taarruzlarına karşı bölgeyi savunmuşlardır (URL-2).

Resim 3.16. Mareşal Fevzi Çakmak Anıtı (Fotoğraf 30.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Seyit Onbaşı Heykeli (Resim 3.17); Rumeli Mecidiye Tabyası'nda bulunmaktadır. Boğaz'ı geçip İstanbul'a ulaşmayı amaçlayan müttefik armadasına 18 Mart 1915 tarihinde kahramanca karşı koyan tüm Mehmetçiklerin ve bu noktada Seyit Onbaşı'nın kahramanlığını sembolize etmek için yapılmıştır (URL-2).

Resim 3.17. Seyit Onbaşı Heykeli (Fotoğraf 14.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Yeni Zelanda Ulusal Anıtı ve Mezarlığı (Resim 3.18); Yeni Zelandalı Mimar S. Hurst Seager tarafından tasarlanan anıt, uzun daralan taş bir pilondur. Conk Tepesi üzerindeki Yeni Zelanda, CWGC (İngiliz Milletler Topluluğu Savaş Mezarlıkları Komisyonu) tarafından

1925 yılında yapılmıştır. Anıt, 20,5 m yüksekliğindedir. Yeni Zelanda Anıtı'nın önündeki kapıdan küçük bir şapele girilmektedir. Bu kapının üzerinde taş rölyef hâlinde büyük bir haç yapılmıştır. Anıt, 8 Ağustos 1915'in anısına yarımada'daki en büyük Yeni Zelanda Anıtı'dır. Anıtın üzerinde "Yeni Zelanda Seferi Kuvvetleri'nin Anısına- 8 Ağustos 1915- Dünyanın En Uzak Ucundan" yazısı bulunmaktadır. Ağustos muharebeleri sırasında Conkbayırı'na karşı taarruza geçen Yeni Zelanda birlikleri, Sazlıdere taraflarını tümüyle işgal etmişlerdi. Özellikle Yarbay William Malone komutasındaki Wellington Taburu, 8 Ağustos muharebeleri sırasında ön safta çarpışmış ve büyük zayıat vermişlerdir. Malone, aynı gün yakınına düşen top mermisinin patlaması sonucu yaşamını yitirmiş ve savaş sonrasında Yeni Zelandalıların ulusal kahramanı olmuştur. Her yıl 25 Nisan'da, Anzak Günü dolayısıyla düzenlenen anma törenleri arasında Yeni Zelandalıların Conkbayırı'nda gerçekleştirdikleri tören de bulunmaktadır (URL-2).

Resim 3.18. Yeni Zelanda Ulusal Anıtı ve Mezarlığı (Fotoğraf 06.10.2023 tarihinde çekilmiştir)

Şehitler Abidesi (Resim 3.19); Morto Koyu'na bakan ve Çanakkale Boğazı'na tamamen hâkim ve denizden yaklaşık 50 metre yükseklikte Hisarlık mevki denilen bir tepede bulunan Çanakkale Şehitler Abidesi, tabii zeminden 41.70 m. yükseklikte, civarındaki bütün abidelerden daha yüksek ve gerek mimari ve gerekse teknik özellikleri bakımından özellikli yapıdadır. 1960 yılında inşası tamamlanan Abide'nin denizden yüksekliği 91.75 m. ve 10 m. aralıklı dört ayak üzerine kurulmuştur. Çanakkale Şehitler Abidesi, Çanakkale Savaşları'nda şehit olan askerlerin anısına inşa edilen ve Çanakkale Zaferi ile özdeşleşen bir eserdir (Atabay, 2016).

Resim 3.19. Çanakkale Şehitler Abidesi (Fotoğraf 14.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Sivil mimarlık örnekleri

Geleneksel Kentsel Konut Dokusu; Gelibolu Yarımadası; Kentsel Sit alanı olan, tarih öncesinden bugüne sürekli yerleşim alanı olmasıyla birçok uygarlık katmanına sahip olmuştur. Alandaki 33 adet arkeolojik sit alanı ve Gelibolu (Trakia Khersonnesos), Karaağaçtepe (Prostesileion) Eski Hisarlık (Elaus), Havuzlar (Arrhianeı), Kilitbahir (Cynossema) Akbaş (Sestos) Kabatepe (Araplus), Ece limanı (Eion), Eceabat (Madytos), Kilye (Coela), Küçük Kemikli (Limnae) ve Büyük Kemikli (Alopeconnessos) antik kentleri, tarih öncesinin kanıtlarıdır. Geçmişin bu birikimi üzerinde Osmanlı Dönemine tarihlenen ve günlük yaşamı aktaran mimari yapılar taşınmaz kültür varlıklarıdır. Savaşlar ve depremle birçok kez yıkılan kentte geleneksel konutlar (Resim 4.20), tarihi çeşmeler (Resim 4.21), dini yapılar (Gazi Süleyman Paşa Camii, Ahmed Bıcani Hazretleri -Yazıcızade Ahmet Efendi, Masterlı Dede, Abdullah Dede Türbeleri vb. cami ve türbeler) kutsal ve kültürel değerlerini korumaktadır (ÇATAB arşivi).

Resim 3.20. Gelibolu’da geleneksel konut örnekleri

Resim 3.21. Gelibolu'da tarihi sokak çeşme örnekleri, 1-Ali Poyraz 2-Fikirli Sinan 3-Asım Eken 4-Telli 5- Halil Paşa Çeşmeleri

Gelibolu Mevlevihanesi (Resim 3.22); Hamza Koyda semahane, türbe ve taç kapıdan oluşan, çile çıkarılan ve derviş yetiştirilen Mevlevi Asitanesidir. 1621'den önce kurulan banisi ve ilk postnişini yeniçeri ağası Kara Hasan Ağa'nın oğlu Ağazade Mehmet Hakiki Dede'ye atıfla ağazade Dergâhı olarak anılmıştır. 1900'de yeniden inşa edilmiştir. 1994'te onarılmış ve 2005'te ziyarete ve Mevlevi törenlerine açılmıştır. Gelibolu Tarihi Alan sınırları içinde yer almamaktadır. ÇKVKBK Müdürlüğünün görev alanındadır.

Gelibolu -Azebler- Namazgâhı (Resim 3.23); Boğaza hâkim tepesinde deniz seferi öncesi Azeblerin ibadet ve dua etmeleri için 1407'de hayırsever Hacı Beşe oğlu İskender tarafından inşa ettirilmiştir. Bugüne ulaşabilmiş ender namazgâhlardan biridir (Tanman, 1994).

Resim 3.22. Gelibolu Mevlevihanesi

Resim 3.23. Gelibolu Namazgâhı

Bigalı Atatürk Evi ve Müzesi (Resim 3.24); Bigalı köyü ve çevresi Nisan 1915'te 19. Tümen'e karargâh olmuştur. Bu esnada Mustafa Kemal Atatürk'ün misafir kaldığı sonradan "Atatürk Evi ve Müzesi" olarak anılan ev, yarımada'nın önemli ziyaret noktalarından biri hâline gelmiştir (URL-2).

Resim 3.24. Bigalı Atatürk Evi ve Müzesi (Fotoğraf 22.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Gelibolu yarımadasındaki kültürel öneme sahip varlıklar ile birlikte Çanakkale Boğazı ve Ege Denizi'nde I. Dünya Savaşı'ndan kalma tarihi öneme sahip gemi batıkları ÇATAB tarafından tespit edilmiş olup bu bağlamda Çanakkale Savaş batıklarının gelecek nesiller için korunmasına yardımcı olmayı hedefleyen ve devamlılığı olan bir sualtı arkeolojik araştırma projesi olarak ziyarete 2021 yılında açılmıştır. Bahse konu araştırmalara ilişkin su altı arkeolojik buluntuları (Şekil 4.1) aşağıda incelenmektedir.

Şekil 3.2. Gelibolu Tarihi Sualtı Parkı (URL-1 ve 06.09.2023 tarihli Google Earth görüntüsünden yararlanılarak oluşturulmuştur)

SS MILO (no:6); Anzak koyu, 7m’de; 1865 yılında buharlı bir yolcu gemisi olarak inşa edilmiş olsa da 1. Dünya savaşı ile birlikte donanmada yer almış ve malzeme tedarigi, sahil aydınlatma ve dalgakıran olarak kullanılmıştır.

Massena ve Saghalien Batıkları (no:10); Ertuğrul koyu ilk 7m’de bulunmaktadır. 1894-1898 yılları arasında inşa edilen gemi ismini Fransız Devrimi’nin önemli mareşallerinden olan Andrea Massena’dan almıştır. Tasarım sorunları bulunan geminin, ağırlığının fazla olması nedeniyle isabetli atışlar yapamadığı bilinmektedir. Geminin gerçekleştirdiği son görevi, Çanakkale’nin müttefikler tarafından boşaltılması sırasında gemilerin güvenli bir şekilde kıyıya yanaşmasını sağlamaktır. Bu amaçla, 9 Kasım 1915 tarihinde dalgakıran olarak kıyıya oturtulmuştur. Günümüzde 5-7 metre derinlikte yer alan Massena üst yapısını kaybetmiş olmasına rağmen formunu hala korumaktadır.

Maria Delle Vittorie and Vincenzo Florio Batıkları (no:11); Tekke burnunda ilk 7m’de yer almaktadır. İtalya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı’nda, İtalyan ordusunun Trablus’a taşınması görevini üstlenmiştir. 1915’te İngiliz Admiralti’si tarafından satın alınarak Gelibolu’ya gönderilmiştir. İtalyan bayraklı buharlı kargo ve yolcu gemisi, 1. Dünya Savaşı’nda İngiltere adına Gelibolu’da son görevine çıkmıştır. Alexander

Stephen & Sons Ltd. tarafından Govan’da üretilen 2817 groston ağırlığındaki bu gemi, 1915’te Tekke Burnu’nda yüzer iskele olarak kullanılmak üzere batırılmıştır.

Tuzla ağı, ilk 10m’de yer almaktadır. 1885 yılında Barclay, Curle and Co. Clydeholm tarafından inşa edilen Tuzla Vapuru, Çanakkale Cephesi’ne yaralı, cephane ve erzak taşıyan yandan çarklı bir gemidir. Eski adı Worthing Belle olan vapur, 1913 yılında Şirket-i Hayriye tarafından yolcu taşımacılığında kullanılmak üzere satın alınmış ve ismi “Tuzla” olarak değiştirilmiştir. Çanakkale Cephesi’ndeki muharebeler boyunca temel ikmal üssü olan Akbaş Limanı, Marmara’dan gelen gemileri karşılamaktaydı. Buraya demir atan gemilerdeki cephane ve erzaklar, limandan cepheye naklediliyordu. Cepheden gelen yaralılar, İstanbul’da kurulan hastanelere de gemiler aracılığıyla bu iskeleden gönderilmekteydi. Tuzla Vapuru da Akbaş Limanı’ndan yükünü aldıktan sonra 30 Ağustos günü torpillenerek batırılmıştır (URL-1).

HMS Loui (no:1), Suvla Koyu’nun kuzeyinde, 13 metre derinlikte bulunan batıktır. Çanakkale Savaşı sırasında, 30 Ekim 1915 tarihinde römorkörle çarpışarak hasar almış, sürüklenerek kuma oturmuş ve kurtarma çalışmaları sırasında parçalanarak kullanılamaz hale gelmiştir.

Arıburnu Layter (no:5), Küçükkemikli’de 18 m derinliğinde “Mule Barge” olarak da adlandırılan layter gemiler ile sahil arasında malzeme ve hayvan nakli için kullanılmıştır. 11,50 x 3,5 m. ölçülerinde olup kıyıya ulaşımı kolaylaştırmak için önü kapaklıdır. Müttefikler 1915 yılı Aralık ayında Arıburnu’ndan gerçekleşen çekilme sırasında; araç gereç, mühimmat, levazım malzemeleri gibi yanlarında götüremeyecekleri şeyleri ya imha ettiler ya da batırdıkları belirtilmiştir.

H.M.S. Majestic Batığı (no:9), Seddülbahir’de yer almaktadır. Majestic sınıfı zırhlı bir savaş gemisi olup Portsmouth Tersaneleri’nde Naval Construction & Armaments Co. of Barrow tarafından inşa edilmiştir. İlk görevini, İngiltere’nin güney kıyılarını koruyan kanal filosunun sancak gemisi olarak yürütmüştür. HMS Majestic, 25 Nisan 1915’te başlayan çıkarma sonrasında, karadaki askerlere donanmanın onları terk etmediğini göstermek ve manevi destek olmak amacıyla Çanakkale’deki görevine devam etmiştir. 26 Mayıs 1915’te Çanakkale önlerinde bulunan donanmanın sancak gemisi olarak filo komutanı Tuğamiral

Nicol'ün flamasını taşımaktaydı. 27 Mayıs 1915 tarihinde sabah 06:30 civarında Alman denizaltısı U-21 tarafından torpillenerek batırıldığı bilinmektedir.

Helles Barçları (no:8), Seddülbahir'de 25 m derinliğinde yer almaktadır. Çanakkale'ye yapılan çıkarmalar sırasında askerler, levazım malzemeleri, iskele yapmak üzere kullanılacak malzemeler ve çıkarma alanında kullanılacak at, katır vb. hayvanların taşındığı iki adet deniz aracıdır. Barç olarak isimlendirilen bu deniz araçları; altı düz, az su çeken, geniş karinalı, makineli veya makinesiz özelliklere sahiptir. Barçların 25 Nisan 1915 sabahı Seddülbahir'de gerçekleştirilen çıkarma esnasında battıkları düşünüldüğü belirtilmektedir.

Lundy batığı (no:2), suyla koyunda 27 m derinlikte bulunmaktadır. 1908 yılında İngiltere, Beverley'de üretilmiş olan Lundy gemisi savaştan önce Hull Steam Fishing & Ice şirketine ait balıkçı gemisidir. Çanakkale Savaşı öncesinde sivil amaçlı olarak kullanılmasına rağmen savaşın patlak vermesiyle gemiye el konulmuş, Çanakkale'de mayın tarama görevine verilmiştir. 16 Ağustos 1915 tarihinde cephane yüklerken Türk topçusunun ateşinden kaçmak isteyen "Kalyan" adlı gemiye çarparak yara almış ve batmıştır.

Arıburnu barç (no:4), Arıburnu'nda 28,5 m derinlikte yer almaktadır. Ahşap bölümleri çürümüş metal bölümleri kendisini korumuştur. Diğer barçlar ile en belirgin farkı yükseltilmiş küpeştelere sahip olmasıdır. Yükseltilmiş küpeştelere sahip bulunması hayvan taşınmasında kullanıldığı düşüncesine neden olmaktadır. Ayrıca batığın yakınında 54 m derinlikte aynı özelliklere sahip başka bir barç daha bulunmaktadır.

Küçükkemikli barçları (no:3), Küçükkemikli'de 30 m derinliğinde yer alan batığın ahşap bölümleri çürümüş metal bölümleri kendisini korumuştur. Çıkarma sırasında nakliye gemilerinde bulunan askerlerin sığ noktalarda kıyıya ulaşımını sağlamak üzere barç adı verilen gövdesi çelikten imal edilmiş güvertesi ahşap deniz araçları kullanıldığı bilinmektedir. Çıkarma sonrasında kıyıya asker, erzak, mühimmat, hayvan nakli için kullanılmıştır.

Mani ağları, 30 m derinliğe sahip olup Akbaş Koyu ile Nara Burnu arasında ve Bigalı Kalesi ile Nara Burnu arasında konumlandırılmıştır.

Bebek Kayalıkları, 44 m derinlikte yer almakta olup Halley kuyruklu yıldızının tarihte ilk olarak görüldüğü yer olarak kayda geçmiştir. Yaşlı Pilinus ve Aristoteles MÖ 467’de Bebek Kayalıkları’na bakan antik yerleşim alanı Aegospotami şehrinin yakınlarına kahverengi büyük bir göktaşının indiğini, bu sırada da Halley Kuyruklu yıldızının görüldüğünü anlatmaktadır. Atinalılar arasında gerçekleşen ve Spartalıların kesin zaferi ile sonuçlanan Aegospotami Savaşı’nın da bu bölgede gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bebek Kayalıkları hakkındaki başka bir rivayete göre ise, Korsan baskınlarından kaçan halkın, sesleri duyulmasın diye bebeklerini bu kayalıklara bıraktığı, bu nedenle kayalıkların Bebek Kayalıkları olarak anıldığı ifade edilmektedir.

HMS TRIUMPH (no:7); 72 m derinlikte Kabatepe’de konumlanmıştır. İngiliz donanmasına ait Swiftsure sınıfı bir savaş gemisidir. Vickers, Barrow tarafından 15 Ocak 1903’te inşaatı tamamlanarak görevine başlamıştır. Akdeniz’e gönderildiği Mart 1909 tarihine kadar, İngiltere’nin güney kıyılarını koruyan kanal filosunda görev yapmıştır. Ayrıca, 1. Dünya Savaşı başladığında Japon gemilerinin desteklediği Tsing Tao’ya karşı düzenlenen saldırıda görevlendirilmiştir. Ocak 1915’te ise Çanakkale operasyonunda görev almak üzere boğaz önlerine gelmiştir. 25 Mayıs 1915’te Kabatepe’yi bombaladığı sırada Alman denizaltısı U-21 tarafından bir buçuk saatte, içerisindeki 73 kişiyle beraber torpillenerek batırılmıştır (URL-1).

Gelibolu Tarihi Alanında taşınır varlıkları incelendiğinde; Bigalı Atatürk evi ve Müzesi, 1973’te müze olarak düzenlenen evde, Mustafa Kemal’in burada kalırken kullandığı çalışma masası da sergilenmektedir. Namazgah Tabyası Müzesinde, her iki tarafın askerlerine ait savaş objeleri ve gündelik eşyaları sergilenmektedir. Anadolu Hamidiye Tabyası Çanakkale Savaşları Müzesinde; 2018 yılında KTB tarafından restore edilen Anadolu Hamidiye Tabyasını oluşturan bonetler, müze olarak hizmet vermektedir. Tabya etrafında oluşturulan 104.609 metrekairelik rekreasyon alanında Tarihi Alan’daki birçok anıtsal yapının minyatürleri ya da Birinci Dünya Savaşı’nda kullanılan tayyare modelleri yer almaktadır (URL-8).

3.3.2. Somut olmayan kültürel miras

Gelibolu’nun gelenek-görenekleri, Çanakkale bölgesiyle benzerdir. Yöresel mutfak ürünleri; peynirli patlıcan, katmer, simit lokumu, çörek ekmeği, pirehu, tarhanalı patlıcan,

peynir helvası ve mafiş tatları ve yöresel giysileri; damat gömleği, ipekli bayan gömleği, bindallı ve üçetek olarak benzerdir.

Halk edebiyatı açısından; Hero ile Leandros Efsanesi, Kaşıkçı Dede, Bahşi Baba, Dursun Dede, Kuzgun Baba, Fazlı Ahmet Paşa, Ahmet Cahidi Efendi ve savaşa ait Kınalı Hasan, Rahmet Bulutu (Norfolk Taburu), 215 Okkalık Mermi Nasıl Kaldırıldı (Seyit Onbaşı), Efsunlu Mustafa Kemal menkıbeleri yaygındır. Bölgeye özgü maniler Eceabat-Alçıtepe, Lâpseki-Umurbey, Yenice-Çınarcık, Eceabat İlçe Merkezi, Eceabat-Behramlı, Ayvacık-Nusratlı Hasanobası, Lâpseki-Yenice, Ezine-Geyikli, Eceabat-Seddülbahir'dir. Savaş ve Kepçecik Tekerlemesi de bölgeye ait örneklerdir. Türkülerden en bilineni Çanakkale Türküsü'dür (Tarihi Alan Planı Büro Çalışmaları, 2017).

Eceabat ve köylerinde yerli pamuktan makrome ve şalvar dokunmaktadır. Ayrıca çare, çorap, kese işçiliği de yaygındır. Çanakkale seramikleri de önemli bir geçmişe sahiptir.

Tarihi Alan Anma Etkinlikleri					
3 Kasım	9 Ocak	18 Mart	24 Nisan	25 Nisan	10 Ağustos
• Çanakkale Savaşlarının başlangıcı 3 Kasım'da Seddülbahir Köyünde İlk Şehitler Anıtı'nda anma töreni	• Çanakkale Savaşları'nın resmi olarak bittiği tarih olan 9 Ocak'ta yapılan anma törenleri ve etkinlikleri	• Çanakkale Savaşları Deniz Muharebelerinin kazanıldığı 18 Mart'ta yapılan anma törenleri ve etkinlikleri	• Çanakkale Savaşları Kara Muharebeleri sırasında en fazla şehidin verildiği yerlerde 24 Nisan'da yıldönümü anma törenleri ve etkinlikleri	• Anzakların askerlerini anmak için 25 Nisan'da Lone Pine ve Conkbayırı'nda yapılan şafak ayini • 25 Nisan'da sabah namazı yurdun her yerinden gelen gençlerin katılımıyla yapılan 57. Alay yürüyüşü ve törenleri	• Kara Muharebeleri içinde en önemli zaferlerden biri olan Anafartalar Savaşları'nın kazanıldığı 10 Ağustos'ta yapılan anma törenleri ve etkinlikleri

Şekil 3.3. Çanakkale Savaşları tarihi alanı anma etkinlikleri

Tarihî Alandaki önemli gün ve anma etkinlikleri 9 Ocak, 18 Mart, 24-25 Nisan ve 10 Ağustos tarihlerinde (Şekil 3.2) gerçekleştirilmektedir. Kara Muharebelerinin sonu ve savaşın resmi olarak bittiği tarih olan 9 Ocak, Deniz Muharebelerinin kazanıldığı tarih olan 18 Mart, Çanakkale Savaşlarının büyük önem arz eden ve kara muharebelerinin en fazla şehit verilen bölümü olan 24-25 Nisan tarihleri ile Anafartalar Muharebesi'nin kazanıldığı

tarihin yıldönümü olan 10 Ağustos tarihlerinde çeşitli tören ve etkinlikler düzenlenebilmektedir. Düzenli olarak 18 Mart anma etkinlikleri Çimenlik Kalesi, Kordon, Cumhuriyet Meydanı ve Şehitliklerde gerçekleştirilmektedir. 24 Nisan'da Abide'de, 57. Alay Şehitliği ve Anıtında, Morto Koyu'nda Fransa ve Cape Helles'de Milletler Topluluğu anma, uluslararası törenler düzenlenmektedir. Ayrıca, Osmanlı kuvvetlerine karşı savaşan Anzak'ları anmak amacıyla 25 Nisan günü sabahı Anzak Koyu'nda uluslararası Şafak Ayini yapılmaktadır.

3.3.3. Doğal miras

Gelibolu Yarımadası tabiat varlığı açısından önemli değerlere sahiptir. İçerisinde orman vasfına sahip alanların %43'ünü (14 475,24 ha) kızılçam ormanları oluşturmaktadır. Alanda bulunan diğer ağaç türleri ise kapladığı alan sıralamasına göre maki, fıstık çamı, sahil çamı, servi ve sedirdir. Alanın Orman Meşcere Durumu incelendiğinde; bölgenin 15 561,55 ha'nın bakım alanı, 4 234,61 ha'nın bozuk orman ve 622,56 hektarının değerlendirme yapılmamış orman alanı olduğu bilinmektedir.

Sulak alanların incelenmesi sonucu; Çanakkale Merkez ilçesinin 25 km kadar kuzeyinde bulunan Tuz/Suvla Gölü, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihî Alanı içinde, Küçük ve Büyükanafarta köylerinin 3,5 km kadar batısında bulunmaktadır. Suvla Gölü, Küçükanafarta Köyü sınırları içerisinde kalmakta olup, Tuz Gölü Lagünü'dür. Gölün bulunduğu alan Afrika ile Batı Palearktik arasında göç eden milyonlarca göçmen kuşun üç önemli uçuş yolundan biridir. Yarımada bulunan dereler genellikle yazları kuruyan ve çoğunlukla denize ulaşmadan kaybolan veya denize yakın yerlerde yüzeye çıkan küçük derelerdir. Bu dereler; Zığındere, İğdeli Deresi, Azmak Deresi, Karayülük Deresi, Ağıldere, Dolap Dere, Göl Deresi, Anafarta Deresi, Kirte (Subaşı) Deresi, Alçı Deresi, Kereviz Deresi, Domuz Deresi, Tenger Deresi, Soğanlı Deresi, Şarlayan Deresi, Çınarlı Deresi, Kilya Deresi, Bigalı Deresi, Kayaalanı dereleridir. Bu derelerden Zığındere, İğdeli Deresi, Azmak Deresi, Karayülük Deresi, Ağıldere, Dolap Dere, Göl Deresi, Anafarta Deresi Saros Körfezine akmaktadır. Çanakkale Boğazına akan dereler ise Kirte Deresi, Alçı Deresi, Kereviz Deresi, Domuz Deresi, Tenger Deresi, Soğanlı Deresi, Şarlayan Deresi, Çınarlı Deresi, Kilya Deresi, Bigalı Deresi (Ağaderesi) ve Kayaalanı deresidir.

Çanakkale Boğazı kıyı kesimlerinde göç dönemlerinde Akdeniz martısını barındıran yarımada; yer uyuru, yer sincabı, Sarı Lekeli Zıpzip türlerinin yanı sıra, bölgesel ölçekte tehdit altında olan yalancı apollo ve bavius türleri de dâhil olmak üzere 5 kelebek türü için ÖDA kriterini sağlamaktadır. Ayrıca, alan özellikle Akdeniz foku (*Monachus monachus*) ve tırtak (*Delphinus delphis*) gibi IUCN kriterlerine göre Kritik düzeyde tehdit altında (CR) ve tehdit altındaki (EN) deniz memelilerinin göç yolu üzerindedir. *Dianthus ingoldby* (Şehit Karanfil), *Campanula Iyrata* ssp. *Lyrata* (İnekmemesi), *Cephalathera epipactoides* (Ana çamçiçeği-Orkide), *Fritillaria bithynica* (Deli Lale) alandaki endemik bitki türleridir.

Çanakkale Savaşlarından günümüze Yarımada'nın florasında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Muharebeler döneminde çıplak kayalıklar, çalılık, makilik ve küçük ağaç topluluklarından oluşan bir görünüme sahip olan Yarımada, alanın Milli Park olarak ilan edilmesinden sonra sürdürülen kesintisiz ağaçlandırma faaliyetiyle ormanlık bir alana dönüşmüştür. Kızılçam ağırlıklı olan ormanlar süreç içerisinde gittikçe zenginleşen bir faunaya sahip olmuş, flora da zenginleşmiştir. Ancak günümüze kadar Yarımada bütününe yönelik ayrıntılı bir bioçeşitlilik araştırması yapılmadığı bilinmektedir.

Yarımada'nın faunasının incelenmesi sonucunda; alanın yakın çevresinde bulunan Kavak Deltası da birçok kuş türü için önemli üreme ve kışlama alanıdır. Bu kuşlardan önemli bir kısmı Büyük Kemikli Burnu ve Küçük Kemikli Burnu arasında kalan Suvla Koyu ve Tuz/Suvla Gölünü de bu amaçlarla kullanabilmektedir. Ayrıca, yer uyuru, yer sincabı ve Sarı Lekeli Zıpzip gibi türleri içermesi nedeniyle ÖDA kriterlerini sağlamaktadır. Uluslararası sözleşmelere göre koruma altına alınmış birçok tür de mevcuttur. Bunların dışında Yarımada'da 1. ve 3. Derece Doğal Sit olarak tanımlı alanlar da korunan alanlara arasında yer almaktadır (Tarihi Alan Planı Büro Çalışmaları, 2017).

3.3.4. Ulusal ve uluslararası tescil statüsü-koruma ve planlama süreci

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanının korunmasına ilişkin sit ilanı ve tescil kararları 1980 yılından başlamak üzere günümüze kadar devam etmiştir. Bugünkü Gelibolu Tarihi Alanı sınırları içerisinde yer alan taşınmaz kültür varlıkları 1980 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesi uyarınca çok yönlü sit alanı olarak ilan edilerek tescil edilmiş, 1986 ve 1992 yıllarında ise doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sit alanları belirlenerek, anıtlar ile sivil ve askeri mimarlık örnekleri yapı/parsel ölçeğinde

koruma altına alınmıştır. Bu kararlara göre Gelibolu Tarihî Alanı sınırları içindeki orman alanları 1. derece; özel mülkiyetteki tarım alanları ise 3. derece doğal sit olarak tescil edilmiştir. Koruma kurullarının almış oldukları kararlar doğrultusunda, Gelibolu Tarihî Alanı sınırları içerisinde yer alan tabiat varlıkları, sivil mimarlık örnekleri, arkeolojik alanlar, Çanakkale Savaşları'nın cereyan ettiği muharebe alanları, mezarlıklar, şehitlikler gibi farklı tür ve nicelikte taşınmaz kültür varlıkları korunma statüsü kazanmıştır.

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın (GEEAYK) 14.11.1980 tarih ve 12331 sayılı kurul kararı ile Çanakkale ili sınırları içerisinde Gelibolu Yarımadası'nın tümü ile (Saros Körfezi ile Marmara Denizi arasında uzanan, kuzeyinde Kavak (şimdiki Kadıköy) güneyinde Ortaköy yerleşmeleri bulunan Balkanlar üzerinden gelen Dorlar vs. kavimlere karşı korunmak üzere yapılmış ve Examil adıyla bilinen tarihi duvarın güneyinde kalan) alanın (bugünkü Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihî Alanı sınırları) 1710 sayılı yasa gereğince korunması gerekli doğal-arkeolojik-tarihi, askeri-harp tarihi-kentsel sit alanı olarak tescil edilmesine karar verilmiştir. Bu kurul kararı ile birlikte Gelibolu Tarihî Alanının korunmasına yönelik ilk karar oluşturulmuştur. Daha sonraki yıllarda alınan koruma kurulu kararları ile alan içerisindeki taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik kararların sayısı artmıştır (Tarihi Alan Planı Büro Çalışmaları, 2017).

Çanakkale kara savaşlarının yaşandığı alanların büyük bölümünün bulunduğu Gelibolu Yarımadası'na özel bir statü veren ilk yasal düzenleme ise 26.05.1973 tarih ve 7/6477 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile gerçekleşmiştir. Söz konusu karar ile alan önce orman rejimine alınmış, daha sonra 02.11.1973 tarihinde yapılan düzenleme ile de "Milli Park" olarak ilan edilmiştir.

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park (TMP) Müdürlüğü 1974 yılında kurulmuştur. Sonrasında 1970 yılında hazırlanan plan çalışması revize edilerek genişletilmiş ve 1980 yılında TMP'nin ilk Uzun Devreli Gelişme Planı (UDGP) olarak düzenlenmiştir. Ancak 11.08.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na göre bu planın onay işlemi yapılmamıştır.

KTB; 14.11.1980 tarih ve 12331 sayılı GEEAYK kararı ile TMP alanını 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde çok yönlü sit alanı olarak tescil etmiştir.

Mülga Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, bir yandan KTB'nın sit ve tescil kararlarını, diğer yandan da 1980 TMP UDG'P'nı dikkate alarak, TMP için 3194 sayılı İmar Kanunu uyarınca 1/25 000 ölçekli “Çevre Düzeni Nazım İmar Planı”nı (ÇDP) hazırlamış ve 28.07.1981 tarihinde onaylamıştır.

Daha sonraki süreçte KTB; Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun (TKTVYK) 28.08.1986 tarih ve 2574 sayılı, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun (KTVKK) 17.06.1991 tarih 1784 sayılı ve 19.04.1992 tarih 2412 sayılı kararları ile de doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sit alanlarını belirleyip, mezarlıklar, anıtlar ile sivil ve askeri mimarlık örneklerini yapı/parsel ölçeğinde koruma altına almıştır.

Ayrıca, Bursa KTVKK'nin 19.04.1992 tarihli kararı ile TMP içerisinde bulunan sit alanları ayrıştırılmış ve derecelendirmiştir. Bu karar ile köy yerleşik alanları, turizm tesisleri, günübirlik tesisler, kamping alanları, sanayi alanları ile askeri yasak alanlar ve askeri alanlar dışında kalan ve 1981 tarihli Çevre Düzeni Nazım İmar Planı'nda 'Tarihî Alanlar' olarak gösterilen Çanakkale Savaşlarının fiilen cereyan ettiği yerler 'tarihi sit', 'orman alanları' 1. derece ve 'tarımsal araziler' de 3. derece doğal sit olarak tanımlanırken, Kilitbahir Köyü kentsel sit alanı olarak ilan edilmiş ve diğer köylerdeki her yapılaşma için ilgili Koruma Kurul'undan izin alınması koşulu getirilmiştir.

1997 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Doğayı Koruma Örgütü tarafından (International Union for Conservation of Nature -IUCN) “Korunan Alanlar” listesine alınmıştır.

29.04.2013 tarihinde Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişim Revizyon Planı onaylanmış ve söz konusu plan revizyonunda tarihi sit koruma program alanları, özgün doğa kesimleri program alanları, hassas koruma bölgeleri, sürdürülebilir kullanım bölgeleri, kontrollü kullanım bölgeleri, eko-turizm alanları, kentsel ve kırsal gelişme alanları belirlenmiştir (Tarihi Alan Planı Büro Çalışmaları, 2017).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının 100. yılı olan 2014 yılında, Gelibolu Yarımadası, KTB tarafından “Dünya Kültürel Mirası Listesine” önerilmiştir. Bugünkü sınırlarıyla belirtilen alan, 15 Nisan 2014 tarihinde “Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları” tanımı altında (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Birleşmiş

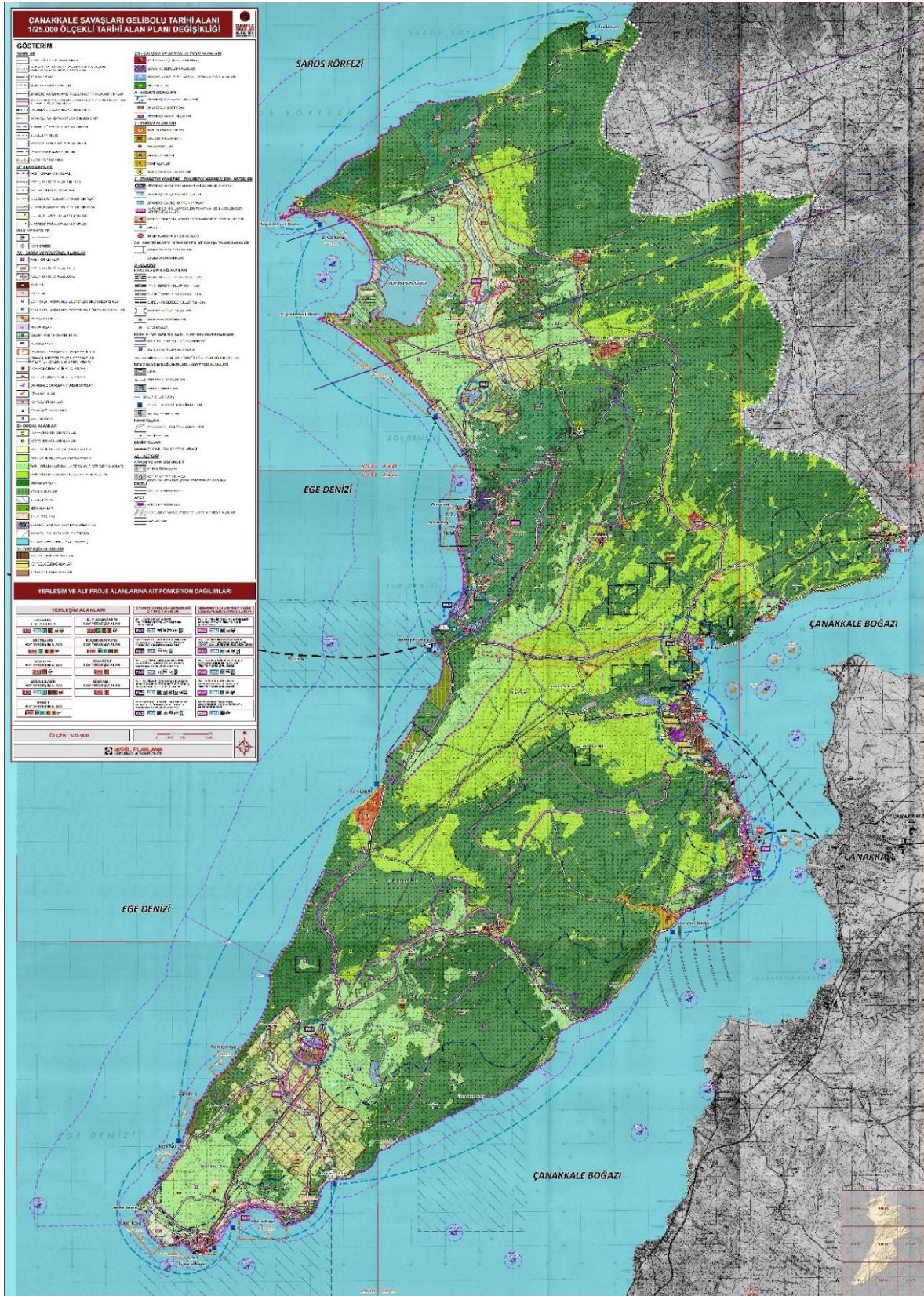
Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) UNESCO tarafından “Dünya Kültürel Miras Geçici Listesine” (Tentative List) kabul edilmiştir (UNESCO, 2014).

28.06.2014 tarih ve 29044 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6546 sayılı “Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun” kapsamında; Gelibolu Yarımadası TMP Müdürlüğü kaldırılarak ÇATAB kurulmuş ve Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihî Alanı’nın sınırları belirlenmiştir. Yine belirtilen kanunla birlikte milli park olarak belirlenen alanın milli park vasfı (Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı) kaldırılmıştır.

ÇATAB, Çanakkale Savaşları’nın cereyan ettiği alanın bütünsel bir bakış açısıyla ele alınarak açık hava müzesi olarak yeniden düzenlenmesine ve yönetilmesine ilişkin faaliyetler yürütmek amacıyla kurulmuştur. ÇATAB kurulmasına yönelik olarak, 28.06.2014 tarih ve 29044 sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanan 6546 sayılı Kanun kapsamında Kasım 2014’te Başkan Vekilinin atanması ve Ocak 2015’te geçici personel görevlendirilmesi ile çalışmalarına başlamıştır.

ÇATAB bünyesinde yer alan karar verici olan Gelibolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu (GKTVKK) KTB tarafından kurulmuştur. Doğal sitlerin yeniden değerlendirilmesi hariç, 2863 sayılı Kanun ile koruma altına alınan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yönelik olarak yapılacak plan, proje, uygulama, tescil ve ilgili diğer iş ve işlemler için karar almaktadır. Mimar ve şehir planlama alanlarından ikişer, arkeoloji, sanat tarihi, orman mühendisliği, çevre mühendisliği alanlarında birer olmak üzere toplam sekiz üyeden oluşmaktadır.

Strateji Faaliyet Raporu’na (2016-2020) göre ÇATAB’nın kuruluş amacı, 6546 sayılı kanunda tanımlandığı şekliyle Çanakkale Deniz ve Kara Savaşları’nın yaşandığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı’nın tarihî, kültürel ve manevi varlığı ile doğal dokusunun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması ve yönetimini sağlamak üzere ÇATAB’nın kurulması ile görev ve yetkilerini düzenlemesi olarak ifade edilmiştir.

Harita 3.1. 1/25.000 Ölçekli tarihi alan planı (ÇATAB Arşivi) (Gelibolu Tarihi Alanı KTVK Komisyonunun 22.05.2017 tarih ve 490 sayılı kararı ile onaylı plan)

2017’de Alan Başkanlığınca hazırlanan 1/50 000 ölçekli ÇDP ve eki 1/25 000 ölçekli Tarihi Alan Planları (Harita 3.1) 2017 yılında KTB GKTVKK’nun 22.05.2017 tarih ve 490 sayılı kararı ile onaylanmıştır. 33 438,62 ha olan planlama alanında; tarihi ve kültürel alanlar, kaleleri, tabyaları, şehitlikleri ve anıtları, yabancı anıt ve mezarlıkları, muharebe alanlarını, tematik açık hava müzelerini ve arkeolojik-doğal sit alanlarını kapsamaktadır. Bu planın temel amacı; planlama araçlarını geliştirmek, alanının somut olmayan miras ile taşınmaz kültürel varlıkları koruyarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak, alanının değerler bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruyarak sosyal ve ekonomik kalkınmasını sağlamak, sosyal yaşam ve mekân kalitesini arttırmak, ulaşım hizmetlerini ve erişilebilirliğini geliştirmek, riskleri azaltmak olarak belirtilmektedir.

Önem Beyanının Sürdürülebilir Turizm Bağlamıyla Değerlendirilmesi

Korunması gerekli alan ve yapıların etkin ve sürdürülebilir olarak yaşatılabilmesi için korumanın tüm boyutlarıyla değerlendirilmesi ve tüm taraflarca kabul edilebilir sonuçlara ulaşılması, “korumanın yönetimini” gerekli kılmıştır. KMY ilgi alanları farklı olan disiplinlerin ve farklı kurumların yaklaşımlarına, kültür varlıklarının türüne ve özgün değerlerine, var olduğu coğrafyanın kültürel, toplumsal, ekonomik, doğal şartlarına ve yönetim biçimine, dolayısıyla koruma mevzuatına ve toplumun bu konuya olan ilgi ve yönelimine göre farklılıklar göstermektedir. Ancak uluslararası ortak bir dil ya da sistem oluşturmak üzere özellikle 2002 yılı sonrasında UNESCO’nun bu konuda belirlediği kapsam ve ilkeler uygulanmaktadır.

Sürdürülebilirlik ve kentsel koruma ilişkisi hakkında İlhan Tekeli; günümüz tarihi koruma anlayışının, geçmişi dondurmak değil; geleceğin geçmiş ile ‘sürekliliğinin’ sağlanması anlamına geldiğini ve bu nedenle, son yıllarda koruma kavramının yerine sürdürülebilirlik kavramının kullanılmaya başladığını belirtmektedir (Tekeli, 2009). Bu kapsamda sürdürülebilirlik kavramı tüm boyutlarıyla değerlendirildiğinde korumanın bileşenlerinin geliştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda korunan alanların sürdürülebilirliğinde turizm sektörünün önemli bir konumda olduğunu göstermektedir.

Turizm ve kültür sektörleri, kültür turizmi için daha sürdürülebilir bir geleceğe ilham vermek için birlikte çalışmaya devam etmelidir. Turizmde pazarlama stratejileri, yalnızca yeni kitlelere hitap etmek için değil, aynı zamanda sorumlu seyahate ilham vermek için yerel

kültürel ifadeleri vurgulamaktadır. Destinasyonlar ve kültürel alanlar, turizmin yeniden açılmasını planlarken bu süreçten nasıl kurtulacaklarını tasarlamaktadır. Alan yönetimi sürecinde ve oluşumunda esas alınacak sürdürülebilirlik kavramı; tüm yönleriyle ele alınması gereken unsur olduğu vurgusu öne çıkmaktadır.

Bu kapsamda ele alınan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı, Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakası boyunca uzanan Gelibolu Yarımadasında yer almaktadır. Korunan varlıkları belirlenen alan olarak sınırları belirlenmiştir. Ancak sürdürülebilir kalkınma bağlamında geleceğin geçmiş ile birlikte devamlılığında Çanakkale Savaşlarının yaşandığı kaleler, savaş alanları, somut olmayan miras ve taşınmaz tabiat ve kültür varlıklarının Çanakkale kenti ile birlikte değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda alanın tüm değerleriyle uluslararası açılımlar doğrultusunda yeniden tanımlanarak buna göre değerlendirilmesi, varlıkların sürdürülebilirliği açısından çevresel, sosyal etkilerin olumsuz yanlarını en aza indirmenin gerekliliği olarak görülmektedir. Bu doğrultuda çalışma alanı; Gelibolu Tarihi Alanı-Çanakkale Kent Merkezi ve yakın çevresi ile birlikte değerlendirilmek suretiyle Çanakkale Tarihi Alanı olarak belirlenmiştir.

3.4. Çanakkale (Kent Merkezi ve Yakın Çevresi) Tarihi Alanı

Çanakkale Tarihi Alanı; önem beyanında belirtilen yere özgü değerlerinin niteliklerini belirlemek için varlıklara atfedilen değeri ve koşulları değerlendirme amacıyla yeniden tanımlanmaktadır. Bu tez çalışmasında alanın büyüklüğü ve kısıtlı çalışma süresi nedeniyle söz konusu taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları ve somut olmayan mirasın çalışma alanındaki bölümü ile birlikte alan üzerindeki tarihsel yerleşimlere (Bölüm 3.2) yer verilmiştir. Bu kapsamda çalışma alanındaki tarih öncesinden günümüze kadar gelen değerlerin mevcuttaki sınırlar ile birlikte Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresiyle birlikte incelenerek taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları ile somut olmayan miras yeniden tanımlanmaktadır.

Çanakkale Tarihi Alanı, Gelibolu yarımadasının dışında farklı kültür ve uygarlıkların yaşam alanı olduğu tarihsel süreçte anlaşılmaktadır. Özellikle Çanakkale Boğazı, doğu ile batının savaştığı ilk yer olma özelliğini Troya Savaşı ve yakın geçmişte yaşanmış olan Çanakkale Savaşları ile göstermiştir. Bu bağlamda önem beyanı kapsamında değer odaklı alan tanımına göre yapılan incelemelerde, varlıkların sınırlarının Gelibolu Yarımadası ile sınırlı kalmadığı ve varlıkların sürdürülebilirliğinin sağlanması için somut veriler doğrultusunda korunan alan

tanımlanmasında sınırların kapsadığı çerçeve, fiziksel sınırlar yeniden ele alınarak aşağıda yer alan çalışmalar ile incelenmektedir.

3.4.1. Taşınmaz-taşınır kültür varlığı

Çanakkale Tarihi Alanı içerisinde; alanın Ege-Marmara ve Karadeniz'e açılan bir köprü görevi görmesi sebebiyle (Bölüm 3.2) belirtildiği üzere tarih öncesinden günümüze farklı uygarlıkların yerleşimleri ile birlikte önemli varlık birikimi olduğunu göstermektedir. Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresinde yer alan koruma alanları araştırmasında; Çanakkale İli, Merkez İlçesi sınırlarının güney kesimini de kapsayan alanda Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Troia Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Revizyon Planı'nın Milli Parklar Kanunu'nun 4. Maddesi ve Milli Parklar Yönetmeliği'nin 11. Maddesine istinaden 09.09.2015 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Diğer yönden Gelibolu Tarihi yarımadasında Alan Başkanlığının görev alanı dışında Eceabat ilçesinin bir bölümü ile birlikte Çanakkale ilinin bütününe ilişkin kültür varlıklarının korunmasına ilişkin ÇKVKBK Müdürlüğü'nün yetki alanında kalmaktadır. Çanakkale İlinde yer alan tabiat varlıkları ise Çanakkale Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Müdürlüğü'nün yetki alanında olduğu bilinmektedir.

Mevcutta koruma sınırları belirlenmiş olan Gelibolu Yarımadası ile birlikte korunacak alanların daha geniş bir çerçevede incelenmesi, Önem Beyanı kapsamında değer odaklı alan tanımlanması ise bu aşamada önemli bir yol gösterici niteliğindedir. Çanakkale Tarihi Alanının; kent merkezi ve yakın çevresi bu kapsamda değere dayalı yaklaşım ile bütünsel anlayışla tabiat ve kültür varlıkları ile somut olmayan mirasıyla yeniden tanımlanmaktadır.

Tarihi kaleler

Çimenlik Kalesi (Kal'a-i Sultâniyye) (Resim 4.25); 1 grup olarak tescilli olan Çimenlik Kalesi ile Efrad Okulu; Kale etrafında 1. Dünya Savaşında ve daha evvel inşa edilen askeri yapıların GEEAYK'nun 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Kentin Anadolu yakasında konumlanmaktadır. Çanakkale Boğazı'nın Anadolu kıyısında Sarıçay'ın ağzındaki düzlük üzerinde yer almaktadır. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından 1462-1463 yıllarında, Yakup Paşa'nın sorumluluğunda yaptırılmıştır. Kanuni döneminde 1541 yılında onarım görmüş ve kaleye girişin sağlandığı kule yenilenmiştir.

Sultan Abdülaziz döneminde kale onarılmış ve kaleye bir mescit eklenmiştir. Kalenin dış surlarının denize bakan batı kısmı XIX. yüzyılda II. Abdülhamid tarafından yıktırılarak yerine bugünkü tabya yapılmıştır. Günümüzde kale, Çanakkale Boğaz Komutanlığı denetiminde Askerî Müze olarak kullanılmaktadır (Acioğlu, 2015). Çimenlik kalesi ÇKVKBK Müdürlüğü yetki alanında kalmaktadır.

Resim 3.25. Çimenlik kalesi (Fotoğraf 18.11.2022 tarihinde çekilmiştir.)

Kumkale Kalesi (Resim 3.26); Çanakkale Boğazı'nın girişinde Anadolu kıyısında Ege Denizi'ne bakan konumda bulunmaktadır. Osmanlı donanması, 1656 yılında Çanakkale Boğazı önlerinde Venedik donanması ile mücadele etmiş ve mağlup olmuştur (Cezar, 2011). Bu mağlubiyet, Boğaz'ın tahkimi için yeni tedbirleri mecburî kılmıştır. Bundan dolayı Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi'ne açılan kısmında karşılıklı olarak iki kale inşa edilmiştir. İnşa masrafları, IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan tarafından karşılanmıştır (Şenocak, 2001). Kale, sadrazam Köprülü Mehmet Paşa kontrolünde 1658-1659 yıllarında inşa ettirilmiştir. Anadolu yakasındaki kaleye Kumkale, Avrupa yakasındaki kaleye ise Seddü'l-Bahr (Seddülbahir) Kalesi denilmiştir (Şenocak, 2009). Bugün askerî birlik tarafından kullanılmaktadır. Kale, yaklaşık olarak kare planlı olup çokgen kulelerle takviye edilmiştir. Kumkale kalesi, ÇKVKBK Müdürlüğü yetki alanında kalmaktadır.

Resim 3.26. Kumkale kalesi (Fotoğraf 18.11.2022 tarihinde çekilmiştir)

Nara Kalesi (Resim 3.27); Çanakkale il merkezine 5 km uzaklıkta Nara Burnu'nda yer almaktadır. Boğazın savunması, XIX. yüzyılın başlarından itibaren gelişen askerî teknoloji ile birlikte yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda, III. Selim, Fransız mühendisi Jochereau de Saint Denys'i boğazın savunmasını iyileştirmek ve buradaki yapıları incelemek üzere görevlendirmiştir. Jochereau de Saint Denys, yaptığı çalışmalar sonucunda, Nara Burnu'na bir kale yapılmasını önermiştir. Günümüzde Çanakkale Boğaz Komutanlığı'na bağlı birlikler tarafından kullanılmaktadır (Acıoğlu, 2015).

Resim 3.27. Nara Kalesi (Fotoğraf 18.11.2022 tarihinde çekilmiştir)

Savaş alanları ve tabyalar

Anadolu Mecidiye Tabyası (Resim 3.28); Çanakkale il merkezinde, Nara Caddesi üzerinde, kıyıda yer almaktadır. Tabyanın her iki kapısında birer kitabe bulunmaktadır. Ancak bu kitabelerden kuzeybatıdaki kazındığı için okunamamaktadır. Sultan Abdülmecid döneminde yapıldığı düşünülen yapı, güneyde yer alan kitabeden anlaşıldığı kadarıyla mevcut haliyle 1299/ 1881-1882 tarihinde II. Abdülhamid tarafından yenilenmiştir (Acıoğlu, 2016).

Resim 3.28. Anadolu Mecidiye Tabyası (Fotoğraf 18.11.2022 tarihinde çekilmiştir)

Anadolu Hamidiye Tabyası (Resim 3.29); Çanakkale il merkezinde, Barbaros Mahallesi Aziziye Caddesi üzerinde yer almaktadır. Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi girişini görecektir şekilde, Anadolu kıyısına paralel olarak yerleştirilmiştir. Bugün tabyanın ortasında yer alan iki katlı büyük bonetlerin kapısındaki kitabeler kazınmıştır (Acıoğlu, 2016). Tabya, ÇKVKBK Müdürlüğü yetki alanında kalmaktadır.

Resim 3.29. Anadolu Hamidiye Tabyası (Fotoğraf 18.11.2022 tarihinde çekilmiştir)

Nara Tabyası (Resim 3.30); Çanakkale'nin Merkez İlçesi, Karacaören Köyünde, Nara burnunda yer alan Nara Tabyası ÇKVKBK'nun 19.12.2022 tarih ve 8547 sayılı kararı ile son dönem Osmanlı Mimarisi özellikleri taşıdığından 1. Grup Korunması Gerekli Kültür Varlığı olarak tescil edilmiştir. Tabya, Nara Kalesi'nin arkasında kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan yedi bonet ve bonetlerin aralarında yer alan sekiz top yeri, bir cephanelik ve karşılıklı iki nöbetçi odasından oluşmaktadır (Acıoğlu, 2016).

Resim 3.30. Nara tabyası (Fotoğraf 18.11.2022 tarihinde çekilmiştir)

Orhaniye Tabyası (Resim 3.31); Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi'ne açılan kısmında, Kumkale Kalesi'nin gerisinde ve Kumkale Beldesi'nin batısında yer almaktadır. Tabya, kıyıdan biraz içeride olup, Ege Denizi'nden boğaza giriş yapacak gemileri hedef alacak

biçimde kıyıya paralel şekilde kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda inşa edilmiştir (Acıoğlu, 2016). Toprak siperli istihkâm tipinde olan Orhaniye Tabyası 1889 yılında II. Abdülhamit tarafından Çanakkale Boğazı'nın savunması amacıyla yaptırılmıştır. Tabya, İtalyan Donanması'nın 18 Nisan 1912'de Çanakkale Boğazı'na düzenlendiği saldırıda püskürtülmesinde önemli rol oynamıştır. Tabya, Çanakkale Savaşı sırasında da toplarının sahip olduğu uzun menzil sayesinde İtilaf Devletleri Donanması'nın Gelibolu Yarımadası'ndaki Morto Koyu'na yaptığı çıkarma sırasında etkili olmuştur (Özel, 2017).

Resim 3.31. Orhaniye tabyası (Fotoğraf 21.11.2022 tarihinde çekilmiştir)

Şehitlikler, anıtlar

Halileli Şehitliği (Resim 3.32); Çanakkale İli, Merkez İlçesinde, Halileli Köyünde yer almaktadır. Anılan şehitliğin 07.11.1997 tarih ve 22810 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandığı üzere 96/ 8676 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Troya Milli Parkı sınırları içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. ÇKVKBK'nun 26.03.2018 tarih ve 4508 sayılı kararı ile "...25 Nisan 1915'te Kumkale'ye asker çıkarmak üzere yapılan yoğun İtilaf Donanması bombardımanında şehit olan Üsteğmen Hilmi Efendi ve beraberindeki askerlere ait olması, şehitlik içerisinde bulunan devşirme mermer malzemeli Osmanlı Dönemine ait mezar taşının ise Osmanlıca kazıma tekniğine sahip, sülüs yazı karakteri ile anılan yazının içeriğinde bulunan "Cihan harbinde burada Tanrısına kavuşan ulu şehidlerimizin ruhuna el-fatiha" ibaresi ile milli tarihimiz ve askeri tarihimize; kaide ve başlık kısımlarında kabartma olarak işlenen bitkisel motifleri ile kültür ve sanat tarihimize olan katkıları sebebiyle korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmelerine; koruma gruplarının 1'nci grup olarak belirlendiği ..." kararı ile tescil edilmiştir.

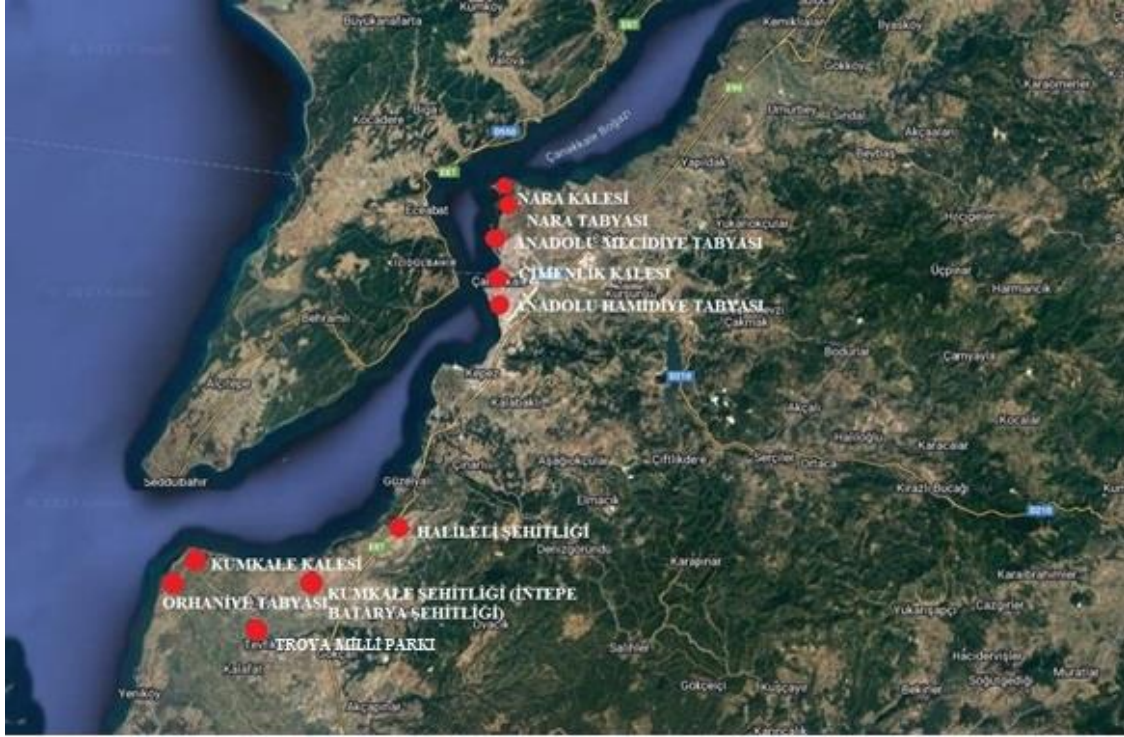
Resim 3.32. Halileli şehitliği (Fotoğraf 21.11.2022 tarihinde çekilmiştir)

Kumkale Şehitliği (İntepe Batarya Şehitliği) (Resim 3.33); Çanakkale İli, Merkez İlçesinde bulunan Kumkale Köyü'nde yer alan, Tarihi Sit ve 3. Derece Arkeolojik Sit alanı ile Troya Milli Parkı sınırları içerisinde kalan Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.06.1991 tarih ve 1799 sayılı kararı ile tescil edilen Kumkale Şehitliği tescilli 1. Grup Korunması Gerekli Kültür Varlığı olarak belirlenmiştir. Kumkale Beldesi'nin kıyıları, Çanakkale Savaşı'nın gerçekleştiği coğrafyada İtilaf Devletleri Kuvvetleri'nin Anadolu topraklarında çıkarma yaptıkları ve Osmanlı Ordusu ile muharebeye girdikleri tek noktadır (Özel, 2017).

Resim 3.33. Kumkale şehitliği (İntepe Bataryası) (Fotoğraf 21.11.2022 tarihinde çekilmiştir)

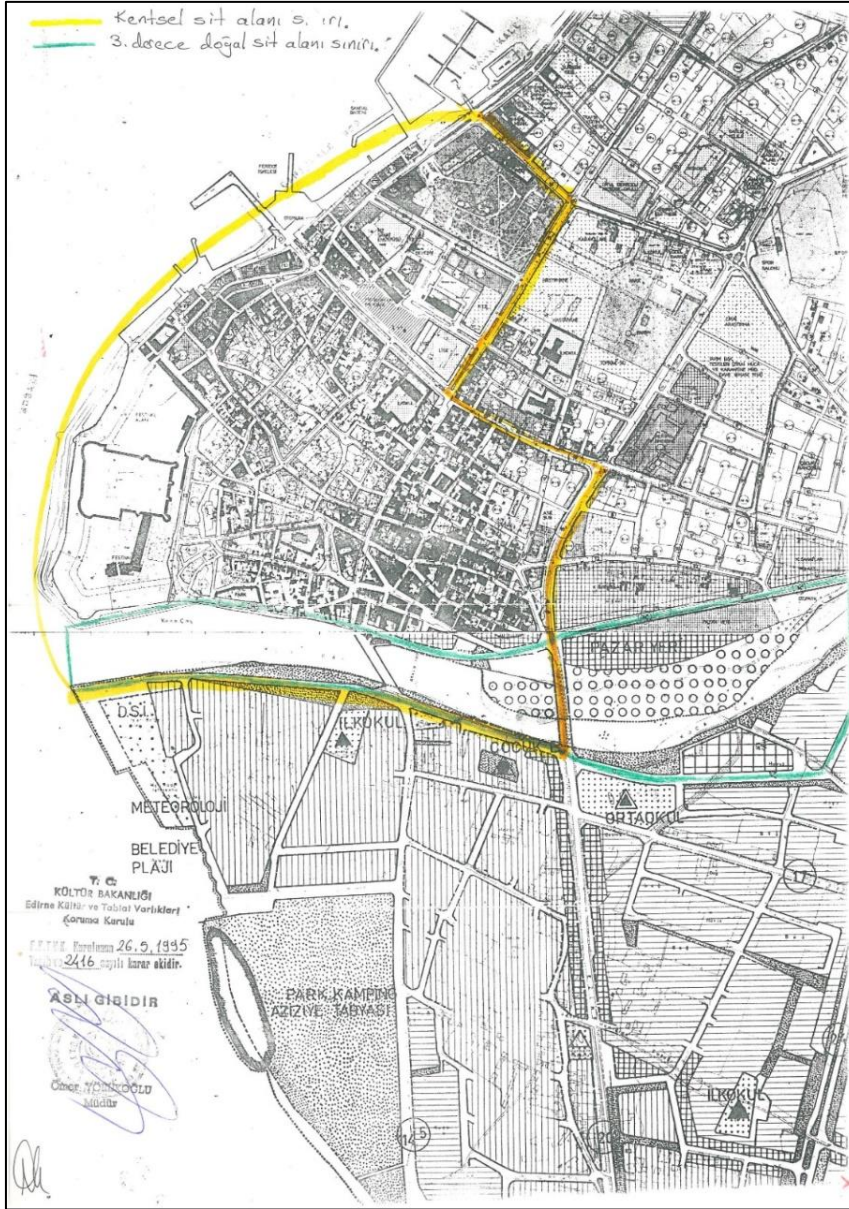
Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresinin taşınmaz kültür varlıklarının incelenmesi sonucunda; kale ve tabyaların konumları haritada (Harita 4.1) gösterilmektedir.

Harita 3.2. Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresi Çanakkale savaşlarına ilişkin miras değerleri (12.05.2023 tarihli Google Earth görüntüsünden yararlanılarak oluşturulmuştur)

Sivil mimarlık örnekleri

Çanakkale kent merkezinde yer alan, Çanakkale İli, Merkez ilçesinde Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 26.09.1995 tarih ve 2416 sayılı kararı ile kentsel sit olarak tescil edilen alan, karar eki haritada (Harita 3.2) sit sınırları gösterilmektedir. Bahse konu kentsel sit alanına yönelik Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 14.11.1996 tarih ve 3478 sayılı kararı ile 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı uygun bulunmuştur.

Harita 3.3. Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 26.09.1995 Tarih ve 2416 Sayılı Kararı Eki Harita (ÇKVKBK Arşivi)

Söz konusu kentsel sit alanı ve çevresine ilişkin yapılan çalışmalar sonucunda; sivil mimarlık örnekleri - tescilli yapılar incelenmiştir.

Eski Vali Konağı, (ÇKVKBK Müdürlüğü) Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Hizmet Binası (Resim 3.34); Sit dışı alanda bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde yer alan söz konusu yapı GEEAYK'nun 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Geçmişte Kız yurdu ve  ıraklık okulu olarak kullanılan yapı 2003 yılında geçirilen yangınlar sonrasında Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma

Bölge Kurulu'nun 29.04.2005 tarih ve 848 sayılı kararı ile rölöve restitüsyon ve restorasyon projelerinin uygun bulunmasına karar verilmiştir. Günümüzdeki fonksiyonu ise ÇKVKBK Müdürlüğü Hizmet Binası olarak belirlenmiştir (ÇKVKBK Arşivi).

Resim 3.34. ÇKVKBK Müdürlüğü hizmet binası (Fotoğraf 08.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Hasan Rami Paşa Konağı (18 Mart İlkokulu Binası) (Resim 3.35); Sit dışı alanda bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde yer alan söz konusu yapı GEEAYK'nun 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edildiği, ÇKVKBK'nun 15.09.2005 tarih ve 1333 sayılı kararı ile koruma grubu 2. Grup olarak belirlendiği bilinmektedir (Abacı, 2013; ÇKVKBK Arşivi).

Resim 3.35. 18 Mart ilkokulu binası (Fotoğraf 08.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Necip Paşa Cami (Resim 3.36); Sit dışı alanda bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde yer alan cami, GEEAYK'nun 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edildiği, ÇKVKBK'nun 02.03.2022 tarih ve 7650 sayılı kararı ile koruma grubu 1. Grup olarak belirlendiği anlaşılmaktadır (ÇKVKBK Arşivi).

Resim 3.36. Necip Paşa Cami (Fotoğraf 09.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Necip Paşa Konağı (Resim 3.37); Sit dışı alanda bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde yer alan, aynı zamanda Madam Hettie evi olarak da bilinen yapı GEEAYK'nun 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edildiği, Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 24.10.2008 tarih ve 3988 sayılı kararı ile rölöve, restitasyon ve restorasyon projeleri uygun bulunduğu bilinmektedir (ÇKVKBK Arşivi). Yapı günümüzde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Hizmet binası olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.37. Necip Paşa Konağı (Fotoğraf 05.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Saat Kulesi (Resim 3.38); Kentsel sit alanında, koruma amaçlı imar planı kapsamında bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde yer alan yapı GEEAYK'nun 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile karar eki listede 9 envanter numarasıyla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edildiği, ÇKVKBK'nun 29.12.2015 tarih ve 2766 sayılı kararı ile koruma grubu 1. Grup olarak belirlendiği tespit edilmiştir. ÇKVKBK'nun 30.07.2022 tarih ve 8033 sayılı kararı ile rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin uygun olduğuna karar verilmiştir (ÇKVKBK Arşivi).

Resim 3.38. Saat Kulesi (Fotoğraf 05.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Cevat Bey Konağı (Kervansaray Otel) (Resim 3.39); Kentsel sit alanında ve koruma amaçlı imar planı kapsamında bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde yer alan yapı, aşağı çarşı olarak adlandırılan alanda taş bir bina olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında hizmet vermiş olan Yabancılar Otel) ile birlikte, 1919 yılında İtalya'dan getirildiği söylenen tuğlalarla yapılan bugünkü kullanımıyla Kervansaray Otel, Çanakkale'nin bu dönemde konaklama ihtiyacının giderildiği önemli ticaret mekânları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün Kervansaray Otel) olarak adlandırılan yapı, esasında bir konut olarak inşa edilmiş, fakat sonrasında yapılan değişikliklerle bir otele dönüştürülmüştür (Koçyiğit, 2017). GEEAYK 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile 2. Grup Sivil Mimarlık örneği olarak tescil edilmiştir (ÇKVKBK Arşivi).

Resim 3.39. Cevat Bey Konağı (Kervansaray Otel) (Fotoğraf 05.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Yalı Cami (Resim 3.40); Kentsel sit alanında ve koruma amaçlı imar planı kapsamında bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde, Fetvahane sokak ile Çarşı caddesinin kesiştiği yerde olan cami, Orijinal kitabesi olmadığından dolayı yapılış tarihinin tespit edilemediği bilinmektedir (Arbaş, 2016). GEEAYK'nun 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (ÇKVKBK Arşivi).

Resim 3.40. Yalı Cami (Fotoğraf 08.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Yalı Han (Resim 3.41); Kentsel sit alanında ve koruma amaçlı imar planı kapsamında bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde yer alan han; Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 06.05.1988 tarih ve 27 sayılı kararı ile tescil edilmiş olup ve Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 19.07.2001 tarih ve 354 sayılı kararı ile rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin uygun olduğuna karar verilmiştir. ÇKVKBK’nun 18.06.2013 tarih ve 996 sayılı kararı ile koruma grubu 2. Grup olarak belirlenmiştir (ÇKVKBK Arşivi). 1800’lü yılların sonunda inşa edilen yapı, ortadaki geniş avlusu ve onun etrafına yayılmış olan çeşitli büyüklükteki mekânları ile birlikte iki katlı olarak tasarlanmıştır. Mütevazı sayılabilecek küçük boyutlu bu yapı, taş ve ahşabın birlikte kullanıldığı mimarisiyle kentin en özgün mekânlarından biri olarak kabul edilebilir. 1970’li yıllara kadar konaklama amaçlı kullanılan han, son yıllarda yapılan restorasyonlar sonrası bir kültür ve sanat merkezi olarak kullanılmaktadır (Algör, 2007).

Resim 3.41. Yalı Han (Fotoğraf 08.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Tıflı Cami (Resim 3.42); Kentsel sit alanında ve koruma amaçlı imar planı kapsamında bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde, Fevzi Paşa Mahallesinde, Çarşı Caddesinde yer alan cami; GEEAYK'nun 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Söz konusu caminin; ÇKVKBK'nun 29.07.2010 tarih ve 5018 sayılı kararı ile rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri uygun bulunmuştur. Cami kapısı üzerindeki kitabeye göre II. Abdülhamid tarafından H.1308/M.1891 yılında yaptırılmıştır (ÇKVKBK Arşivi).

Resim 3.42. Tıflı Cami (Fotoğraf 08.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Aynalı Çarşı (Resim 3.43); Kentsel sit alanında ve koruma amaçlı imar planı kapsamında bulunan, Çanakkale İli, Merkez İlçesinde yer alan Aynalı Çarşı; GEEAYK'nun 10.07.1976 tarih ve 9291 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Edirne KTVKK'nun 25.02.2000 tarih ve 5947 sayılı kararı ile Aynalı Çarşıya yönelik hazırlanan rölöve projesi ile aynı Kurulun 01.06.2000 tarih ve 6134 sayılı kararı ile Aynalı Çarşı'ya yönelik hazırlanan restorasyon projesinin uygun olduğuna karar verilmiştir (ÇKVKBK Arşivi).

Resim 3.43. Aynalı Çarşı (Fotoğraf 08.09.2023 tarihinde çekilmiştir)

Harita 3.4. Çanakkale, Merkez ilçesi kentsel sit sınırı (12.05.2023 tarihli Google Earth görüntüsünden yararlanılarak oluşturulmuştur)

Çanakkale kent merkezinde yer alan, ÇKVKBK Müdürlüğünün görev ve yetki alanı olan Çanakkale İli, Merkez ilçesindeki incelenmiş olan belirli taşınmaz kültür varlıkları- sivil mimarlık örneği tescilli yapılar ve kentsel sit sınırı işli olarak (Harita 3.4) yer almaktadır.

Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresinde taşınır varlıklara ilişkin yapılan incelemede; Çanakkale Deniz Müzesinde, Çanakkale Boğaz Komutanlığı Müzesi, Çimenlik Kalesi içinde bulunmaktadır. Müzede savaş alanlarında yüzey araştırması yapılarak, köyler taranarak bağışlanan ve toplanan objeler, büyük çoğunluğu top olmak üzere Çanakkale Savaşı'nda kullanılan silah ve askeri obje sergilenmektedir. Troya Müzesi, Ezine ilçesinin Tevfikiye Köyünde yer alan Müzede Homeros'un İlyada Destanı ile tarihe geçmiş Troas Bölgesi'nde iz bırakan Troya ve kültürlerinin yaşamı ve arkeolojik tarihi, kazılardan çıkan eserler yer almaktadır. Çanakkale Seramik Müzesinde, geleneksel Çanakkale seramiklerinin üretim süreci hakkında bilgi verilmekte ve bu seramiklerin yeniden üretimi yapılarak sergilenmektedir.

3.4.2. Somut olmayan kültürel miras

Çanakkale'nin yöresel mutfak ürünleri; iskorpit çorbası, akya çorbası, ovmaç çorbası, ekşimik ıslaması, düğün çorbası, kaşa çorbası, bakla çorbası, yuvalak aşı, ısırgan yemeği, luçeno, çıplak melki yemeği, tavada melki, yoğurtlu ıspanak, bulgurlu labada sarması, pancar yaprağı sarması, lüfer pilavı, midye dolma, sardalye buğulama, sardalye pilakisi, sarpa dolma, papaz yahni, hamuş ileri; mafiş, pirahu, kuskusi metez kuşkanadı, kirde, tarhana böreği göçeli kıvrım, akıtma, tatlılar, peynir helvası, kadayıflı baklava, samsa, oturtma tatlısı vb. yer almaktadır. Çanakkale ilinde coğrafi işaret tescili almış ürünler olan Ezine peyniri, Bayramiç beyazı olarak belirlenmiştir (Savsas, 2023).

Çanakkale seramiğinin geleneksel temsilcilerinden İsmail Bütün, KTB'nın somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi ile yaşayan insan hazinesi olarak ilan edilmiştir. Bunun dışında kısıpetçilik (deriden yapılan özel yağlı güreş giysisi), halıcılık, Ayvacık ilçesine bağlı bir köy olan Babakale ile ünlenen bıçakçılık, bez dokuma olarak çarşaf, yörük donu, bel ehram (ihram), göçebe sayası, pişkir (havlu), gibi geleneksel yörük giyimine ait giyisiler isimlendirilmiştir. İlde yaygın olarak görülen el sanatlarından birisi de tahta kaşık yapımıdır. Tahta kaşıkların yapımında akçaağaç kullanılmaktadır. Sepet örücülüğü e yaygın olmakla birlikte genelde geçmişte sebze-meyve taşıma aracı olarak kullanıldığı, günümüzde ise dekoratif amaçlı kullanılmaktadır. Deve güreşleri için deve süsleri; ibik, aşirtma, aynalı arka süs ve boyunluk kullanılmaktadır. Deve süslerinin ana malzemelerini ise halı, bez, orlon, ip, boncuk, pul, zil, yılanbaşı (deniz kabuğu), keçe, deri, kemer, demir toka, ayna oluşturmaktadır.

Çanakkale Savaşlarına ilişkin önemli gün ve anma etkinlikleri ise 9 Ocak, 18 Mart, 24-25 Nisan ve 10 Ağustos tarihlerinde (Şekil 4.2) gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra kentin en önemli kültür sanat organizasyonlarından biri olan Uluslararası Troia Festivali, 60 yıldır devam etmektedir. Kentin çeşitli bölgelerinde halk oyunu, gösteri, seramik ve sanatsal etkinlikler düzenlenmektedir.

3.4.3. Doğal miras

Çanakkale, endemik türlerin bulunması açısından Doğal sit alanları, ÖDA Kriterlerini sağlamaktadır (Şekil 4.5). Gelibolu Yarımadası içerisinde ve Çanakkale'de Önemli Doğa

Alanı kriterini sağlayan alanlar “Çanakkale Boğazı” ve “Kemikli Burnu” ile alana yakın ve bir kısmı Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi’ne dâhil olan “Saros Körfezi”dir. Gelibolu yakın çevresinde bulunan Kavak Deltası da birçok kuş türü için önemli üreme ve kışlama alanıdır.

Çanakkale Boğazı kıyı kesimleri göç döneminde Akdeniz martısının büyük topluluklarını barındırır. Alanın memeli türlerinden yer uyuru gibi IUCN kriterlerine göre hassas (VU) bir türü içeriyor olması da alanın önemini arttırmaktadır. Çanakkale Boğazı özellikle Akdeniz fokı (*Monachus monachus*) ve tırtak (*Delphinus delphis*) gibi IUCN kriterlerine göre kritik düzeyde tehdit altında (CR) ve tehdit altındaki (EN) deniz memelilerinin göç esnasında kullandığı bir alandır.

Çanakkale İli florası bitki coğrafyası açısından incelendiğinde yörenin, Akdeniz fitocoğrafik bölgesinin etkisi altında kaldığı görülmektedir. Bölgenin tamamı homojen bir iklim tipine sahip değildir. Bu nedenle de bitki örtüsü çeşitlilik göstermektedir. Bununla beraber yörenin nispeten yaz aylarında kurak olmasının yanı sıra, yükseklik farkının da yeterince olmayışı tür sayısının beklenenden az ve endemizm oranının da düşük olmasına neden olmaktadır (Tarihi Alan Planı Büro Çalışmaları, 2017). Bununla birlikte Çanakkale Merkez’de ise Sarıçay çevresi ve Belediye Parkı doğal sit alanı yer aldığı bilinmektedir.

Çanakkale Tarihi Alanında, Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonunca değerlendirilen tabiat varlıkları; ÖÇK Bölgeleri, Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanları, 1. Derece Doğal Sit, 3. Derece Doğal Sit alanları Harita 3.5’te gösterildiği şekilde Çanakkale geneline yayılmış olmakla birlikte, Gelibolu Yarımadasında yoğunlukla yer aldığı görülmektedir.

“Çanakkale Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu” ile tabiat varlıkları ise Çanakkale Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü ve bağılı olarak Çanakkale Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunun yetki alanındadır. Bahse konu komisyon ve kurul üyeleri ise KTB için “Kùltür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliğı” ile arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimarlık ve şehir planlama dallarında uzmanlaşmış kişilerden yedi üye ve ÇŞİDB (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) için “Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları Kuruluş ve Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik”te belirtildiğı üzere ilgili bakanlıkça atanan en az 5 en fazla 7 üye olarak belirtilmektedir.

Çanakkale Kenti, Ezine ilçesine bağılı Tefikiye Köyü sınırlarında yer alan Troya ören yeri arkeolojik ve doğal miras alanını içine alan 13.350 hektar alan 30.09.1996 tarih ve 96/8676 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Troya Tarihi Milli Parkı olarak ilan edilmiş olup son olarak UDGP (Uzun Devreli Gelişme Planı) 18.08.2015 tarihinde revize edilmiştir. Troya Milli Parkında yer alan varlıklara göre ilgili kurumların da yetki alanına girmektedir.

Çok yönlü koruma statülerinin yer aldığı Çanakkale Tarihi Alanında bu kapsamda incelenen arkeolojik, doğal, tarihi, kentsel sit alanları haritada gösterildiğı şekilde (Harita 4.6) yer almaktadır.

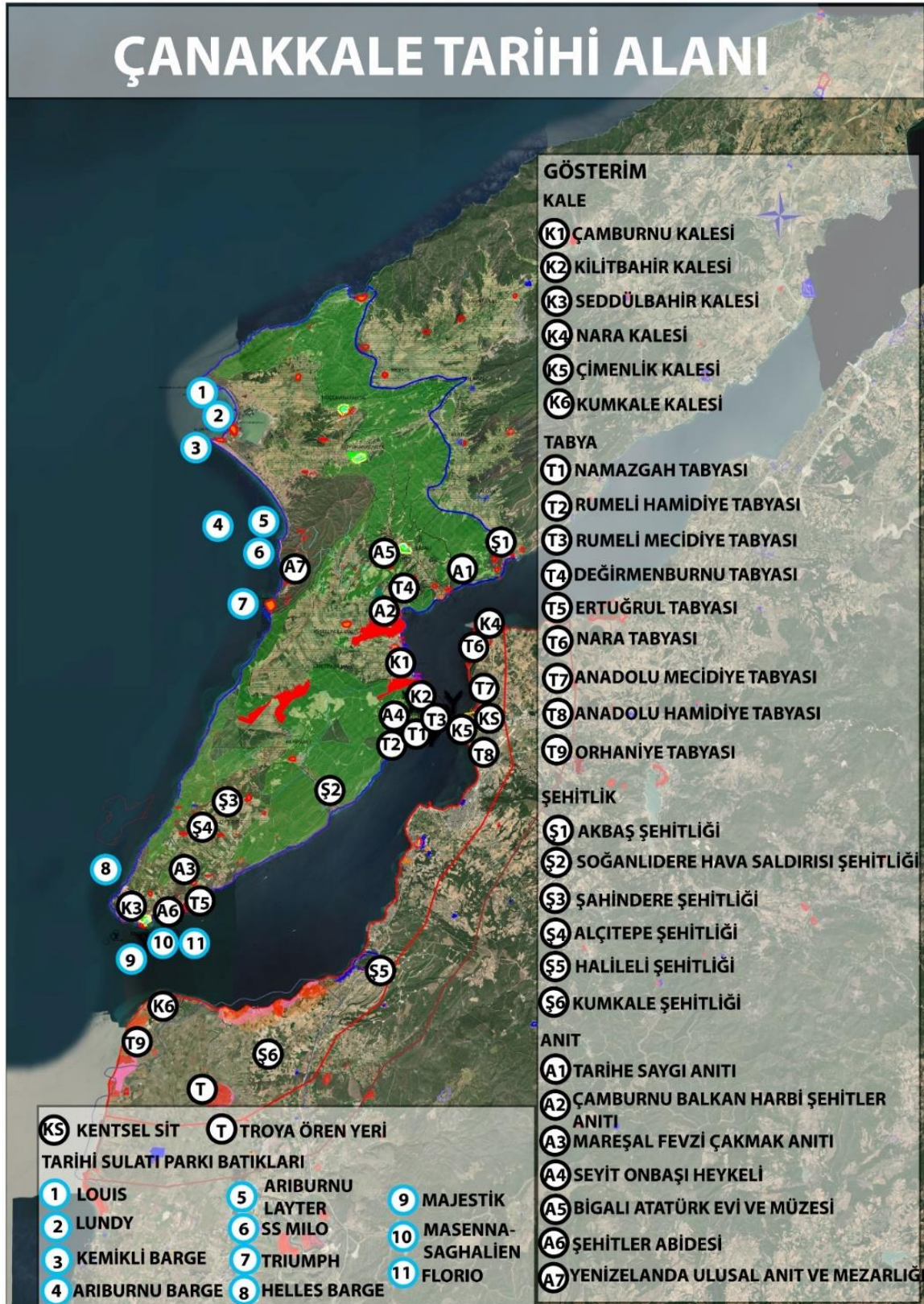
4. GELİBOLU VE ÇANAKKALE KENTİ TARİHİ-SAVAŞ ALANLARINDA KORUMA ALANI VE TAMPON BÖLGENİN -YENİDEN- BELİRLENMESİ

Değer odaklı alan tanımı çerçevesinde Çanakkale Tarihi Alanının taşınmaz kültür varlıkları (şehirlilikler, kaleler, tabyalar vb.) ve somut olmayan mirası 3. Bölümde incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen veriler doğrultusunda koruma alanının güncel yaklaşımlara göre daha geniş bir çerçeveyi kapsadığı görülmektedir.

DMK 2000’li yıllarla varlıkları tanımlamada öngördüğü MDDY kapsamında OED, miras yönetim sisteminde varlıkların belirlenmesinden itibaren koruma sürecinin her aşamasında (Çizelge 2.2) yönlendirici olup, Eylül 2008’den itibaren DML için başvurularda ve 2007 öncesi DML’ne alınanların somut ve somut olmayan miras için de yeniden hazırlanmasını zorunlu kılınmıştır. OED’nin bu yeni formatı ve içeriğinde (Çizelge 2.2) öncelikle varlık değerlerinin geniş bağlamla (Vadiler, Tepeler, Doğal özellikler, Çevre ile etkileşim, Hidroloji, Topografya, Manzaralar, Planlama Süreç ve Sonuçları, vb.) ele alınması ve somut olmayan mirasın fiziksel-mekânsal niteliklerle ilişkilendirilerek açıklanması beklenmektedir. Böylece korunan alanların sürdürülebilir kalkınmaya potansiyelleri kendiliğinden belirlenmektedir. Bu çerçevede, inceleme alanı olarak belirlenen Çanakkale Tarihi Alanının HT’ne yönelik kalkınma senaryolarında ve üst ölçekli yönetim -ana- planlarında ve kararlarında geniş bağlamın ve somut olmayan mirasın önemsenmesi gerektiği söylenebilir. Diğer yandan HT’de Çanakkale Savaşlarına odaklanıp, dünya tarihinin ilk dünya savaşı ve doğu/batı savaşı olan Troya Savaşını planlama alan sınırı dışında olduğu için yadsımak bu yaklaşımla doğru değildir. Bu iddia UNESCO’nun Geçici DML’nde “Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale ve Gelibolu Savaş Bölgeleri” (Çanakkale – Dardanelle- and Gelibolu -Gallipoli- Battles Zones in the First World War) olarak yer alması yani Çanakkale ve Gelibolu’nun tarihsel, kültürel ve ekonomik hinterlandının yadsınmasıyla yani bütüncül olmayan korunan alanı tanımı ile doğrulanmaktadır. Kaldı ki planlama alanında tarihsel süreç incelendiğinde bu savaşın, savaş alanı dışında olan Gelibolu’nun (lojistik destek, ikmal, savaştan kaçışa bağlı göç vb.) olmak üzere savaştan doğrudan etkilendiği bugüne ulaşan söylence, efsane hatta arkeolojik alan (Troyalı Protesilaos’un anıt mezarı gibi) adlarından bellidir. Bu noktada önemli bir diğer konu savaş temasıyla ilişkili olup bugüne nesnel göstergeleri ulaşmamış değerlerin de (kayıp şehitlikler gibi) alanın tanınırlığı dolayısıyla turizm bağlamıyla değerlendirilmesi OED beyanının öngörüldüğü

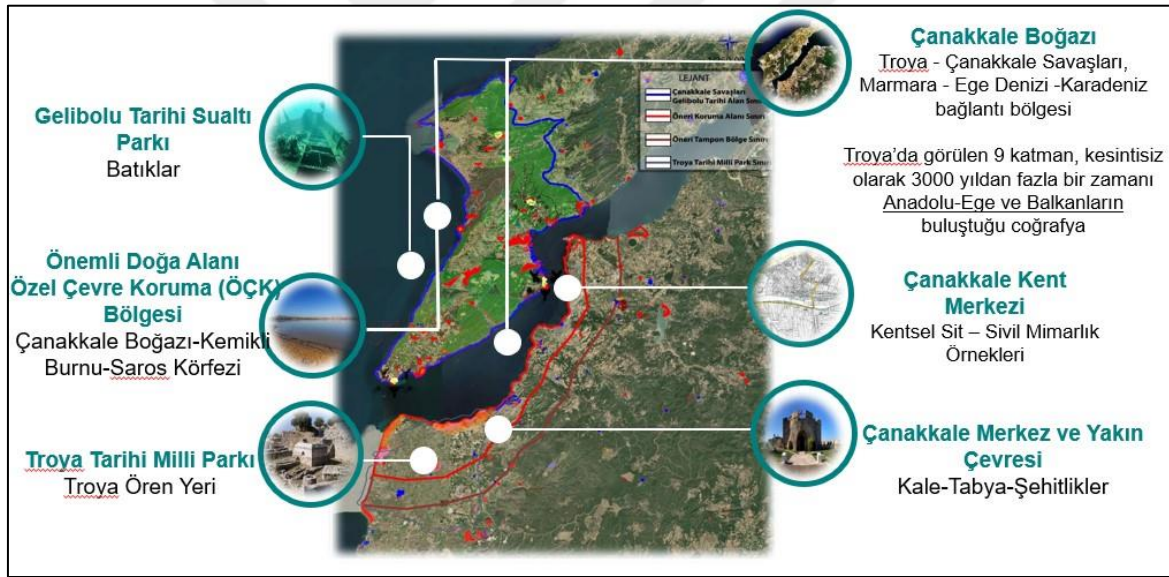
biçimde gereklidir. Çanakkale Tarihi Alanı, neolitik dönemden bugüne yerleşme alanı olarak sahip olduğu uygarlık katmanlarına yönelik tanıma ve tanınırlık araç ve mekanizmaları, turistler, geniş paydaş katılımı ile miras yönetimi ve bu bağlamda ziyaretçi yönetiminin geliştirilmesi koruma ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmada başarıyı artıracaktır. Ayrıca, çok katmanlı bir yerleşim olarak Gelibolu'daki tabiat ve kültür varlıkları – somut olmayan miras değerlerinin çok katmanlı yerleşim niteliği ile birlikte tanıtımı, yeni oluşacak koruma sınırında yeniden tasvir edilmesi gereken ziyaret güzergâhlarının tematik ve kronolojik olarak belirlenmesi, ziyaretçilere genişleyen koruma sınırında uygun anlatım ve kronolojik sıralamayla aktarımın gerçekleştirilmesi önem arz eden başlıklar olarak öne çıkmaktadır.

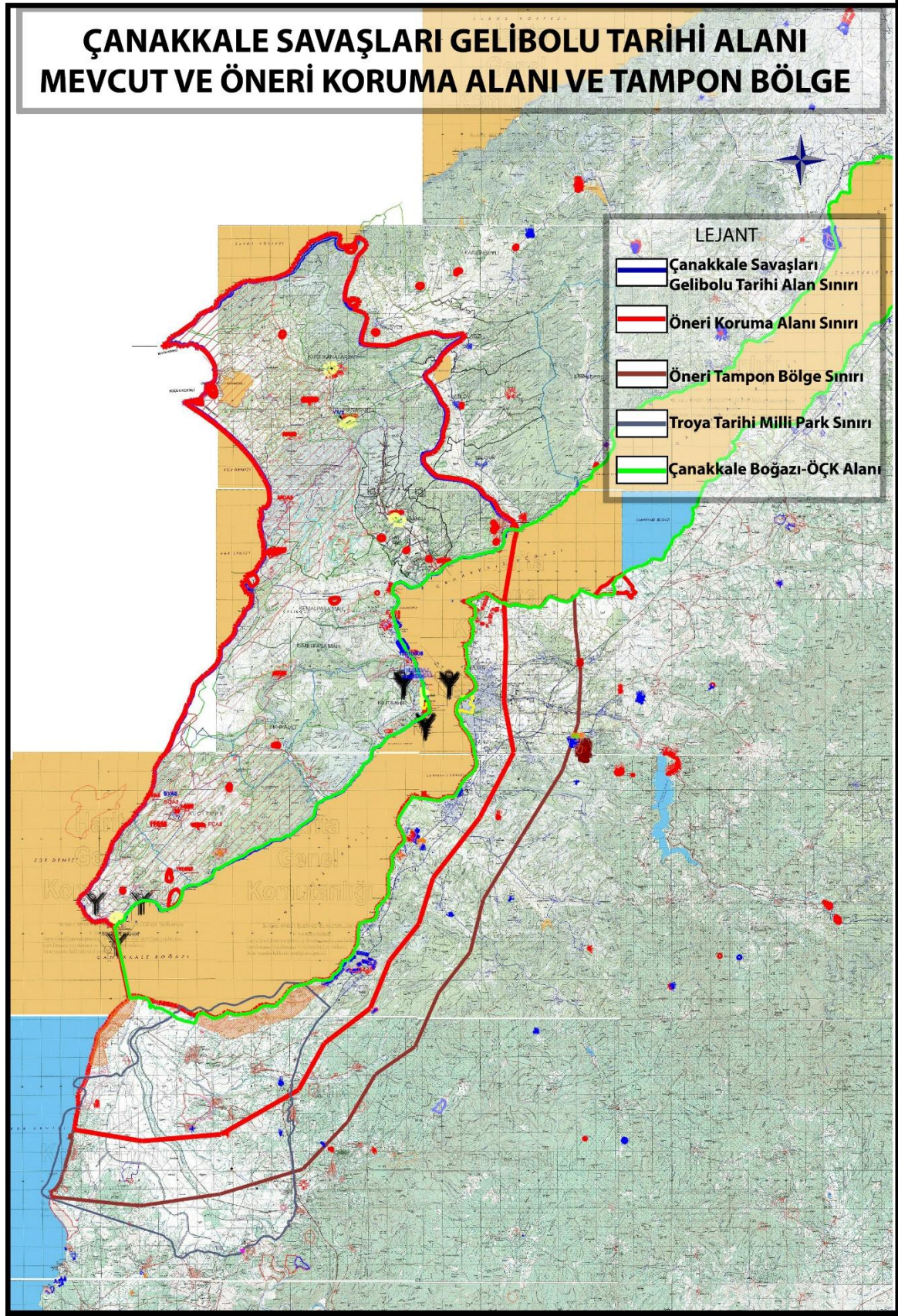

Harita 4.1. Çanakkale Tarihi Alanı taşınmaz kültür varlığı (09.09.2023 tarihli Google Earth görüntüsünden yararlanılarak oluşturulmuştur)

Çanakkale Tarihi Alanı; yapılan çalışmalar kapsamında Çanakkale ilinde yer alan taşınmaz kültür varlığı da dikkate alınarak değerlendirilmesi sonucunda; Çanakkale İli, kent merkezinde yer alan kentsel sit, kent merkezi çevresinde 1. 2. ve 3. Derece Arkeolojik sit, Özel Çevre Koruma Bölgesi, Doğal Sit alanları olmak üzere kaleler, tabyalar, anıtlar, şehitlikler ve sivil mimarlık örnekleri yeni bir koruma sınırının ve bunu çevreleyen tampon bölgenin gerekliliğinin göstergesi olmuştur. Önem beyanının kapsamı ile değer odaklı alan tanımı somut ve somut olmayan mirası kapsadığından çalışma alanında bulunan arkeolojik sit alanları ile birlikte tarihsel süreçteki uygarlıkların geçmişten bugüne buralıktan değerleri, Çanakkale Savaşlarının aktif yaşandığı ve Özel Çevre Koruma Bölgesi olan Çanakkale Boğazı ve Troya Milli Parkı statüsü ile korunan alanların değerlendirilmesi sonucu (Şekil 4.3) gösterilen çevreyi kapsayan öneri korunan alanı olumsuz yönde etkileyebileceği, olası olumsuz etkiyi azaltacağı öngörülen tampon bölge önerilmektedir.

Şekil 4.1. Çanakkale Tarihi Alanı öneri sınır ve tampon bölge gösterimi (09.09.2023 tarihli Google Earth görüntüsünden yararlanılarak oluşturulmuştur)

Harita 4.2. Çanakkale savaşları Gelibolu tarihi alanı mevcut ve öneri koruma alanı ve tampon bölge (Fiziki haritadan yararlanılarak oluşturulmuştur)

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı yalnızca Gelibolu yarımadasının yukarıda belirlenmiş olan bölümünü kapsamaktadır. Ancak yapılan çalışma ve değerlendirmeler sonucunda mevcuttaki koruma sınırı dışında, Çanakkale Savaşlarının aktif yaşanmış alanların görsel verisi olarak kale, tabya ve şehitlik olarak belirtilen tescilli kültür varlıkları ile Merkez İlçede yer alan kale, tabya ve şehitlik, kent merkezinde kentsel sit alanı ile birlikte sivil mimarlık örnekleri yer almaktadır. Savaşın yaşandığı bölgede yer alan kale, tabya vb. dışında taşınmaz kültür varlığı ile birlikte tabiat varlıkları da bütüncül değerlendirilmesi gerektiği vurgusu oluşmaktadır. Araştırma yapılan alanda, elde edilen veriler doğrultusunda korunan alan sınırının mevcut sınırların (Gelibolu Yarımadası) dışında geniş bir alanı çevrelediği (Harita 4.6) tespit edilmektedir. Önem beyanı kapsamında, değer odaklı yaklaşımla korumanın sürdürülebilirliğinin faaliyete geçirilmesi açısından varlıkların yeniden tanımlanmasını bahse konu alanda gerekli olduğunu ispatlamaktadır. Bu doğrultuda Çanakkale Tarihi Alanın bütünsel değerlendirilmesi ve alana ilişkin varlıklara yönelik etkin ve sürdürülebilir korumanın sağlanması açısından hem mevcut Tarihi Alan Planının yeni sınırlar çerçevesinde yeniden ele alınmasını ve bu kapsamda sınırların genişlemesi sebebiyle bütüncül miras yönetimi ile ziyaretçi yönetiminin bu yönden ele alınmasının gerekliliğini göstermektedir.

5. GELİBOLU VE ÇANAKKALE KENTİ MİRAS-SAVAŞ ALANLARINDA ZİYARETÇİ YÖNETİMİ

Korunan alanlarda miras yönetimin önemli bir parçası olan ziyaretçi yönetim planlarının oluşturulması, varlıkların sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından hem uzun vadeli bir perspektif sunmakta hem de geri dönüşümlü olarak sürecin işleyişine göre yön verilebilmektedir. Korunan alanlarda ziyaretçi yönetimi, ziyaretçilerin zaman, mekân ve varlıkları benimseme ile kaliteli ve sürdürülebilir deneyim sağlanması açısından idari bir eylemi ifade etmektedir. Temel olarak ziyaretçi davranışını düzenlemeye odaklanmaktadır. Ziyaretçi yönetimi ise miras yönetim sistemine göre öncelikle ziyaret alanı yani koruma ve tampon bölgenin miras değerlerine göre tanımlanması ve/veya belirlenmesi gereklidir.

Miras yönetiminde korumaya halk katılımını ve farkındalığını da kapsayan ziyaretçi yönetiminin yüksek düzeyde ve etkin biçimde teşvik etmek ve gerçekleştirmek, uluslararası iş birliğinde 1975’de yürürlüğe giren Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye göre taraf devletlerin sorumluluğundadır. Bu sözleşmeye 1982’de taraf devlet olan Türkiye’de, sözleşmenin 27. maddesine göre “taraf devletlerin kendi halklarının kültürel ve doğal mirasa karşı bağlılık ve saygı hislerini güçlendirmek için uygun araçlarla ve özellikle eğitim ve tanıtma programlarıyla çaba göstermesi” zorunluluğu (URL-8), kamu aracılığıyla karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşımla, bu tez çalışmasının odağında koruma ve tampon bölge ziyaretçi alanı kabul edilmiştir. Paydaş katılımı dikkate alınarak, Türkiye’nin taraf olduğu Dünya Miras Sözleşmesi hükümlerine göre korumadan öncelikle sorumlu kamu kurumlarının yetkilileri ile sürdürülebilir koruma, turizm ve ziyaretçi yönetimi özetle miras yönetim sistemine ilişkin eylemleri ve görüşleri konusunda önceden belirlenen sorulara göre görüşmeler yapılmıştır. ÇATAB (Ek-1), KTB ÇKVKBK Müdürlüğü (Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu), Çanakkale Müze Müdürlüğü ve Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (Ek-2) yetkilileri/uzmanları ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda çalışma alanına yönelik mevcut durum değerlendirilmesi ile değer odaklı alan tanımı ve bu kapsamda da ziyaretçi yönetimine ilişkin çalışmaya veri oluşturmaktadır.

ÇATAB, yetkili Şehir Plancısı ile yapılan görüşmeler sonucunda; (Ek-1)

1. Tarihi Alanını tüm miras değerleriyle anlamaya ve tanıtmaya yönelik herhangi bir çalışma yapılmış mıdır? sorusuna “1/25.000 ölçekli Tarihi Alan planları ile birlikte alt ölçekli 1/1000 uygulama imar planlarının da mevcutta olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Gelibolu Tarihi Alanına ilişkin varlıkların nasıl korunacağına yönelik eylemleri, paydaşların ve bütçenin belirlendiği detaylı Alan Yönetim Planının; KTB Bakanlık Makamının 07.12.2022 tarih ve 28375 sayılı oluru ile onaylandığı” ifade edilmiştir.

Alan Yönetim Planının oluşturulması alanın somut ve somut olmayan mirasın koruma kullanma bağlamında olumlu yönlendirmeler sağlanması açısından önemli bir aşamadır. Ancak korunan alanın ve değerlerin mevcuttaki sınırlardan daha geniş bölgede yer kapsamı ziyaretçinin yoğunluğunu ve bu kapsamda da yönetimini gerekli kıldığını göstermektedir.

2. Yapılan çalışmalar yeterli düzeyde midir? sorusuna; “Gelibolu Tarihi Alanının tanıtımına yönelik ulusal ve uluslararası birçok etkinlik düzenlendiği, yıl boyu alandaki etkinliklerin devam ettiği, tırdan ulusal olarak şehirleri gezen mobil müze oluşturulduğu” ifade edilmiştir.

Mobil gezen bir tanıtım organizasyonu, Covid gibi salgın hastalıklar sonucu yeniden değişen kentsel yaşam için önemli bir etken olacağı ve alana ulaşamayanlar için de tanıtım açısından önemli bir etkiye sahip olacağı gözlemlenebilmektedir.

3. Tarihi Alan Planının yapım amacı nedir? Sorusuna ise “TMP vasfı kaldırılarak Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı ilan edilmesi ile birlikte alanın kamusal düzenin devamlılığını sağlaması açısından ve ÇATAB, kanunda da plan yapılması hükmü yer alması sebebiyle 1/50.000 ve 1/25.000 ölçekli plan yapıldığı” belirtilmiştir.

4. Yapılan planın uygulaması gerçekleşmiş midir? sorusuna “Tarihi Alan Planı projeksiyon olarak 2040 yılına göre olduğu, alanın büyük olması ve farklı unsurların olması (tarım/turizm/yerleşim/yerleşiklerin ihtiyacına yönelik sanayi vb.) sebebiyle planlamanın belirli bir süreç sonucu yerleşeceğinin, yoğunlukla planlama kararındaki faaliyetlerin hayata geçtiği ve plan ile aynı düzlemde yürüdüğü” belirtilmiştir.

5. Alanın etkin şekilde yönetimi için politikanız nedir? yeni bir politikaya ihtiyaç var mıdır? sorularına, “alan koruma bağlamında önemli bir bölge olduğu için en belirgin alanı açık hava müzesine dönüştürmek olduğu” ifade edilmiştir.

Tabiat ve kültür varlıklarının ve somut olmayan mirasın, etkin şekilde koruma kullanma dengesi oluşturularak yenilikçi stratejiler (önem beyanı-değer odaklı alan tanımı) ile güncel, uluslararası yaklaşımların esas alınması sürdürülebilirlik açısından önemlidir.

6. Alanın yönetimi kapsamında ziyaretçi yönetimi düşüncesi bulunmakta mıdır? sorusuna, “alana ilişkin ziyaretçi yönetiminin gerekli olduğu ancak ziyaretçi yönetimine ilişkin henüz bir uygulama bulunmadığı, sadece ziyaretçi karşılama merkezlerinin belirli noktalarda planlandığı” belirtilmiştir.

Korunan alanlarda ziyaretçi yönetiminin oluşturulması ve uygulanması, etkin miras yönetiminin dolayısıyla da sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasının temel bileşenidir. Bu açıdan korunan alan yönetiminde ziyaretçi yönetiminin gereksinim olduğu görülmektedir.

7. Tarihi Alan ziyaretçilerinin beklentileri ve buna yönelik geliştirilmiş yeni düzenlemeler var mı? Sorusuna “bu kapsamda bir çalışma henüz yürütülmediği” ifade edilmiştir.

Korumanın sürdürülebilirliği açısından alanın kullanıcısı olan ziyaretçi tipolojilerinin ve buna yönelik alandaki izlenim ve yönlendirmelerinin belirlenmesi miras yönetiminin bir bileşeni olarak ziyaretçi yönetimine ilişkin ilke ve stratejilere gereksinim durulduğu anlaşılmaktadır.

8. Tarihi Alanda yerel halkın beklenti ve gereksinimleri hakkında bir çalışmanız var mı? sorusuna “yerel olarak genellikle tarihi sit alanlarında yapılaşma talep edildiği ancak koruma mevzuatı gereğince yalnızca tarımsal depoya belirli tipolojiler-ölçütler çerçevesinde izin verildiği” ifade edilmiştir.

9. Tarihi Alanı ziyaret için Anzakların yıllık olarak ziyaret sayısı nedir? Sorusuna ise “bunun için çalışma yapılmadığı” ifade edilmiştir.

10. Tarihi Alanda var olan kültürel, tarihi ve doğal değerinin alan tanıtımında ve plan uygulamasında bir bütün olarak değerlendirilip yeni politikalar düşünülmekte midir? Düşünülmekte ise nelerdir? sorularına ise “Tarihi Alana ilişkin üretilen genel politikaların bulunduğu” belirtilmiştir.

Tüm varlıkları, bütüncül olarak ele alıp destekleyen bakış açısıyla tanıtım araçları kullanılarak farkındalık oluşturulmasına önemli katkısının olacağı öngörülmektedir.

11. Tarihi Alanın UNESCO Dünya Miras Listesine alınması için bir planlama var mıdır? sorusuna “Alan Yönetim Planının DML’ne dahil edilmesinin koşulu olacağı, ancak UNESCO’ya başvuru olup olmayacağı hakkında bir sürecin şu anda bulunmadığı” ifade edilmiştir.

UNESCO DML’ne alınmasında korunan alanın önem beyanı kapsamında yeniden ele alınması ile birlikte yeni belirlenecek koruma sınırı ve bu kapsamda miras yönetimi ile birlikte ziyaretçi yönetiminin geliştirilmesi sürdürülebilirlik için önem arz etmektedir.

12. Tarihi Alanda yaşayan yerel halkın beklentileri ve buna yönelik geliştirilmiş yeni düzenlemeler var mı? sorusuna “yerel halkın genel anlamda yapılaşmanın talep edildiği ancak korunan alanlarda bu durum kısıtlı olduğu için yürürlükteki Tarihi Alan Planı ve ilgili mevzuat çerçevesinde tarımsal depolamaya izin verildiği, yeni bir düzenlemenin olmadığı” belirtilmiştir.
13. Tarihi Alanın; tarihi, doğal ve kültürel değerinin anlaşılması için ne tür çalışmalar yapılmaktadır? sorusuna “Tarihi Alandaki miras değerlerinin ulusal ve uluslararası düzlemde fuar vb. çeşitli tanıtım araçları ile tanıtıldığı, ulusal anlamda mobil müzenin faaliyet gösterdiği” belirtilmiştir.
14. Paydaşlar ile yürüttüğünüz ya da yeni bir çalışma olarak düşünülen bir proje var mı? sorusuna “Tarihi Alanda yol yapımı-şehitlik düzenlemesi vb. uygulama çalışmaları için Belediyelerin desteklerinin bulunduğu” ifade edilmiştir.

ÇKVKBK Müdürlüğü yetkili Mimar ile yapılan görüşmeler sonucunda; (Ek-2)

1. Gelibolu Tarihi Alanı ve yakın çevresindeki miras değerlerinin sürdürülebilirliğine yönelik koruma planlaması sürecindeki katkınız ya da etkinliğiniz nedir? sorusuna “ÇKVKBK Müdürlüğü’nün görev ve yetki alanında iken Tarihi Alan içerisinde yer alan birçok şehitliğin, sivil ve anıtsal mimarlık örneği yapının proje ve uygulama kontrollerinde, ayrıca kültür varlığı tesciline yönelik tespit çalışmalarında bulunulduğu” ifade edilmiştir.
2. Miras alanlarının sınırlarının belirlenmesindeki sürece katıldınız mı? sorusuna; “Hayır, Tarihi Alan içerisindeki miras alanı sınırları dışında yeni tespit edilen veya ortaya çıkan şehitlik alanlarında tespit çalışmaları yapıldığı” belirtilmiştir.
3. Çanakkale Savaşlarının miras değerlerinin sürdürülebilir kalkınmaya katkısını ve tanınırlığını artırmada Gelibolu Tarihi Alanı koruma alan sınırlarını ve koruma planlaması doğru ve yeterli midir? sorusuna; “Avrupa yakasında olan kısım için Tarihi Alan koruma alanı sınırlarının mevcut tespitlere göre yeterli olduğunu ancak bu durum yeni bir şehitlik alanının tespiti ve mevcut alanlara ilişkin bilgilerin güncellenmesi halinde değişebileceği, Çanakkale Savaşlarının Boğazın iki yakasını da etkilediği düşünüldüğünde Alan sınırlamasının güncellenmesi gerektiğinin ortaya çıkabildiği” belirtilmiştir.

4. Çanakkale Savaş alanlarının sürdürülebilirliğinde miras alanı sınır ne olmalı? sorusuna “Çanakkale Savaşlarının gerçekleştiği tüm alanları kapsayan bölgenin sınırlar içerisine dahil edilmesi daha uygun olacağı” ifade edilmektedir.
5. Çanakkale Savaş alanlarının sürdürülebilirliğinde miras alanı tampon bölge sınırı ne olmalı? sorusuna “Kara ve deniz savaşlarının gerçekleştiği bölgenin çeperinde yer alan ve bilimsel çalışmalarla tespit edilecek savaştan etkilenen alanların tampon bölge olarak belirlenmesi uygun olacağı” belirtilmektedir.
6. Savaş Alanlarının sürdürülebilirliğinde alanın diğer değerleri de (tabiat varlığı, kültürel varlık ve somut olmayan kültürel miras, arkeolojik alanlar, sosyal sermaye vb.) önemsenmeli midir? sorusuna “alandaki tüm değerler elbette önemlidir ancak savaşın yaşandığı dönemde fundalık olan bölgenin günümüzde çam ağaçlarıyla kaplı olması kültürel ve savaş tarihi açısından yanılığa sebebiyet vermektedir. Bu sebeple alanın özgün dokusuyla ilintili olan ve günümüzde alana katkı sağlayabilecek değerler önemsenmesi gerektiği” ifade edilmektedir.
7. Etkin miras yönetimini sağlamada kurumunuzda ne tür çaba ve faaliyetler sürdürülmektedir? Bu konudaki kurumsal önerileriniz ne olabilir? sorusuna “tüm miras değerlerinin tespit ve tescilinin yanı sıra gerek mevzuat gerekse koruma kullanma dengesinin sağlanması yönünde etkin koruma adına tüm işlevlerin yerine getirildiği ve geleceğe yönelik sürdürülebilirliğine yön verildiği” ifade edilmiştir.
8. Paydaşlar ile yürüttüğünüz ya da yeni bir çalışma olarak düşünülen bir proje var mı? sorusuna “hayır” cevabı verilmiştir.
9. Çanakkale ve savaş alanlarının bütüncül koruma ve tanıtmaya çabalarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna “tanıtma çabalarının yeterli olduğunu düşünülmendiği, bütüncül koruma, kamu kurumlarıyla birlikte bu alanların gerçek sahibi olan milletin ortak hareketiyle gerçekleştirilebileceği” belirtilmiştir.
10. Önerileriniz nelerdir? sorusuna “sürdürülebilir koruma ve kalkınma süreçlerinde kamu kurumları dahil olmak üzere paydaşların iş birliği ve eşgüdüm içerisinde katılımı sağlanmalıdır” ifadesi işaretlenmiştir.
11. Çanakkale Savaş Alanlarına odaklı miras değerlerinin turizme açılmasıyla ziyaretçi yönetiminin etkin ve duyarlı olması konusundaki önerileriniz nelerdir? sorusuna “bu alanlarda rotalar belirlenmesi gerektiği, alanın tahribatını engellemeyi amaçlayan tedbirler alınarak ziyaretçilerin etkinlik ve faaliyetleri düzenlenmesi gerektiği” belirtilmiştir.

12. Çanakkale Savaş Alanlarında ziyaretçilere yönelik hizmetlerin uygun ve yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna “yetersiz olduğu, savaş alanlarına ulaşım konusunda hala sıkıntılar bulunduğu, ayrıca bu alanlardaki sosyal ihtiyaçları gidermeye yönelik birimlerin yeterli olmadığı” belirtilmiştir.
13. Gelibolu Tarihi Alanında ziyaret sürecinde alanın miras değerlerinin korunmasına ilişkin hangi tedbirler alınmıştır? sorusuna “Güvenlik mekanizmaları, Ziyaret süresini ve sayısını kısıtlamak” ifadeleri işaretlenmiştir.
14. Ziyaretçi yönetiminde yapılması gerekenler neler olabilir? sorusuna “Bilgi kirliliğini engellemek, Ziyaret süreç ve eylemlerini yönlendirecek yetkin ekipler kurmak, Görsel kirliliği engellemek, Ziyaret alanının bakım ve onarımını sürekli kılmak, Engellilere yönelik olanaklar sağlamak, Diğerlerine (yaşlı, çocuk, hamile vb.) destek sağlamak ifadeleri işaretlenmiştir. Öneri olarak; savaş alanlarında, yaratacağı olumsuz etkiler açısından kalıcı konaklama olmaması gerektiği, kalıcı konaklama yerine, savaş hatıralarını canlandırabilecek çadır vb. geçici konaklama üniteleri daha doğru bir yaklaşım olarak değerlendirildiği” ifade edilmiştir.
15. 2863 sayılı Mevzuata göre tanımlı sınırlarda miras yönetiminin ve ziyaretçi yönetiminin belirlenmesine ilişkin elde edilen güncel miras verilerine göre uygunluğu hakkındaki görüşleriniz nedir? Ve buna bağlı olarak yönetim biçimi aşamaları nasıl olmalıdır? sorusuna; “Çanakkale savaş alanları özelinde, güncel mirasımızın yeterince bakım-onarım ve tanıtımı yapılamadığı, bazı alanlardan kurumlar ve gerçek meraklıları dışında haberdar olan insan sayısı oldukça az olduğu. her yıl yerli ve yabancı turistlerin ziyaret ettiği alanda, düzenli ve farklı etkinlikler yapılmasının (korumaya ve tahribatın önlenmesine yönelik gerekli tedbirler alınarak) sağlanması, sürdürülebilir çevre ve turizm olgusuna katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Bunu yapabilmek için öncelikle savaş alanlarında öncelikli olarak tespit işlemleri gerçekleştirilmeli, korumaya yönelik ilk tedbirler alındıktan sonra bakım-onarıma yönelik planlama yapılmalı, sonrasında ise tanıtım faaliyetleriyle alanın kontrollü olarak ziyarete açılması sağlıklı bir yaklaşım olacağı” ifade edilmiştir.

Çanakkale Müze Müdürlüğü’nde Müze Müdürü/Sanat Tarihçisi ile yapılan görüşmeler sonucunda; (Ek-2)

1. Gelibolu Tarihi Alanı ve yakın çevresindeki miras değerlerinin sürdürülebilirliğine yönelik koruma planlama sürecindeki katkınız ya da etkinliğiniz nedir? sorusuna

“koruma amaçlı plan yapımında – güncellenmesi çalışmaları sırasında kurum görüşü alınarak toplantıya dahil olunduğu” ifade edilmiştir.

2. Miras alanlarının sınırlarının belirlenmesindeki süreçte katıldınız mı? sorusuna; “hayır, yalnızca güncelleme kısmında ÇATAB tarafından dahil edildiği” belirtilmiştir.
3. Çanakkale Savaşlarının miras değerlerinin sürdürülebilir kalkınmaya katkısını ve tanınırlığını artırmada Gelibolu Tarihi Alanı koruma alan sınırlarını ve koruma planlaması doğru ve yeterli midir? sorusuna; “hayır, planlamanın yeterli olduğu, ancak alan sınırının daha geniş olması gerektiği kanaatine varıldığı” belirtilmiştir.
4. Çanakkale Savaş alanlarının sürdürülebilirliğinde miras alanı sınırı ne olmalı? sorusuna “en büyük eksiklik sadece sınırın Gelibolu yarımadasını içerisine alması olduğu, Anadolu tarafında Hamidiye Tabyası, Dardanos Tabyası, Troya Milli Parkı içinden Orhaniye Tabyası ve Kumkale Ovasının bir bölümü olarak” ifade edilmektedir.
5. Çanakkale Savaş alanlarının sürdürülebilirliğinde miras alanı tampon bölge sınırı ne olmalı? sorusuna “tampon bölge olmamalı, bunun yerine lokal bağlantılı/ilgili noktalar (örneğin Gelibolu kent merkezi gibi) belirlenebileceği” belirtilmektedir.
6. Savaş Alanlarının sürdürülebilirliğinde alanın diğer değerleri de (doğal varlık, taşınmaz varlık ve somut olmayan kültürel mirasın, arkeolojik alanlar, sosyal sermaye vb.) önemsenmeli midir? sorusuna “evet, Tarihi Alan sınırları içerisinde kalan arkeolojik alanlar da dahil (Seddülbahir’deki Karaağaçtepe höyüğü (protesilaos), Çanakkale Savaşının ve Troyanın birlikte değerlendirilmesi ve yorumlanması gerektiği” ifade edilmektedir.
7. Etkin miras yönetimini sağlamada kurumunuzda ne tür çaba ve faaliyetler sürdürülmektedir? Bu konudaki kurumsal önerileriniz ne olabilir? sorusuna “mevcut sınırların yeniden değerlendirilmesi önerisinde bulunulabileceği ve bunun yanı sıra Kurum olarak Troya Alan Yönetim Planında 1915 savaşlarına konu olmuş alanların hakkıyla değerlendirilerek her iki yakadaki bu önemli alanların eşgüdüm içerisinde değerlendirilmesi sağlanmaya çalışılması” olarak ifade edilmiştir.
8. Paydaşlar ile yürüttüğünüz ya da yeni bir çalışma olarak düşünülen bir proje var mı? sorusuna “evet, Troya Alan Yönetim Planıyla Anadolu Yakasındaki sınırları içinde kalan alanda 1915 savaşlarıyla ilgili alanların değerlendirilmesi konusunda eylem planları geliştirilmesi projesinin devam ettiği” belirtilmiştir.
9. Çanakkale ve savaş alanlarının bütüncül koruma ve tanıtma çabalarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna “mevcut sınırlar içinde koruma ve tanıtma çabalarının yeterli olduğunun düşünüldüğü” belirtilmiştir.

10. Önerileriniz nelerdir? sorusuna; “miras alanlarını koruma ve tampon bölge sınırları paydaş katılımıyla belirlenmelidir, miras alanlarını koruma ve tampon bölgedeki tüm miras değerleri yeniden tanımlanmalıdır, sürdürülebilir koruma ve kalkınma süreçlerinde kamu kurumları dahil olmak üzere paydaşların iş birliği ve eşgüdüm içerisinde katılımı sağlanmalıdır, tüm miras değerlerine ilişkin bilginin güncellenmesi ve yaygınlaştırılması gereklidir ifadeleri işaretlenerek ve diğer kısmında ise HT çerçevesinde alanın ziyaretçi tarafından algılanışında çizilen anlatıma dikkat edilmesi, alanın ve savaşın bilimsel dayanaklarından yoksun, farklı anlatımlara konu olmamasının sağlanması gerektiği” ifadesi belirtilmiştir.
11. Çanakkale Savaş Alanlarına odaklı miras değerlerinin turizme açılmasıyla ziyaretçi yönetiminin etkin ve duyarlı olması konusundaki önerileriniz nelerdir? sorusuna “alandaki çalışan alan rehberlerinin HT noktasında dikkatli olmadıkları görüşünde olduğu belirtilerek, alan rehberliği yerine kanunu bulunan rehberler odasında bu hizmetin yürütülmesi gerektiği” ifade edilmiştir.
12. Çanakkale Savaş Alanlarında ziyaretçilere yönelik hizmetlerin uygun ve yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna “alandaki müze, wc, ziyaret karşılama merkezleri, ibadethaneleri ile yeterli hizmet sunulduğu” belirtilmektedir.
13. Gelibolu Tarihi Alanında ziyaret sürecinde alanın miras değerlerinin korunmasına ilişkin hangi tedbirler alınmıştır? sorusuna “Güvenlik mekanizmaları, korumaya yönelik bilgiyi (pano, tabela, dijital araçlar vb.) çeşitli mekanizmalarla aktarmak ifadeleri işaretlenmiştir. Öneri olarak alandaki savaş malzemelerinin (mermi vb.) ziyaretçilerce kontrolsüz şekilde toplanması ve ticaretinin önüne geçilmesi gerektiği” belirtilmiştir.
14. Ziyaretçi yönetiminde yapılması gerekenler neler olabilir? sorusuna “Bilgi kirliliğini engellemek, Ziyaret süreç ve eylemlerini yönlendirecek yetkin ekipler kurmak, Görsel kirliliği engellemek, Ziyaret alanının bakım ve onarımını sürekli kılmak, Engellilere yönelik olanaklar sağlamak, Diğerlerine (yaşlı, çocuk, hamile vb.) destek sağlamak ifadeleri işaretlenmiştir. Öneri olarak; savaş alanlarında, yaratacağı olumsuz etkiler açısından kalıcı konaklama olmaması gerektiği, kalıcı konaklama yerine, savaş hatıralarını canlandırabilecek çadır vb. geçici konaklama üniteleri daha doğru bir yaklaşım olarak değerlendirildiği” ifade edilmiştir.
15. 2863 sayılı Mevzuata göre tanımlı sınırlarda miras yönetiminin ve ziyaretçi yönetiminin belirlenmesine ilişkin elde edilen güncel miras verilerine göre uygunluğu hakkındaki görüşleriniz nedir? ve buna bağlı olarak yönetim biçimi aşamaları nasıl olmalıdır? sorusuna; “Tarihi Alan yönetiminin alana gelen yoğun ziyaretçiyi karşılamada ve alanın

organizasyonunda başarılı olunduğu, yönetim biçiminde bir müteveli heyetin karar alma süreçlerinde büyük katkı sağlayacağı düşüncesinde olduğu” ifade edilmiştir.

Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nde Müdür ile yapılan görüşmeler sonucunda; (Ek-2)

1. Gelibolu Tarihi Alanı ve yakın çevresindeki miras değerlerinin sürdürülebilirliğine yönelik koruma planlaması sürecindeki katkınız ya da etkinliğiniz nedir? sorusuna “koruma amaçlı plan yapımında – güncellenmesi çalışmaları sırasında kurum görüşü alınarak toplantıya dahil olunduğu” ifade edilmiştir.
2. Miras alanlarının sınırlarının belirlenmesindeki sürece katıldınız mı? sorusuna; “hayır, yalnızca güncelleme kısmında ÇATAB tarafından dahil edildiği” belirtilmiştir.
3. Çanakkale Savaşlarının miras değerlerinin sürdürülebilir kalkınmaya katkısını ve tanınırlığını artırmada Gelibolu Tarihi Alanı koruma alan sınırlarını ve koruma planlaması doğru ve yeterli midir? sorusuna; “planlamanın yeterli olduğu, ancak alan sınırının daha geniş olması gerektiği kanaatine varıldığı” belirtilmiştir.
4. Çanakkale Savaş alanlarının sürdürülebilirliğinde miras alanı sınır ne olmalı? sorusuna “Çanakkale Savaşlarının kapsadığı alanları alması gerektiği (lojistik depo vb.)” ifade edilmiştir.
5. Çanakkale Savaş alanlarının sürdürülebilirliğinde miras alanı tampon bölge sınırı ne olmalı? sorusuna “bölgesel olarak belirlenebileceği” belirtilmiştir.
6. Savaş Alanlarının sürdürülebilirliğinde alanın diğer değerleri de (Tabiat varlığı, kültürel varlık ve somut olmayan mirasın, arkeolojik alanlar, sosyal sermaye vb.) önemsenmeli midir? sorusuna “evet, kültürel sermaye ile birlikte tabiat ve kültüre varlığı ve somut olmayan kültürel miras, arkeolojik alanlar, sosyal sermaye, iklim koşulları, bitki örtüsünün de önemsenmesi gerektiği” ifade edilmiştir.
7. Etkin miras yönetimini sağlamada kurumunuzda ne tür çaba ve faaliyetler sürdürülmektedir? Bu konudaki kurumsal önerileriniz ne olabilir? sorusuna “ÇATAB ile ortak olarak Müze Müdürlüğü ile alanın tanıtımı noktasında birlikte faaliyet sürdürüldüğü ve bu faaliyetlerin olumlu olarak görüldüğü” ifade edilmiştir.
8. Paydaşlar ile yürüttüğünüz ya da yeni bir çalışma olarak düşünülen bir proje var mı? sorusuna “hayır” cevabı verilmiştir.

9. Çanakkale ve savaş alanlarının bütüncül koruma ve tanıtmaya çabalarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna “evet, TGA (Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı) ile birlikte ulusal ve uluslararası düzeyde başarılı olduğu” ifade edilmiştir.
10. Önerileriniz nelerdir? sorusuna; “belirtilenlerin tümünün ÇATAB tarafından koordineli bir şekilde yürütüldüğü” belirtilmiştir.
11. Çanakkale Savaş Alanlarına odaklı miras değerlerinin turizme açılmasıyla ziyaretçi yönetiminin etkin ve duyarlı olması konusundaki önerileriniz nelerdir? sorusuna “şu anki durumun çok verimli ve etkin bir model olduğu” ifade edilmiştir.
12. Çanakkale Savaş Alanlarında ziyaretçilere yönelik hizmetlerin uygun ve yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? sorusuna “şu andaki hizmetlerin yeterli olduğu, her yaş grubuna cevap verebilecek bir sistem olduğu” belirtilmektedir.
13. Gelibolu Tarihi Alanında ziyaret sürecinde alanın miras değerlerinin korunmasına ilişkin hangi tedbirler alınmıştır? sorusuna; “Vandalizmi engellemek, Güvenlik mekanizmaları, hassas bölgeleri tespit etmek ve ziyarete kapamak, ziyaret süresi ve sayısını kısıtlamak, doğal etkenlerle yıpranmayı engellemek, korumaya yönelik bilgiyi (pano, tabela, dijital araçlar vb.) çeşitli mekanizmalarla aktarmak ifadeleri işaretlenmiştir.” Öneri belirtilmemiştir.
14. Ziyaretçi yönetiminde yapılması gerekenler neler olabilir? sorusuna “mevcut durumun tüm yönleriyle olumlu olduğu değerlendirildiği” ifade edilmiştir.
15. 2863 sayılı Mevzuata göre tanımlı sınırlarda miras yönetiminin ve ziyaretçi yönetiminin belirlenmesine ilişkin elde edilen güncel miras verilerine göre uygunluğu hakkındaki görüşleriniz nedir? ve buna bağlı olarak yönetim biçimi aşamaları nasıl olmalıdır? sorusuna; “ÇATAB, tüm STK ve kamu kurumlarını sürece dahil ederek ulusal ve uluslararası düzeyde çevreci, sürdürülebilir, etkin bir yönetim modeli izlediği” ifade edilmiştir.

Yukarıda belirtilen görüşme cevapları ile birlikte Çanakkale Tarihi Alanına ilişkin yapılan araştırma ve incelemeler sonucu; mevcutta korunan alan sınırları dışında tescilli ve korunması gerekli şehitlik, kale, tabya vb yapılar ile birlikte tabiat-kültür varlıkları tespit edilmiş olup ayrıca derin görüşme soruları da (Ek-1, Ek-2) bu durumu destekler nitelikte olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda Çanakkale Tarihi Alanı’nda korunması gereken sınırların yeniden değerlendirilmesine yönelik alan çalışmasında tespit edilmiş olanlar fotoğraflanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu Çanakkale Savaşlarının yaşandığı ve savaşa yönelik yere özgü yaşanmışlıkların olduğu, taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları ile birlikte

somut olmayan miras Bölüm 3'te incelenmiş olup bu kapsamda elde edilen bulgular miras yönetiminin ön aşaması için izlenen yola yön vermektedir.

Bununla birlikte Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı örneklemini üzerinden Çanakkale Tarihi Alanı'na yönelik yukarıda belirtilen Kurumların görüşlerinin değerlendirilmesi sonucunda; Tarihi Alan Planının yapılması sürecinde katılımcı olarak görüşleri alınarak gerçekleştirilmiştir.

Gelibolu Tarihi Alanında, Tarihi Alan Planları ile birlikte Bakanlık Makamının 07.12.2022 tarih ve 28375 sayılı oluru ile onaylanan Alan Yönetim Planının uygulamaya konulması bütüncül koruma anlayışı çerçevesinde önemli bir adımdır. Alan Yönetim Planının yeni onaylanmış olması sebebiyle planın işleyişinin gözlemlenebilmesi için bu aşamada sürece gereksinim vardır. Ancak değer odaklı alan tanımlaması ile birlikte miras yönetimi ve bunun akabinde ziyaretçi yönetiminin bu doğrultuda irdelenmesi gerekmektedir. Bu aşamada yeni gelişen koruma sınırlarının oluşması durumu yönetim planının ve bu kapsamda diğer aşamaların da yeni bir sürecin baştan başlaması gerektiğini göstermektedir.

Kurum görüşleri alınan paydaşlara ilişkin genel bir çıkarımda; Tarihi Alana ilişkin tanıtım ve faaliyetine yönelik Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü – ÇATAB koordineli TGA (Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı) ile birlikte yürütüldüğü anlaşılmaktadır. 2863 sayılı Mevzuata göre tanımlı sınırlarda miras yönetiminin ve ziyaretçi yönetiminin belirlenmesine ilişkin elde edilen güncel miras verilerine göre Çanakkale Müze Müdürlüğüne belirtilen bir Mütevelli heyetin bu süreçte yer alması gerektiği miras yönetimi ve bunun beraberinde ziyaretçi yönetiminde bilimsel bir metod olacağı öngörülmektedir. Yukarıda kurum görüşleri ile yapılan değerlendirmeler sonucunda; tabiat ve kültür varlıkları ile somut olmayan mirasın bütüncül korunmasının sağlanmasında sürdürülebilirliğin uygulama alanında faaliyete geçirilmesi, fırsat ve tehditlerin çıkarımı noktasında öncelik önem beyanı ve bu kapsam ile korunan alanın yeniden tanımlanmasının ön planda olduğunu desteklemektedir

İlgili kurumların görüşleri ve yapılan çalışma kapsamında mevcutta korunan alan sınırları dışında mevcutta yer alan yukarıda belirtilen miras değerleri korumayı gerektiren değerler olduğu açıkça görülmektedir. Bu noktada ele alınan konu; somut ve somut olmayan mirasın bulunduğu konumları ile birlikte mevcut sınırların yeniden değerlendirilmesi gerektiğini

göstermektedir. Bu kapsamda mevcuttaki korunan alan sınırının elde edilen bulguların işaret ettiği geniş çerçevede ele alınması gerekliliği, etkin ve bütüncül miras yönetiminin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bu noktada yeni çerçevede oluşacak koruma sınırı ile birlikte ele alınması gereken nokta ise tampon bölge sınırı olmaktadır. Edinilen görüşme bulgularında Çanakkale Müze Müdürlüğüne; alanda tampon bölge yerine parçacıl alanlar oluşturulması ifade edildiği, mevzuat olarak tampon bölge tanımının yer almadığı ifade edilmiştir. Ancak bu durumun korumanın sürdürülebildiğinde risk taşıyacağı ve miras yönetiminde bütüncül bir anlayış oluşturmayaacağından korunan alanın tehdit ve risklere karşı önlem alınması, alan kullanıcıları için sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve korunan alanındaki olası olumsuz etkiyi minimum seviyeye taşınması açısından korunan alan sınırı ile birlikte tampon bölge (buffer zone) oluşturulması gereklilik olarak görünmektedir. Söz konusu koruma alanı ile tampon bölge sınırlarının süreç içinde geri besleme ile yeniden düzenlenebilmesi gerektiği öngörülmektedir. Bu durum da etkin bir ziyaretçi yönetiminin yönlendirici parametrelerinden olacağı açıktır.

Çanakkale Tarihi Alanı kapsamında koruma sınırlarının yeniden değerlendirilerek alanda yerinde inceleme çalışması, belirtilen paydaş görüşmeleri doğrultusunda genişletilmesini öngören bu değerlendirmede aynı zamanda alana ilişkin yapılan tüm analiz, yönetim planı çerçevesinde somut ve somut olmayan mirasın etkin kullanımı ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için miras yönetimi aşamasında ziyaretçi yönetiminin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tarihi Alana yönelik henüz çalışma aşamasında olmayan ziyaretçi yönetim planı için yukarıda aktarılan derin görüşme ile değer odaklı alan tanımı yaklaşımıyla elde edilen veriler doğrultusunda varlıkların günümüzde bulunan koruma sınırından daha geniş bir alanda yer kapsadığı görüşlerin olduğu varılan sonucu doğrular niteliktedir. Bu doğrultuda öncelikli amaç; korunan alan sınırının yeniden belirlenip bu genişleyen ölçekte miras yönetimi ile birlikte alandaki ziyaretçi akışlarının optimizasyonu sağlanarak ziyaretçilerin alandaki davranışlarını belirlemek olmalıdır. Bu da ancak yerel-bölgesel katılımı doğru bir geri dönüş mekanizması sunacaktır.

Sonuç olarak; ilgili Kurumlar ile alana ilişkin derin görüşme soruları ve yapılan incelemeler doğrultusunda Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale'nin tabiat ve kültür varlıkları ile somut olmayan mirası, bu kapsamda koruma alanı sınırlarının OED beyanına göre yeniden

tanımlanması/belirlenmesi ve geniş bağlam kriterine göre derin ve ileri araştırmalarla ve alanın coğrafi konumu ve tarihi geçmişi dikkate alınarak ulusal/uluslararası katılımı ve mutlaka yerleşiklerin katkısıyla Tampon Bölge ve mevcut koruma sınırının (Harita 4.2) tüm miras değerleri dikkate alınarak (arkeolojik alanlar (Bölüm 3.4.1) doğal miras alanları (Bölüm 3.4.3) somut olmayan miras değerleri (Bölüm 3.4.2)) genişletilmesi önerilmektedir.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ: GELİBOLU-ÇANAKKALE MİRAS VE SAVAŞ ALANLARINDA ZİYARETÇİ YÖNETİMİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Sürdürülebilirlik, bugünden yarını planlamak ve/veya yaşamak olarak tanımlandığında; sürdürülebilir kalkınma (SK), kaynakların korunması ve geliştirilmesiyle ekonomik döngünün tüm aşamalarını içeren uzun vadeli bir süreçtir. Sürdürülebilir, iyi yönetilen turizm sektörü; ekonomik kalkınma, demokratikleşme, sosyal adalet, eğitim, eşitlik, güçlendirme ve uzlaşmanın yanı sıra barışa katkıda bulunur. Yani sürdürülebilirlik, SK'nın en etkin araçlarından biridir. Turizm ile kültürü, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde birbirine bağlayan işbirlikçi yapılar, ağlar ve programlarla oluşturulan kültür turizminde taşınmaz kültürel varlık alanları odak destinasyonlardır. Taşınmaz kültür varlığı olarak savaş alanları, küresel siyasi ve ekonomik yeniden yapılanmalarla son otuz yılda oluşan derin ve hızlı değişimlerle hüzün turizmi (HT), yaratıcı, alternatif ve dijital turizmin cazibe merkezidir. Bu merkezlerin ziyareti, mevsim kısıtına bağlı olmadığı için diğer turizm çeşitlerine göre daha avantajlıdır. Bu ortamda savaş alanlarının sürdürülebilirliği, koruma, ekonomi ve dünya barışı için dostluk motivasyonu ile hassas pazarlama, somut ve somut olmayan mirasa ilgi çekme ve koruma için destek sağlama stratejileriyle birlikte kurgulanmalıdır. Bu süreç, varlıkların doğru tanımlanması ya da doğru algı yaratılması ve turizm sektöründeki taşıma kapasitesi ve potansiyelinin değerlendirmesini içermeli ve ziyaretçi yönetimini kapsamalıdır. 2000'li yıllarla somut ve somut olmayan mirasın sürdürülebilirliği için öngörülen miras yönetiminin (MY) dolayısıyla yönetim planının (YP) ilk aşaması, önem beyanı (ÖB) ile somut ve somut olmayan mirasın karmaşık ve çok boyutlu bileşenlerinin tanımlanmasıdır. Bu amaçla önerilen Değere Dayalı (Odaklı) Tanımlama Yaklaşımı, varlıkların bugünkü ve gelecekteki değer ve koşullarını paydaşların katılımı ile belirleme avantajı sağlamaktadır. Tarih/arazi ve yapıya odaklı geleneksel tanımlama yaklaşımına alternatif olan bu yaklaşım, kültür turizmine yönelik potansiyelleri belirleme olanağını da sağlamaktadır.

Gelibolu, 1. Dünya Savaşının sonucunu belirleyen Çanakkale Savaşlarının alanı olarak özellikle anma günlerinde ulusal ve uluslararası önemli turizm merkezidir ve UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesinde de yer almaktadır. Bu alana özgü Kanun, YP ve Alan Yönetim Başkanlığı ile sürdürülebilirliği planlı olarak sağlanmaktadır. Ancak bu çalışmanın belirlenen çerçevesinde ÖB içerik ve izlencesi dikkate alınarak, alanın somut ve somut

olmayan mirası tanımlandığında, mevcutta tanımlanmayan tampon bölgenin, korunan alanın ve yakın çevresinin özellikle Çanakkale Boğazının ve antik dönemden bugüne çok katmanlı kültürel yapısının yeterli tanımlanmadığı, tanıtılmadığı anlaşılmaktadır. Bu tanımlama sürecine paydaşların da (yerel halkın, yerli ve yabancı turistlerin, sivil toplum örgütleri, vb.) katılımı sağlandığında zengin olan somut ve somut olmayan mirasın mevcutta konumlandırılan alandan daha geniş korunan alan-yönetim sınırına ulaşılacağı söylenebilmektedir. Böylece bu çalışma, Dünya Mirası Truva ile Gelibolu arasında Boğaz dâhil tarihinin her döneminde dünyadaki birçok değişime neden olan savaş bölgesinin sınırlarını yeniden belirlenmesine dikkat çekerek, alanın DML'ne alınmasına ilişkin detaylı inceleme sürecine dair önem beyanına ve sürdürülebilir turizm potansiyellerinin belirlenmesine dayanak sunan bir perspektifle ziyaretçi yönetiminin gerekliliğini oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir KMY anlayışı, yalnızca günümüz toplumu için değil, aynı zamanda gelecek kuşaklar için de somut ve somut olmayan mirasın, toplum ve çevre ile olan ilişkisinin uzun ömürlü olmasını hedeflemesi açısından önemlidir. Sürdürülebilir KMY'nde, varlıkların korunmasının neden gerekli olduğu konusunda sosyal farkındalık oluşturulması önem arz etmektedir. Bu konudaki kilit konulardan biri, korumada katılımcı yaklaşımdır. Sürdürülebilir yönetimde katılımcı yaklaşım, toplumun değerlerini kültürel ve sosyal yaşamda değerli bir buluşma noktası haline getirmeyi ve kültür varlığının ekonomik ve sosyal gelişime katkı sağlamasını amaçlamaktadır (Keitumetse, 2011, akt. Deniz, 2022). Kamu yararı, miras yönetiminin ilkelerinden biri olmakla birlikte toplumsal katılım ile sınır tespiti, kimlik oluşturma ve tanımlama süreçleriyle bütüncül ele alınması gerekmektedir. Ziyaretçilerin zaman ve mekân dağılımı ile birlikte davranışların düzenlenmesi, yayılımı; ziyaretçi yönetiminde hedef ve etkilerin yönetilmesinde etkili olacaktır.

Taşınmaz kültür varlıkları alanlarında bir yönetim planı olmaksızın koruma önlemleri alınması kültür varlığı alanındaki korumanın sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Dünya Mirası Merkezi'nin Dünya Mirası Listesine yer alma koşullarından biri olarak yönetim planı talep etmesi ile birlikte, koruma alanları için yönetim planlarının hazırlanması bir zorunluluk haline gelmiştir. Yönetim planı; alanın hangi kaynaklar, uzmanlar ve program ile akılcı, sürdürülebilir ve bütüncül bir anlayışla nasıl korunacağını tanımlayan belgelerdir (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017). Bu kapsamda Alan Yönetim Planının; KTB Bakanlık Makamının 07.12.2022 tarih ve 28375 sayılı oluru ile onaylandığı ve Alan Yönetim Planı ve buna ilişkin

yönetim sürecinin başlaması koruma-kullanma dengesi açısından önemli bir aşamadır. Ancak mevcutta koruma sınırları belirlenmiş olan alana ilişkin ziyaretçi yönetim planı bulunmamakta olup önem beyanı kapsamında genişleyebilecek koruma sınırına dayanak olan çalışmalar sonucu yenilenecek koruma sınırlarında ziyaretçi yönetim planı, esasında miras yönetiminin önemli bir parçası konumunda olacaktır.

Ziyaretçi yönetimi; ziyaret edilen alana dair oluşan, oluşmuş veya oluşacak olan sosyal, ekonomik, kültürel vb. olumsuz etkileri düşük seviyede tutmaya ve alana ilişkin yönlendirme, tanıtım, varlıkların sürdürülebilirliği, yerel ekonomik dinamiklerin oluşumunu ve sürdürülebilirliğini destekleyen ve ziyaretçilerin alana ilişkin sahiplik ve farkındalık olgusu ile birlikte ziyaretçi memnuniyetini oluşturan eylem ve davranışların bütünü kapsayan yönetim planını ifade etmektedir.

Ziyaretçi yönetimi, insan akımının düzenlenmesidir ve geniş insan kitleleri tarafından meydana gelen durumları idare etmek ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle, insanları mekân ve zamana yayma sanatıdır. Burada yüksek sayıda ziyaretçi kavramının neyi ifade ettiğini bilmek önemlidir (Abacılar, 2008). Ziyaretçi yönetiminin, alan yönetim planı şemalarında genellikle ele alındığı gibi uygulama hedeflerinden ibaret bir alt kategori olmadığı ve kavramsal bir tanımlamadan öte, belirli bir yönetim çerçevesiyle hazırlanan detaylı bir planlama süreci olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ziyaretçi yönetim planlarını da üst ölçekte kabul edilen alan yönetim planı süreçlerine benzer bir yaklaşımla değerlendirmek mümkündür (Tandoğdu, 2015). Bu kapsamda ele alınan Çanakkale Savaş Alanlarında ziyaretçi yönetimi; miras yönetim planı sistemi ile oluşturulan geri beslemeli olarak sürecin planlanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu anlamda çalışma alanına yönelik ziyaretçi yönetimine ilişkin;

- Alanın kimliği tüm mirası kapsayacak şekilde yeninden tanımlamayı bu kapsamda da mevcut koruma sınırlarının genişletilmesi ve tampon bölge oluşturulması,
- Miras yönetimi ve ziyaretçi yönetimine ilişkin bütüncül mirasın tümünün önemini yansıtan planlamaya ve buna ilişkin stratejilere gereksinim duyulduğu,
- Finansal olarak ulusal desteğin yanı sıra uluslararası desteğin sağlanabilmesi sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasının bir unsuru olarak Unesco Dünya Miras Listesi alınma kriterlerine göre miras yönetimi-ziyaretçi yönetimi modeline gereklilik olduğu belirlenmiştir.

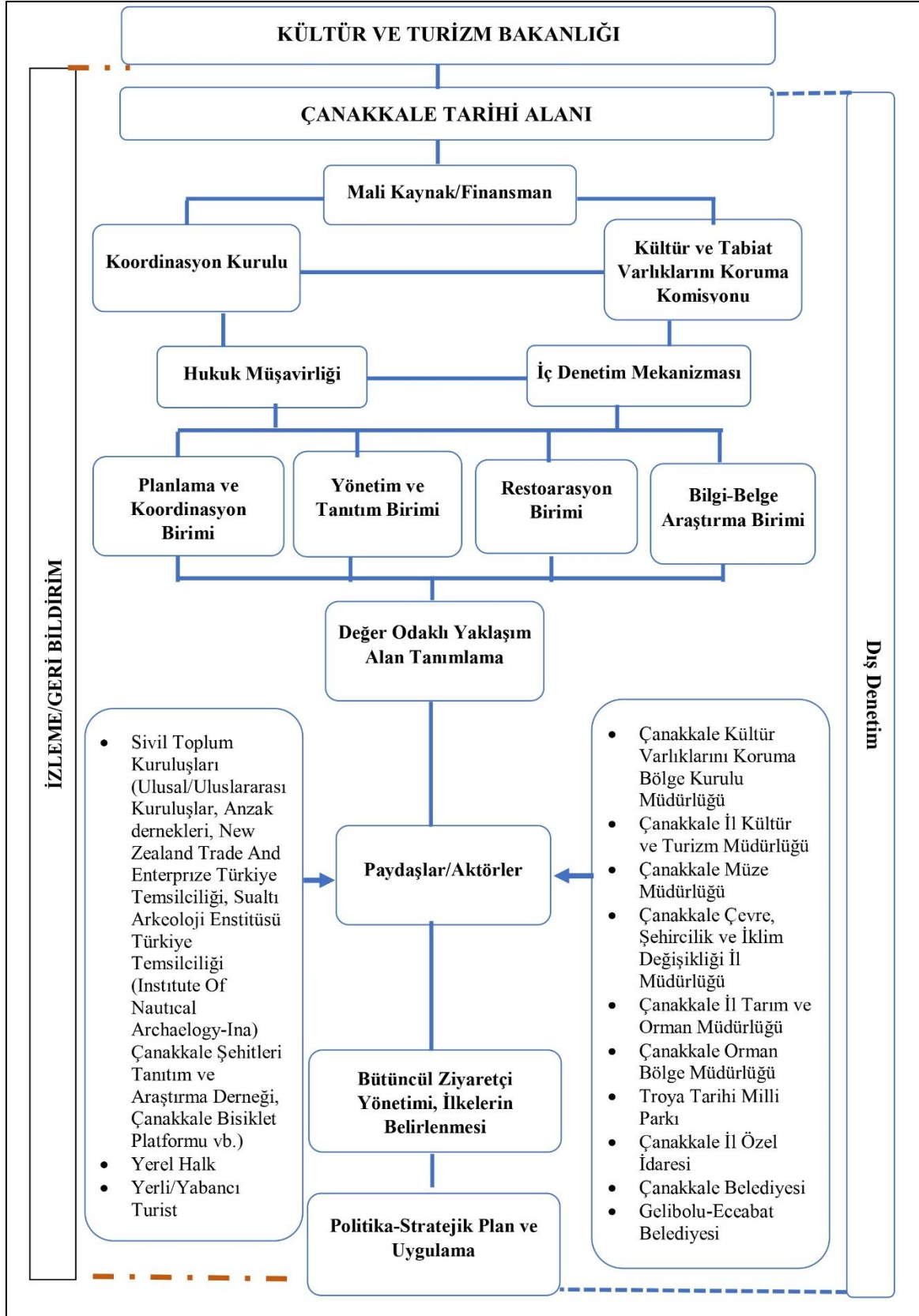
Çanakkale Tarihi Alanı bağlamında savaş alanlarında ziyaretçi yönetimi izlencesinde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve somut olmayan mirasın etkin olarak devamlılığı açısından ziyaretçi kullanımlarında geçmişte olan sorunlar ve elde edilen bulgular altlık olarak alınarak önem beyanı kapsamında ele alınan değer odaklı alan tanımı ile başlangıç yolunu oluşturmaktadır.

Değere dayalı tanımlama sonucu oluşan koruma sınırı, güncel yaklaşımların geniş kapsamıyla belirlenen ilk aşama sonrasında bu yeni sınırların miras yönetimi ve bu doğrultuda da öncelikle tüm paydaşların sürece katılımının sağlanması ve bunu destekleyen planlama anlayışının geliştirilmesi, ziyaretçi yönetiminin oluşturulmasında odak noktasını belirleyecek unsur olmaktadır.

Çanakkale Tarihi Alanı ziyaretçi yönetimi planlaması için belirlenecek olan yönetim stratejilerinin uygulanmasına yönelik bir eylem planı hazırlanmalıdır. Eylem planında, hazırlık aşamasında belirlenmiş olan paydaşların da katılımının sağlandığı bir görev dağılımı yapılarak, yapılacak olan uygulamalar, eylem süreleri, sorumlu kurumlar ve finans kaynakları tanımlanması gerekir. Yapılacak uygulamalar için projeler hazırlanarak eylem planına dâhil edilmelidir.

Bu doğrultuda uygulamaya geçirilmiş olan planların izleme, değerlendirme ve sonrasında geri bildirim, sürecin işleyişi açısından önemlidir. Ziyaretçi Yönetim Planındaki izleme süreci sonrasında yönetim planında alınan kararların uygulanabilirliği, olumlu ve olumsuz oluşabilecek yönlerinin ölçülmesi sonucu alana ilişkin doğru stratejilerin oluşmasını sağlamlaştıracaktır. Sonuçta geri bildirimler doğrultusunda oluşan yönlendirmelerin ziyaretçi yönetiminin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Tüm bu aşamaların geliştirilmesine yön verecek nitelikte olan çalışma alanında yapılan inceleme ve tespitler, uluslararası yenilenen açılımların değerlendirilmesi, dünya örnekleri üzerinden inceleme, çalışma alanına ilişkin kurum/paydaş görüşleri ile ziyaretçi yönetiminin gereksinimleri ve Çanakkale Tarihi Alanına ilişkin yapılan değerlendirmeler doğrultusunda alana yönelik ziyaretçi yönetimine ilişkin öneri model geliştirilmiştir (Şekil 6.1).

Şekil 6.1. Çanakkale tarihi alanına ilişkin ziyaretçi yönetim modeli önerisi

Çanakkale Tarihi Alanının bütüncül olarak yönetiminin sağlanması açısından kendi finansal kaynağının merkezi yönetim tarafından oluşturulması ve yetki verilmesi ile bütçe sınırlamasına yönelik engelleri ortadan kaldırılacağı için korumanın sürdürülebilirliğini desteklemesi açısından gerekli görülmektedir. Öz kaynak dışında ulusal ve uluslararası kaynaklara (hibe, fon vb.) erişimle (Dünya Miras Listesi - UNESCO vb.) birlikte merkezi ve yerel yönetimlerin, uluslararası kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, akademik çevrelerin eşgüdüm ve iş birliği içinde geliştirilmesi öngörülmektedir. Mali kaynak/finansmana ilişkin öngörülen kaynaklar aşağıda belirtilmektedir.

- 2863 sayılı yasanın 12. Maddesi – “Belediyelerin ve il özel idarelerinin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere 29/7/1970 tarihli ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8 inci ve 18 inci maddeleri uyarınca mükellef hakkında tahakkuk eden emlak vergisinin % 10'u nispetinde Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı tahakkuk ettirilir ve ilgili belediyesince emlak vergisi ile birlikte tahsil edilir.”
- UNESCO;
  - Kültürel Çeşitlilik Uluslararası Fonu (IFCD),
  - Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi-Paris, 17 Ekim 2003, Madde 22: “Komite uluslararası yardım taleplerini inceleme usulünü tespit edecek ve taleplerin, alınması öngörülen önlemler, gereken müdahaleler ve bunların maliyetinin hesaplanması gibi hangi unsurları içermesi gerektiğini belirleyecektir.”
  - Somut Olmayan Kültürel Miras Fonu.

Bakan’ın Başkanlığında, diğer Bakanlık ve kurumsal paydaşların yer aldığı temsilciler ile Çanakkale Valisi, Çanakkale İl Genel Meclisi Başkanı ve Çanakkale Belediye Başkanı olmak üzere Koordinasyon Kurulunun oluşturulması Çanakkale Tarihi Alanın faaliyetlerine yönelik plan ve programları, öneri ve görüşlerin danışılması ve tüm paydaşlarca eşgüdüm sağlanarak yürütülmesi için gerekli görülmektedir.

Çanakkale Tarihi Alanına ilişkin koruma altına alınan taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, somut olmayan mirasa yönelik olarak yapılacak plan, proje, uygulama, tescil ve ilgili diğer iş ve işlemler için karar alma mekanizması olarak bilim kurulunu ifade eden mimar, şehir planlama, arkeoloji, sanat tarihi, orman mühendisliği, çevre mühendisliği vb. ilgili bilim dalına ait üyelerden oluşacak şekilde ve KTB tarafından atanan kişilerden oluşması ve

bunula birlikte alanda çalışmalar yapmış mütevellî heyetinin bu aşamada sürece dâhil edilmesi gerektiği belirlenmiştir. Yönetim Planı hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayacak, varlıkların mevcut durum tespitinin yapılması, korunma durumlarının değerlendirilmesi, varlıkları etkileyen risklerin belirlenmesi, varlık ve koruma alanlarını etkileyebilecek önemdeki uygulama önerilerinde etki değerlendirmelerinin yapılması vb. konularda değerlendirme, raporlama, gerekli gördüğü durumlarda bilimsel faaliyetleri planlama ve programlama, ulusal ve uluslararası bilimsel çalışmalar ve etkinliklerin düzenlenmesi konularında yönlendirici olması sorumluluğu belirlenmektedir.

Bu mekanizmada Hukuk Müşavirliği; hukuki görüş bildirilmesi gereken kanun, yönetmelik tasarıları, ilke kararları hakkında görüş hazırlanması ve diğer hukuki süreci takip eden konularda görüş verilmesi olarak belirlenmiştir. İç Denetim olarak belirtilen başlıkta iç denetim sisteminin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla insan kaynakları, finansal vb. altyapısının geliştirilmesine yönelik çalışmalarda uyum düzeylerinin artırılmasını sağlayacağı planlanmaktadır.

Dış denetim olarak belirtilen başlıkta UNESCO; tüm sürecin gelişimini ve yönelimini olumlu anlamda yönlendirmek ve sistemdeki yönetsel ve mali kaynaklara ilişkin etkin kullanımı ile ziyaretçi yönetiminin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında olumlu gelişimsel açığı kazandıracak belirlenmiştir.

Planlama ve proje birimi

Çanakkale Tarihi Alanına ilişkin korunan alan planlarına ilişkin işlemleri yürütmek, Çanakkale Tarihi Alanının korunması ve koruma kullanma dengesi içinde geliştirilmesine yönelik araştırma, projelendirme ve eylem planları hazırlamak ve bunların uygulama esaslarını belirlemek ve izlemek, risk yönetimi ve sakınım planlarının yapılmasına ve onaylanmasına ilişkin ilkeleri belirlemek ve izlemek, plana dair jeolojik ve jeoteknik etütleri yapmak, korunan alan içinde ilgili paydaşların koordinesi ile açık hava müzesi teması kapsamında mevzuat gereği inşai ve fiziki müdahalede bulunulmayacak alanlar haricinde kalan tarım faaliyetlere ilişkin işlemleri ve Komisyon ile ilgili çalışmaları yürütmesi planlanmaktadır.

Yönetim ve tanıtım birimi

İdari işlemlerini yürütülmesi ile birlikte alanın ziyaretçilere tanıtım, bilgilendirmeye ilişkin (rehber faaliyetleri) yönlendirmeleri yapmak, düzenlenecek tur ve güzergâhların rotalarını belirlemek buna ilişkin koordinasyonun yapılmasını sağlamak, yapılacak törenlerin yönlendirilmesini, planlamasını düzenlemek, görsel, işitsel, dijital vb. olarak somut ve somut olmayan mirasın tanıtımının yapılması için ziyaretçiye sunumunu sağlamak olarak öngörülmüştür. Alanda yer alacak rehberlere ilişkin ilgili paydaş Kurum olan Milli Eğitim Bakanlığı ile koordineli olarak alandaki tarihsel tanımlama, anlatım ve buna ilişkin sürecin yürütülmesini sağlayacağı planlanmaktadır.

Restorasyon birimi

Çanakkale Tarihi Alanda yapılacak koruma amaçlı planlara göre yapılacak yapım, restorasyon, konservasyon, rekonstrüksiyon, restitüsyon ve renovasyona yönelik yatırım projeleri ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek, yapılaşma izni olan alanlarda yapılaşmaları ve yapıların kullanımını denetlemek, alanda ihtiyaç duyulan altyapı ve binaları yapmak ve onarmak, taşınmaz kültür varlıklarının konservasyonunu ve restorasyonunu yapılmasının yürütülmesi olarak planlanmaktadır.

Bilgi-belge araştırma birimi

Gelibolu yarımadası ve Biga yarımadası ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilmesi gereken Çanakkale Tarihi Alanında, önem beyanı kavramı ile gelişen değer odaklı alan tanımına göre değerlendirilmesi bütüncül korumanın etkin olarak sağlanması için gereklilik olmuştur. Çanakkale Tarihi Alanının konumu ve tarih öncesi dönemden gelen yerleşimin göstergesi varlıkların araştırılması geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu sebeple değer odaklı alan tanımı bağlamıyla bugünkü zamanda tespiti yapılan varlıklar ile birlikte değerlendirilecek tüm varlıkların araştırılması ve korumaya alınması yönünden alanda yapılacak araştırma, varlıkların korunması için idari ve fiziksel tüm işleyişin yönlendirilmesin sağlanması zaman ve süreç içinde tespiti olacak varlıkların belirlenmesi ile geri bildirimli bu süreçte araştırmanın devamlılığının sağlanması olarak planlanmaktadır.

Değer odaklı alan tanımlanması, Birimlerin çalışmaları ile birlikte eşgüdüm sağlanması için aktörlerin/paydaşların (Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çanakkale Müze Müdürlüğü, Çanakkale Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü, Troya Tarihi Milli Parkı, Çanakkale İl Özel İdaresi, Çanakkale Belediyesi, Gelibolu-Eceabat Belediyesi, Sivil toplum Kuruluşları, yerel halk, yerli/yabancı turist) katılımı sağlanarak yerel katkıyı ve yönlendirmeyi geliştirecek güçlü yönler/zayıf yönler analizini ortaya koyarak ziyaretçi yönetimine ilişkin ilkeler ile birlikte alana yönelik stratejiler geliştirilerek ziyaretçi yönetim planı oluşturulması amaçlanmaktadır.

ÇKVKBK Müdürlüğü; 1. 2. ve 3. Derece arkeolojik sit alanı, kentsel sit, tarihi sit alanların ilişkin tescil kararları ve değerlendirilmesinde, Çanakkale Müze Müdürlüğünce, alana ilişkin Arkeolojik bulgulara ilişkin tanıtım, koruma ve kullanma kararlarının verilmesi, Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü; alanın tanıtımı ve bilgilendirilmesine yönelik faaliyetler açısından ziyaretçilerin yönlendirilmesi, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğünce alanda yer alan doğal sit alanları, özel çevre koruma alanlarına ilişkin tescil kararları ve değerlendirilmesinde, Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğünce Toprak Kanununa göre özel korunan tarımsal ve orman nitelikli alanların tespiti ve kullanımı açısından yönlendirmesi, Troya Tarihi Milli Parkı; çok yönlü sit alanlarındaki varlıkların tespiti ve kullanımına ilişkin kararlar geliştirilmesinin sağlanmasında, Çanakkale İl Özel İdaresi, Çanakkale Belediyesi, Gelibolu-Eceabat Belediyesi ise alanın tanıtım ve ziyaretçi bilgilendirmesine yönelik gerekli iletişim ve koordinasyonun sağlanmasında, sivil toplum kuruluşları; alanda yürütülen faaliyetlerin kurumlarca desteklenerek eşgüdüm sağlanması açısından alanın tanıtımına ilişkin gerekli yönlendirmelerin sağlanmasında, yerel halk; yönetim alanında ikamet eden halkın tarım, el sanatları vb ekonominin iç dinamikleri ile geliştirilmesine yönelik girdiler, yerli/yabancı turistlerin ise alanda yaşadıkları deneyimlerin analizi yapılarak olumlu/olumsuz durumlar için yönetim planını yönlendirmesi planlanmaktadır.

Çizelge 6.1. Ziyaretçi yönetiminde paydaşların rolü

	PAYDAŞ GRUPLARI	ZİYARETÇİ YÖNETİMİ İLE İLİŞKİSİ
MERKEZİ DÜZEY	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Yönetimden sorumlu yetkili idare olarak Çanakkale Tarihi Alanı yönetimi ile koordineli Karar Alma/Verme, Birlikte Hareket Etme, Yönetim Birimlerinin Periyodik olarak Denetimi
YEREL DÜZEY	Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	1. 2. ve 3. Derece arkeolojik sit alanı, kentsel sit, tarihi sit alanları ve korunan alanlara ilişkin tescil ve koruma-kullanım kararları
	Çanakkale Müze Müdürlüğü	Arkeolojik bulgulara ilişkin tanıtım, koruma ve kullanma kararları
	Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	TGA ile alanın tanıtımı ve bilgilendirilmesine yönelik faaliyetler açısından ziyaretçilerin yönlendirilmesi
	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü	Doğal sit alanları, Özel Çevre Koruma Alanlarına ilişkin tescil ve koruma-kullanım kararlarının değerlendirilmesi
	Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü	Toprak Kanununa göre özel korunan tarımsal ve orman nitelikli alanların tespiti ve kullanımı açısından yönlendirmesi
	Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü	
	Troya Tarihi Milli Parkı	Çok yönlü sit alanlarındaki varlıkların tespiti ve kullanımına ilişkin kararlar geliştirilmesinin sağlanması
	Çanakkale İl Özel İdaresi	Alanda yürütülecek faaliyetlere, kırsal yerleşim alanlarının sosyo-ekonomik, teknik altyapı hizmetlerine ve yatırım projelerine teknik ve finansal destek sağlanması
YEREL İDARE	Çanakkale Belediyesi	Belediye sınırı içindeki korunan alanlara yapılacak teknik altyapı hizmetleri ile alanın tanıtım ve ziyaretçi bilgilendirmesine yönelik gerekli iletişim ve koordinasyonun sağlanması
	Gelibolu Belediyesi	
	Eceabat Belediyesi	
	Sivil Toplum Kuruluşları	Alanda yürütülen faaliyetlerin kurumlarca desteklenerek eşgüdüm sağlanması açısından alanın tanıtımına ilişkin gerekli yönlendirmelerin sağlanması
YEREL HALK	Yerel Halk	Yönetim alanı içerisinde ikamet eden halkın yerel ekonomiye yönelik etkileri
	Yerli/Yabancı Turistler	Alanda yaşadıkları deneyimlerin analizi yapılarak olumlu/olumsuz durumlar için ziyaretçi yönetimine yön verilmesi

Belirtilen modelin sistemi doğrultusunda Ziyaretçi Yönetim Planı, Çanakkale Tarihi Alan yönetiminin uygun görüşü (Komisyon Kararı) ile Bakanlık onayı sonrasında yürürlüğe girmesi planlanmaktadır. Yönetim Planı modeline göre Danışma Kurulu'na uygun bulunan taslak Ziyaretçi Yönetim Planı, Çanakkale Tarihi Alan yönetiminin değerlendirmesine sunulacak ve uygun bulunan Ziyaretçi Yönetim Planı Bakanlık/Bakanın onayına sunulması öngörülmektedir.

Yürürlükte olan Ziyaretçi Yönetimi ile bu kapsamda sağlanan izleme ve geribildirim süreçleri doğrultusunda ziyaretçi yönetiminin sürdürülebilirlik yönünden işlerliğine yön vermesi açısından gerekli olan başlıklara ilişkin hedef sunacağını göstermektedir.

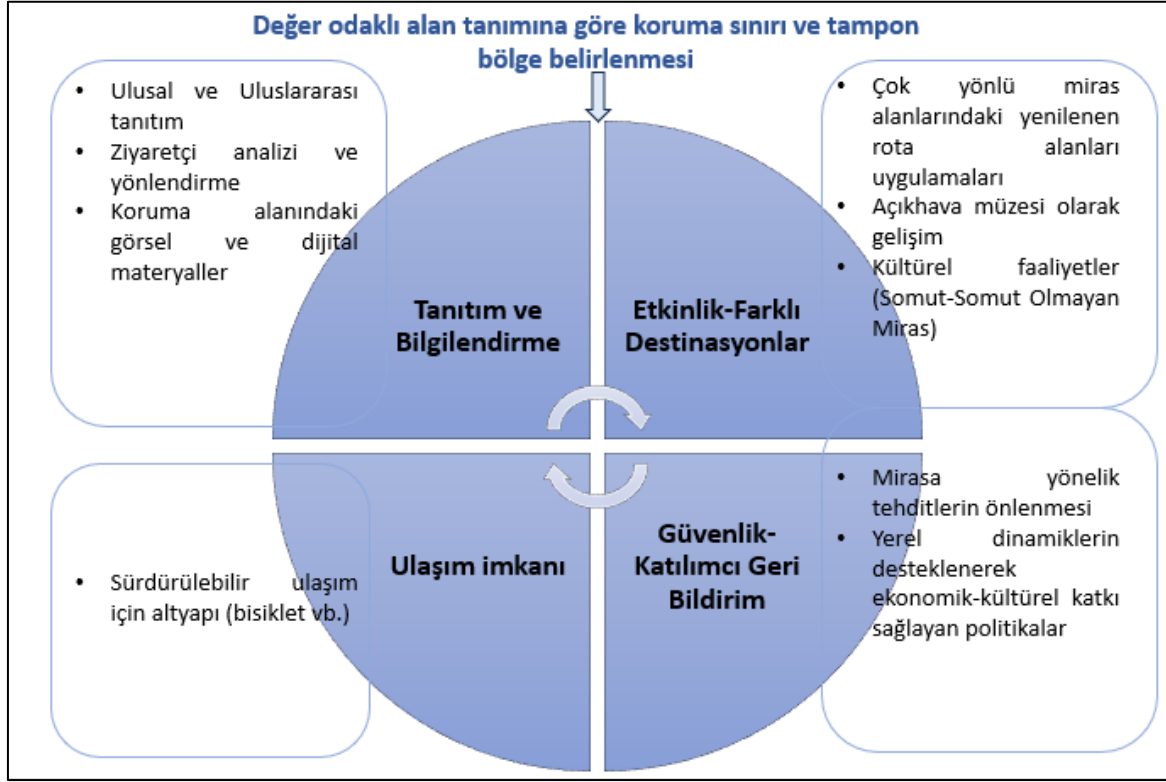
Çanakkale Tarihi Alanı için yapılacak ziyaretçi yönetimi planlama süreci alan üst ölçeğinde başlayarak, alan bütünündeki alt birimler oluşturularak buna yönelik ekipler oluşturulması ve ekiplerin çalışmalarını eş zamanlı yürütülmesi ile sürdürülecektir. Sürecin ara aşamalarında alt birimler bir araya gelerek değerlendirme yapılmalı, gerekli durumlarda üst ölçekli kararlar yeniden ele alınmalıdır (Tandoğan, 2015). Ayrıca Alan Yönetim Planı ile bağlantılı Ziyaretçi Yönetim Planlarını hazırlamak/hazırlatmak” eylemi doğrultusunda Troya Milli Parkı Dünya Mirası Alanı için bir ziyaretçi yönetim planı hazırlanma aşamasında olduğu belirtilen bu planla eş güdümünün sağlanarak sürdürülmesi gerektiği planlanmaktadır.

Çanakkale Tarihi Alanına ilişkin ziyaretçi yönetim planını hazırlayacak multi disiplinler insan kaynağından oluşan birimlerdeki ekiplerde, analiz aşamalarında farklı disiplinlerdeki uzmanlardan oluşan komisyona danışılması bu aşamada önemli bir etken olacağı belirlenmiştir. Zira taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile somut olmayan mirasın bütüncül değerlendirilmesi, kapsayıcı koruma planlaması anlayışının temelini oluşturmaktadır.

Dış çerçevede, alanın oluşturduğu olanak veya oluşturabileceği sorunların/tehditlerin belirlenerek koruma uygulamalarına da temel oluşturması açısından detaylı analizin yapılması önem arz etmektedir. Ziyaretçi Yönetimi Planının tanımlama aşamasında, alanla ilgili temel veriler (miras değerleri/sınır tanımı/olanak-sorun vb.) değerlendirilerek, öncelikle ziyaretçi tipolojileri ve yıl/aylara göre yoğunluk yayılımının belirlenmesi ile ziyaretçi yönetim planına yön verilecek kitleyi tespit etmek gerekmektedir. Bu durum da katılımcı anlayışın önemine atıfta bulunmaktadır. Bu kapsamda ziyaretçi sebebiyle ortaya çıkmış ya da çıkabilecek çatışma tanımlanmalıdır. Bu tanımlamalar doğrultusunda, ziyaretçi yönetimi planlamasına yol gösterecek temel göstergeler belirlenmektedir.

Belirlenen göstergeler kapsamında, alana ilişkin belirlenecek süreler bağlamında izleme planı oluşturulur. İzleme sürecinde belirlenen göstergelerin alana ilişkin koşullara göre olumlu/olumsuz geri dönüşler sürecin gelişimine önemli katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda sonuç olarak elde edilen veriler doğrultusunda uygulanacak ziyaretçi yönetimi için alternatif

senaryolar oluşturularak ana planın bu kapsamda şekillendirilmesi beklenir. Mevzuatın bu kısıtlı çerçevesinde tüm yapılan değerlendirmeler sonucunda Çanakkale Tarihi Alanı özelinde ziyaretçi yönetimine ilişkin ana başlıklar olarak Şekil 6.2’de ilkeler belirlenmiştir.

Şekil 6.2. Ziyaretçi yönetimine ilişkin öneri ilkeler ve stratejiler

1. Tanıtım ve Bilgilendirme faaliyetleri:

Ulusal ve uluslararası tanıtım ve farkındalığın artırılması

- Çevre şehirlerle birlikte ve turizm açısından hareketli kentlerdeki tanıtım-etkinliklerin yapılması ve ulaşım araçlarında tanıtımının yapılması,
- Alan içerisinde tüm varlıkları da içerecek şekilde farklı değerlerin farkındalığını oluşturacak uygulama, etkinlik ve festivaller düzenlenerek hem yerel halkın hem de turistlerin alandaki faaliyetlere yönlendirilmesi yerel ekonominin desteklenmesi,
- Farklı disiplinlerin Çanakkale Tarihi Alanı için oluşturulacak değerlendirmesi ile çok yönlü mirasın hem ulusal hem de uluslararası medyanın farkındalığının artırılması,
- Rehberlerin alanda, tarihsel bilgilerin yeterli ve eksiksiz olacak şekilde aktarımının yapılması

Ziyaretçi analizi ve yönlendirme

- Ziyaretçilerin belirlenerek yaş grubu-cinsiyet-konaklama süresi vb. bileşenlerinin irdelenmesi, ziyaretçi profilinin belirlenmesi,
- Ziyaretçilerin miras alanlarını ziyaret nedenlerinin ve bu kapsamda miras alanlarının ziyaretinin yoğun ve seyrek olarak yapıldığı alanların tespiti ve buna yönelik ziyaretçilerin yönlendirilmesine ilişkin veri oluşturulması,

Koruma alanındaki görsel ve dijital materyaller

- Yalnızca savaşların yaşandığı yerlere ait teknik bilgilerin değil, somut ve somut olmayan tüm varlıkların tanıtımının yaygınlaştırılmasının sağlanması ve ulaşım, konaklama, yiyecek, kültürel önerilere de yer verilmesi/geliştirilmesi
- Arkeolojik varlıklar-somut olmayan miras ve kültür-tabiat varlıklarına ilişkin farkındalık oluşturacak yeni görsel-dijital tanıtımlarının yapılması,
- Alana ilişkin tanıtım, bilgilendirme konularında ziyaretçi profiline yönelik sosyal medya veya internetin yaygın bir şekilde kullanılması,

2. Etkinlik ve Farklı Destinasyonlar:

Çok yönlü miras alanlarındaki yenilenen rota alanları uygulamaları

- Somut ve somut olmayan miras ile karma miras alanlarının birlikte bulunması, korunan alanlara ilişkin yalnızca belirli alanlara yönlendirmenin değil tüm varlıkların değerlendirilerek koruma kullanma dengesi ile birlikte farklı tur güzergâhlarının oluşturulması,
- Bisiklet vb ulaşım araçları için erişilebilir rotaların belirlenmesi
- Ziyaretçilerin alanın bütünlüğünü anlamasında, alanın daha bilinçli bir biçimde ziyaret edilmesine olanak sağlanması,

Açık hava müzesi olarak gelişim

- Açık hava müzesi olarak ziyaret edilen alanların olduğu korunan alanlarda açık hava müzesi olarak geliştirilmesine ve bu kapsamda oluşabilecek tahribatın engellenmesine

yönelik yönlendirme-tanıtım-broşür etkinliklerin, ulusal ve uluslararası hitabet oluşturularak geliştirilmesi,

- Arkeolojik varlık örneklerinin sergilenmesi, bunun için uygun yer seçimlerinin sağlanması,

Kültürel faaliyetler (Somut-Somut Olmayan Miras)

- Somut ve somut olmayan mirasın (taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, yöresel yemek, giyim, türkü, seramik gelenek vb.) yerel ekonominin gelişimi de desteklenerek yeni oluşturulacak etkinlik/faaliyetler ile kültürel katma değerin farkındalığının desteklenmesi ve yönlendirilmesi,

3. Ulaşım İmkânı

Sürdürülebilir ulaşım için altyapı

- Engellilerin ve tüm ziyaretçilerin alanın ziyaretini kolaylaştırıcı altyapının geliştirilmesi,
- Alanda alternatif ulaşım araçlarının kullanımının yaygınlaştırılarak altyapının buna göre düzenlenmesi,
- Ulaşım-yol ve temel ihtiyaçların ziyaretçi kapasitesi dikkate alınarak erişilebilir ve yeterli düzeyde geliştirilerek desteklenmesi,

4. Güvenlik-Katılımcı Geri Bildirim

Varlıklara yönelik tehditlerin önlenmesi

- Koruma kullanma dengesi içinde somut ve somut olmayan mirasa yönelik olası yıkıcı etkilerin önlenmesi

Yerel dinamiklerin desteklenerek ekonomik-kültürel katkı sağlayan politikalar

- Yerel halk- ulusal ve uluslararası ziyaretçiler, uygulamalara ilişkin yönlendirecek uygulanabilir-varlıkların tahribatını engelleyici önlemler alan stratejilerin geliştirilmesi ile yerel ekonomik dinamiklere katkı sağlanması olarak önerilmektedir.

Yapılan incelemelerde değinildiği üzere edinilen analizler sonucu oluşan sentezde, alanda yönlendirme, yeni turizm güzergâhı belirleme, tanıtım, somut ve somut olmayan tüm mirası sahiplendirme, paydaş katılımının sağlanarak yerel ekonomik dinamikler ile desteklenecek uygulamalar, sürdürülebilir turizm-kalkınma bağlamında ziyaretçi yönetim planının eylemlerine dönüştürülmesi ve ana maddelerin oluşturulmasında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda Çanakkale Tarihi Alanına ilişkin ilgili Kurumlar ile yapılan derin görüşme ve tüm değerlendirmeler kapsamında elde edilen Ziyaretçi Yönetim Planına yönelik oluşturulacak ilke ve stratejilerin değerlendirilmesi sonucu;

- Dış çevre koşullarının yarattığı fırsatlar ve neden olabileceği tehlikelerin araştırılması, Çanakkale Tarihi Alan kaynaklarının zayıf ve güçlü olduğu noktaların değerlendirilmesi, Stratejilerin belirlenmesi ve alternatif stratejilerden en iyisinin seçilmesi ile seçilen stratejiler uygulanma ile değerlendirilmelidir.
- İlk aşamada ziyaretçi yani kullanıcıların tespitleri yapılarak belirlenen yaş grubu-cinsiyet-konaklama süresi vb. bileşenlerin irdelenmesi sonucu oluşan ziyaretçi profili ile sürdürülebilir yönetim planının sağlanmasında ziyaretçilerin yönlendirilmesine altlık oluşturulabilecek verinin sağlanması gerekmektedir.
- Çanakkale Tarihi Alanında bulunan varlıkların tanıtımının yaygınlaştırılması ve sahiplik olgusunun kazandırılması açısından yeni turizm güzergâhları oluşturularak tarihi, arkeolojik, tabiat varlıkları, somut ve somut olmayan mirasın sürdürülebilirliği ve tanıtımı sağlanmalıdır. Bu noktada ziyaretçilere yönlendirilen rehberlerin ise bilimsel veriler doğrultusunda bilgilerin aktarılması için ortak bir sistem geliştirilmelidir.
- Çanakkale Tarihi Alanı bütününde alanın geniş olması sebebiyle ziyaretçilerin yönlendirilmesinde işaret-levha-yönlendirme uygulama araçlarının geliştirilerek yalnızca çoğunlukla ziyaret edilen bölgelerim dışındaki varlıkları da kapsayıcı ve yerel ekonomik kaynaklara odaklanılarak oluşturulabilecek yeni tur güzergâh rotaları ile belirli günlerde oluşan yoğunluğun zamana yayılarak düzenlenmesinin desteklenerek yeni yönetim uygulamaları geliştirilmesi gerekmektedir.
- Çanakkale Tarihi Alanının tamamının açık hava müzesine dönüştürülmesi ile birlikte yeni belirlenecek tur, rehber, güzergâh haritaları, broşür, tanıtım filmleri vb. araçların mevcut ziyaretçi ile birlikte ziyaretçi kitlesinin genişletilmesine yönelik yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

- Çanakkale Tarihi Alanında kapasiteye göre artabilecek ziyaretçi sayısına göre altyapı-peyzaj düzenlemelerinin yeniden değerlendirilmesi ile birlikte bisiklet vb. ulaşım araçları ile sağlanabilecek ulaşım akslarını destekleyici çözümlerlerin yer alması geleceğe yönelik alanın planlanmasında önem kazanmaktadır.
- Çanakkale Tarihi Alanında neolitik dönemden bugüne yerleşme alanı olarak sahip olduğu uygarlık katmanlarına yönelik tanıma ve tanınırlık araç ve mekanizmaları turistler, geniş paydaş katılımının değerlendirilerek geliştirilmesi, koruma ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmada başarıyı artıracaktır.
- Çanakkale Tarihi Alanın UNESCO Dünya Mirası Listesine alınmasında önem beyanı ile somut ve somut olmayan tüm mirasın belirlenmesi için geniş araştırma ihtiyacı oluşması ile birlikte Çanakkale ve Gelibolu'nun tarihsel, kültürel ve ekonomik hinterlandının yeniden değerlendirilmesine gereksinim duyulmaktadır.

Çanakkale Tarihi Alanının ziyaretçi yönetiminde öncelikle Ziyaretçi Yönetim Planı ile birlikte taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları ve somut olmayan mirasın kendine özgü özelliklerinin devamlığı sağlanarak, öneminin tam anlamıyla anlaşılması ve bu kapsamda olası olumsuz etkileri önlemek bağlamında tampon bölgenin ve korunan sınırların yeniden belirlenmesi gerekliliği oluşmaktadır. Bu doğrultuda elde edilen veriler ışığında korunan alan sınırının; Çanakkale Savaşlarının yaşandığı aynı zamanda Özel Çevre Koruma Alanı olan Çanakkale Boğazı, savaşa ilişkin yaşanmışlığın göstergesi olan Kala-i Sultaniye ve çevresi, kent merkezi ile birlikte alanın tanımlanmasına katkıda bulunan varlıkları da içermesi gerektiği bu çalışma kapsamında belirlenmiştir. Ziyaretçi yönetiminin ilk adımı olarak belirtilen değer odaklı yaklaşım ile mirasın yeniden tanımlanmasının başlangıç aşamasında proje ekibinin ve katılımcı/paydaşların belirlenmesi gerekmektedir. İlk aşamanın verimli ve detaylandırılarak yapılması süreç açısından etkin bir programlamayı ifade edecektir.

Sürdürülebilir kalkınmanın, dolayısıyla sürdürülebilir korumanın sağlanması açısından çalışma alanı olarak belirlenen Çanakkale Tarihi Alanındaki tüm varlıkların, uluslararası açılımların öngördüğü önem beyanı kapsamı ile değere dayalı yaklaşımın özümsemiği korunan alan tanımının alan özelinde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini gerekli kılmıştır.

Bu kapsamdaki alan tanımlaması, yerinde inceleme çalışması, ilgili kurumlar ile yapılan derin görüşmeden elde edilen veriler doğrultusunda söz konusu alana ilişkin mevcuttaki koruma sınırlarının mekânsal olarak kısıtlı bir bölgeyi kapsadığı, ancak detaylı çalışma sonuçları beraberinde Gelibolu yarımadası ile birlikte Biga Yarımadası olarak anılan Çanakkale İli, Asya kıtasında da korunması gereken alanların bütünlük oluşturduğu görülmektedir. Bu açıdan; somut ve somut olmayan mirasın devamlılığının sağlanması için tespit edilmiş olan varlıkların, mevcuttaki koruma alanı ile birlikte değerlendirilerek sınır ve mevutta da belirlenmemiş olan tampon bölgenin yeniden çözümlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye mevzuatında yer almayan ancak uluslararası kabul gören karma sit olarak belirtilen alanlarında korunan alana ilişkin önem beyanı-değere dayalı tanımlama ve bu doğrultuda tanımlanan alandaki analizler Miras Yönetimi (MY) ve bağlantılı olarak Ziyaretçi Yönetim Planına ilişkin Çanakkale Tarihi Alanı özelinde öneri model geliştirilerek ziyaretçi yönetiminin yöntem ilke ve nitelikleri oluşturularak ve ileride yapılacak çalışmalara örnek oluşturulması amaçlanmaktadır. Her miras alanının kendine özgü değer tanımlaması gerekmekte olup bu kapsamda miras alanlarına yönelik ziyaretçi yönetimi; alana ilişkin miras değerleri özelinde geliştirilmesi gerekmektedir.

Turizmin, ekonomik kalkınmada önemi ve etkinliği kadar somut ve somut olmayan miras da dâhil olmak üzere temel ekonomik sektörlerden biridir. COVID pandemisinde olduğu gibi turizmi olumsuz yönde etkileyebilecek olmuş veya olabilecek tehditler/zayıf yönler korunan alanlar için de risk oluşturmaktadır. Bu nedenle akıllı kent, yapay zekâ gibi günün dijital olanaklarıyla bu alanların turizm getirisi devam ettirilmeye çalışılsa da korunan alanlarda yerleşiklerin geçim kaynaklarının (tarım, balıkçılık, ormancılık, el sanatları vb.) geliştirilmesi sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Diğer yandan yerleşiklerin aidiyet ve farkındalık bilincinin geliştirilmesi ve turizm sektörüne yönelik eğitim programlarıyla desteklenmesi hem koruma hem de ekonomik açıdan gerekli görülmektedir. Ayrıca ziyaretçilerin, düzenlenen turlara katılmasının öncesinde miras alanı hakkında bilgilendirme yapılması gerekmekte olup korunan alana ilişkin öncelikle mirasın bilgisiyle yapılan geziler ziyaretçilerin konuya ilişkin bilinç ve farkındalık kazandırılmasına katkı sağlaması açısından önemlidir. 21. yy.da gelişen mirasa özgü yeni yaklaşımlar, finans desteklerinden kamunun bilinçlendirilmesi ve bu doğrultuda halkın farkındalığının arttırılması gerekliliği oluşmaktadır.

Sonuç olarak; sürdürülebilir kalkınmanın araçlarından biri olan miras yönetimi ve bu bağlamda tez çalışmasında incelenen ziyaretçi yönetimi Çanakkale Tarihi Alanı üzerinden örneklendirilmiştir. Genel anlamda; değerleri, bütüncül yaklaşımla kapsamayan yönetim anlayışı dolayısıyla ziyaretçi yönetimi; alanının sürdürülebilirliğini dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmayı sağlamakta yetersiz kalacaktır. Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale kent merkezi ve yakın çevresinin (Çanakkale Tarihi Alanı) koruma sınırlarının ve taşınmaz tabiat ve kültür varlıkları ile somut olmayan mirasın Olağanüstü Evrensel Değer - OED beyanına göre yeniden belirlenmesi ve geniş bağlam kriterine göre derin ve ileri araştırmalarla ve alanın coğrafi konumu ve tarihi geçmişi dikkate alınarak ulusal ve uluslararası paydaş katılımıyla ve mutlaka yerleşiklerin katkısıyla etkileşim alanının genişletilmesi etkin yönetimin ilk adımını oluşturmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen ziyaretçi yönetim modeli ve bu doğrultuda belirlenen ilke ve stratejiler; turizmin yönetimine katkı ve buna yönelik farkındalık oluşturmak amacıyla önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abacılar, P. (2008). *Doğal ve Kentsel Sit Alanlarında Kültür Turizmi ve Yönetimi Boğaziçi-Arnautköy Örneği*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 36-42.
- Acioğlu, Y. (2015). Çanakkale'deki Osmanlı kaleleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 2 (1), 16-22.
- Acioğlu, Y. (2016). Çanakkale tabyaları. *Sanat Tarihi Dergisi*, 25 (1), 1-57.
- Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*, (Çev. A. Ağır), İstanbul: Yem Kitabevi, 149–156.
- Akan Mimarlık (2002). *Pamukkale yönetim ve sunum planı final raporu*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 22-28.
- Akdoğan, K. N. (2010). *Dünya miras alanlarının yönetiminde turizmin etkinliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif turizm*. (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık, 18.
- Alexander, M. (2010). *A Management planning guide*. (2. Baskı). UK: CMS Consortium, 24.
- Algör, İ. (2007). *Çanakkale Yalı Hanı ve han sakinleri*. (1. Baskı). İstanbul: Everest Yayınları, 52.
- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve Türkiye'den örnekler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (2), 50-64.
- Aliağaoğlu, A. (2008). Savaş alanları turizmi için tipik bir yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı. *Milli Folklor Dergisi*, 20 (78), 88-104.
- Alili, M. (2017). Avrupa'daki ve Türkiye'deki hüzün turizmi destinasyonlarının karşılaştırması üzerine teorik bir çalışma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 37-50.
- Arbaş, H. (2016). Çanakkale Yalı Camii haziresi mezar taşları. *Sanat Tarihi Dergisi*, 12 (12), 45-46.
- Ashworth, G. J. and Larkham, P. J. (Editörler). (1994). *From history to heritage, from heritage to identity: building a New Heritage. Tourism, culture and identity in the new Europe*, New York: Routledge, 3-31.
- Atabay, M. (2016). Şehitlikleri İmar Cemiyeti arşiv belgelerine göre Çanakkale şehitler abidesi inşaatının tamamlanması ve açılış töreni. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 14 (21), 28-32.

- Atalık, G. ve Gezici, F. (1994, 16-17 Haziran). *Çevre duyarlı planlama kapsamında turizm eylemlerinin değerlendirilmesi*, 4. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresinde sunuldu, Trabzon, 448-452.
- Avram, A. (2004). *The propontic coast of Asia Minor. An inventory of archaic and classical poleis*. Oxford: Oxford University Press, 974-1000.
- Bal, Ş. (2019). “Bütünleşik Miras” Alanları İçin Yönetim Modeli Önerisi: Troya Tarihi Milli Parkı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli, 122-135.
- Birdir, K., Dalgıç, A., Güler, O., ve Kayaalp, Y. (2015). Hüzün turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını ziyaret eden yabancı turistlerin deneyimleri. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 3 (4), 12-23.
- Blom, T. (2000). Morbid tourism-a postmodern market niche with an example from Althorp. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 54 (1), 29-36.
- Butler, R. W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 1 (1), 7-25.
- Candrea, A. N. and Ispas, A. (2009). Visitor management, a tool for sustainable tourism development in protected areas. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Economic Sciences*, (5) 2, 131.
- Cezar, M. (2011), *Mufasssal Osmanlı tarihi C. IV*, (8. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2039-2040.
- Cleere, H. (2010). Management plans for archaeological sites: a world heritage template. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 12 (1), 4-12.
- ÇATAB (t.y). *Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Arşivi*.
- ÇKVKBK (t.y). *Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi*.
- Demas, M. (2002). Planning for conservation and management of archaeological sites. A values based approach, *Management planning for archaeological sites*, 27-32.
- Demirarslan, D. (2018). Kentsel ve kültürel bellek bağlamında tarihi bir şehir ve yakın çevresi: Gelibolu. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5 (22), 910-932.
- Deniz, G. B. (2022). Kültürel mirasın korunması için sürdürülebilir miras yönetimi: Türkiye örneği. *Kent Akademisi*, 15 (3), 1204-1222.
- Dinçer, İ. (2013). Kentleri dönüştürürken korumayı ve yenilemeyi birlikte düşünmek: “tarihi kentsel peyzaj” kavramının sunduğu olanaklar. *International Journal of Architecture and Planning*, 1 (1), 22-40.
- Doğaner, S. (2006). Savaş ve turizm: Troya ve Gelibolu savaş alanları. *Türk Coğrafya Dergisi*, 3 (46), 1-21.

- Duhil, K. (2005). *Sustainable World Heritage Site Management: Between interpretation, conservation and visitor management*. Master of Arts Thesis, European Tourism Management Bournemouth University, London, 17-22.
- Dunkley, R. A., Morgan, N., and Westwood, S. (2007). A shot in the dark? Developing a new conceptual framework for thanatourism. *Asian Journal of Tourism and Hospitality*, 1 (1), 54-63.
- Düzgüneş, E. ve Demirel, Ö., (2018). *Milli park planlamasında ziyaretçi yönetimi*. (1. Baskı). Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 48-52.
- Phillips, A. (Editör). (2002). *Sustainable tourism in protected areas: guidelines for planning and management*. Switzerland: Thannet Press Limited, 102-105.
- Engin, V. ve Albayrak M., (2016). *Tarihin akışını değiştiren savaş: Çanakkale 1915*. (4. Baskı), İstanbul: KTB, 18-26.
- Eralp, Z. (1983). *Genel turizm*. (3. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, 35-45.
- Erdem, Z. K. (2019). Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos'u) antik çağ kültürleri ve kültür alanları-yeni bulgular ve yorumlar. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (19), 17-34.
- Ervin, J., Sekhran, A., Dinu, A., Gidda, S., Vergeichik, M. and Mee, J. (2010). *Protected areas for the 21st century: Lessons from UNDP/GEF's Portfolio*. New York: UNDP, 15-21.
- Feilden, B. M., Jokilehto, J. (1998). *Management guidelines for world cultural heritage sites*. Rome: ICCROM, 45-52.
- Fonseca AP, Seabra C. and Silva C. (2016). Dark tourism: concepts, typologies and sites, *Journal of Research and Hospitality* 2, 1-6.
- Gilmore, A., Carson, D., and Ascenção, M. (2007). Sustainable tourism marketing at a World Heritage site. *Journal of Strategic Marketing*, 15 (2-3), 253-264.
- Gültekin Turgut, N. ve Uysal, M. (2018). Kültür mirasının sürdürülebilirliğinde alan tanımı: Taşkale kaya oyma tahıl ambarları örneği. *Humanities Sciences*, 13 (3), 36-56.
- Gültekin, N. (2010). *Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi. Yasal ve Yönetmelik Boyutlarıyla Planlama, Prof. Dr. Feral Eke Anısına*. Ankara: Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 258-269.
- Halaçoğlu, Y. (1995). *XIV – XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilâtı ve sosyal yapı*. (1. Baskı). Ankara: TTK Yayınevi, 52-65.
- Hall, C. M., Piggin, R. (2002). Tourism business knowledge of World Heritage sites: A New Zealand case study. *International Journal of Tourism Research*, 4 (5), 401-411.
- Hinchman, M. (2015). *Portrait of an island: The architecture and material culture of Gorée, Senegal, 1758-1837*. Nebraska: University of Nebraska Press.

ICOMOS. (1994). *The NARA document on authenticity*. ICOMOS, Japan.

ICOMOS. (1999). *Burra charter*. ICOMOS, Australia.

ICOMOS. (2004). *The World Heritage List – Filling The Gaps An Action Plan For The Future. Methodical Approach to the Representativity of the World Heritage List*. ICOMOS, France.

İlgar, R. (2015). Mabetleşen bir mekân: Gelibolu yarımadası tarihi savaş alanları turizmi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 13 (19), 1-20.

IUCN. (2008). *Management Planning for Natural World Heritage Properties*. IUCN, Switzerland.

İnternet: Pedersen, A. (2002). *World heritage manuals*, UNESCO Resource. Web: <https://whc.unesco.org/document/3181>, Son Erişim Tarihi: 16/08/2023.

İnternet: Slayton, L. S. (2006). *Ground zero-tragedy, terror, and grief tourism*. Web: <http://www.grief-tourism.com/ground-zero-tragedy-terror-and-grief-tourism/>, Son Erişim Tarihi: 16/08/2023.

İnternet: ICOMOS (2008) Web: http://www.international.icomos.org/quebec2008/results/pdf/GA16_ICOMOS_Results_EN.pdf, Son Erişim Tarihi: 25/11/2023.

İnternet: Results of the 16th ICOMOS General Assembly Quebec (2008). Web: http://www.international.icomos.org/quebec2008/quebec_declaration/pdf/GA16_Quebec_Declaration_Final_EN.pdf, Son Erişim Tarihi: 25/11/2023.

İnternet: UNESCO (2011). Web: <http://www.unesco.org.tr/resimler/PeyzajTavsiyeKarari.pdf>, Son Erişim Tarihi: 25/11/2023.

İnternet: UNWTO (2022). *Sustainable Development*. Web: <https://www.unwto.org/sustainable-development>, Son Erişim Tarihi: 18.03.2023.

İnternet: URL-1 (t.y). Web: <https://divinggelibolu.com/tr/anasayfa>, Son Erişim Tarihi: 24.06.2023.

İnternet: URL-2 (t.y). *Gelibolu tarihi alan rehberi*, Web: <https://canakkale.com.tr/assets/upload/dosyalar/gelibolu-tarihi-alan-rehberi.pdf>, Son Erişim Tarihi: 25.03.2023.

İnternet: URL-3 (t.y). *Rumeli Hamidiye Tabyası*. Web: <https://www.canakkalesehitlik.net/hamidiye-tabyasi.html>, Son Erişim Tarihi: 27.03.2023.

İnternet: URL-4 (t.y). Web: https://yandex.com.tr/harita/geo/canakkale_merkez_/2215881475/?ll=26.491210%2C40.068252&z=10.76, Son Erişim Tarihi: 27.05.2023.

İnternet: URL-5 (t.y). Web: <https://sdgs.un.org/topics/sustainable-tourism>, Son Erişim Tarihi: 22.03.2023.

İnternet: URL-6 (t.y). Web: <https://whc.unesco.org/en/list/829/gallery/>, Son Erişim Tarihi: 02.09.2023.

İnternet: URL-7 (t.y). Web: <https://says.csb.gov.tr/citizen>, Son Erişim Tarihi: 17.10.2023.

İnternet: URL-8 (t.y). Web: <https://canakkaletarihialan.gov.tr/ziyaret/muzeler>, Son Erişim Tarihi: 25.11.2023.

Kantarcı, Ş. (2021). Tarihte ilk doğu-batı çatışması olarak görülen truva savaşı'nın ' tarafları üzerine' psikopolitik bir değerlendirme: batı düşününde Truvalılar ve Akalılar. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 173-196.

Kaptanoğlu, İ. Z. (2014). *İstanbul-Sarıyer'de Tarihi Dokunun Sürdürülebilir Koruma Ölçütleri Açısından İrdelenmesi ve Öneri Geliştirilmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 78-93.

Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), 11-29.

Keitumetse, S. O. (2011). Sustainable development and cultural heritage management in Botswana: Towards sustainable communities. *Sustainable Development*, 19 (1), 49-59.

Kılıç, B., ve Akyurt, H. (2011). Destinasyon imajı oluşturmada hüznün turizmi: Afyonkarahisar ve başkomutan tarihi milli parkı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10 (1), 209-232.

Koçyiğit, O. (2017). Çanakkale'nin geç Osmanlı devri kültür mirası: ticaret ve üretim yapıları. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (15), 127-138.

Kozak, M. A., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anadolu: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24 (1), 7-22.

Kozak, M. A., ve Bahçe, A. S. (2012). *Özel ilgi turizmi*. (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık, 38-43.

Körpe, R. (2015). Aynı coğrafyada iki savaş: Troia ve Çanakkale savaşlarının karşılaştırılması. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 13 (18), 131-160.

Körpe, R. (2017, 8-10 Kasım). *Troia'nın Gelibolu yarımadasındaki toprakları*. Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

Kurdoğlu, O. (2007) Dünyada doğayı koruma hareketinin tarihsel gelişimi ve güncel boyutu. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 59-76.

Kuşcuoğlu, G. Ö. ve Taş, M., (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2 (1), 58-67.

- Langer, L. L. (1991). *Holocaust testimonies: the ruin of memory*. (1. Baskı). Yale University Press, 102-105.
- Lennon, J. (2017). *Dark tourism*. London: GCU University, 85-92.
- Lennon, J. and Foley, M. (2000). *Dark tourism: the attraction of death and disaster*. London: Continuum, 205-222.
- Light, D. (2017). Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, 6, 275-301.
- Loukopoulou, L. (2004). Thracian chersonesos. Hansen, M.H. & Nielsen, T.H. (Der), *An Inventory of archaic and classical poleis*. Oxford: Oxford University Press, 900-911.
- Modül Planlama Harita İnşaat ve Ticaret Ltd. Şti. (2016). *Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları*, Ankara: Modül Planlama, 22-26.
- Modül Planlama Harita İnşaat ve Ticaret Ltd. Şti. (2017). *Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Planları Büro Çalışmaları*, Ankara: Modül Planlama, 12-18.
- Nováček, P. (2010). *Udržitelný rozvoj (Sustainable Development)*. Olomouc. Czech Republic: Univerzita Palackého v Olomouci, 208-217.
- Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2015). *Tüketici davranışı*, (7. Baskı). İstanbul: Mediacat Kitapları, 23-35.
- OECD. (2009). *The impact of culture on tourism*. OECD, Paris.
- İlhan, M., Bulut, M. ve Yumuşak, İ. (Editörler). (2017). *Çanakkale 1915: Tarih, edebiyat ve sanat*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, 576.
- Özveri, Ü. (2005). *İlkçağdaki Anadolu halkları*. (1. Baskı). Ankara: Kafkas Dernekleri Yayın, 33-38.
- Pekin, F. (2011). *Çözüm: kültür turizmi*. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 32.
- Porozhanov, K. (2011). *The Odrysian Kingdom and the Poleis Along its Coasts and Athens from the end of the 6th c. until 341 BC*. Sofia: Neofit Rilski University Publishing House.
- Raczynski, E. (1980). *1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye seyahat*. (Çev: K. Turan), İstanbul: Tercuman Yayınları, 149-150.
- Richards, G. (2011) Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38 (4), 1225–1253.
- Richards, G. (2014). Creating relational tourism through exchange: The Maltese experience. *Journal of Hospitality and Tourism*, 12 (1), 87-94.
- Richards, G. and Marques, L. (2012). Exploring creative tourism: editors introduction. *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 4 (2), 1-11.

- Sarı, D. (2012). İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'nun kültürel ve siyasal gelişimi. *MASROP E-Dergi*, 6 (7), 105-249.
- Savsas, G. S. (2023). Somut olmayan kültürel miras olarak yöresel yemeklerin metaforik incelenmesi: Çanakkale örneği. *Turcology Research*, (76), 32-38.
- Seaton, A. V. (1996). Guided by the dark: From thanatopsis to thanatourism. *International Journal of Heritage Studies*, 2 (4), 22-25.
- Setkiewicz, P., Cywiński, P. M. and Lachendro, J. (2017). *Auschwitz from A to Z*, J. Mensfelt, & J. Pinderska-Lech (Eds.). Oświęcim: Auschwitz-Birkenau State Museum.
- Silva, A. and Roders, A. (2012). *Cultural heritage management and heritage (impact) assessments*. In Proceedings of the Joint CIB W070, W092 & TG72 International Conference on Facilities Management, Procurement Systems and Public Private Partnership, Cape Town, 375-382.
- Smith, V. L. (1998). War and Tourism: An American ethnography. *Annals of Tourism Research*, 25 (1), 202-227.
- Stone, P. R. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54 (2), 145-160.
- Strabon (2005). *Antik Anadolu coğrafyası (Geographika)- XII kitap*. (Çev: A. Pekman.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 18-36.
- Şenocak, L. T. (2001). *Kumkale ve Seddülbahir Osmanlı Kaleleri*. (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 28-35.
- Şenocak, L. T. (2009). *Hadice Turhan Sultan (Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler)*, (Çev. A. Ortaç), İstanbul: Kitap Yayınevi, 131-133.
- Tandoğdu, H. İ. (2015). *Tarihi Anıt ve Sitlerde Önleyici Koruma Olarak Ziyaretçi Yönetimi: Topkapı Sarayı Müzesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 33-38.
- Tanman, M. B. (1994). *Azebler namazgâhı*. (1. Baskı). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayın, 315-316.
- Tekeli, İ. (2009). *Kültür politikaları ve insan hakları bağlamında doğal ve tarihi çevreyi korumak*. (1. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 28-42.
- Thomas, L. and Middleton, J. (2003). *Guidelines for management planning of protected areas* (10. Baskı). London: Iucn, 28-33.
- Topcu, E., ve Turgut Gültekin, N. (2022). Savaş alanlarının sürdürülebilirliği ve hüznün turizmi: Gelibolu tarihi alan. *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırmalar Kavramlar, Araştırmalar ve Uygulama*. Paris: Livre de Lyon, 133-164.
- Uluslan, E. (2016). Türkiye'de geçmişten kaynaklanan işletme geleceği. *İdealkent*, 7 (19), 372-401.

- Umar, B. (1999). *İlkçağda Türkiye halkı*. (1. Baskı). İstanbul: İnkılap Yayın, 18-22.
- Unay, C. (1993). *Makro ekonomi*. (6. Baskı). Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 122-136.
- UNESCO, (2017). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, The World Heritage Committee*. UNESCO, Paris.
- UNESCO. (2002). *World heritage manuals managing tourism at World heritage sites: a practical manual for world heritage site managers, UNESCO World heritage center*. Paris.
- UNESCO. (2012). 5E: World heritage tourism programme, Paris.
- UNESCO. (2013). *Management Cultural World Heritage*. UNESCO, Paris.
- UNWTO. (2017). *Twenty-Second Session, Report on the International Year of Sustainable Tourism for Development*. UNWTO, Chengdu.
- Uzunaslın, A. (2005). Antik Roma'da gladyatör oyunları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 15-58.
- Varol, F. (2015). Hüzün Turizminin Türkiye'de Var Olan Potansiyeli Üzerine Kuramsal Bir Araştırma, *EITOC. I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends and Indicators*, 1 (1), 147-160.
- WHC. (2007). *UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme*. WHC, Paris.
- WHC. (2015). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. WHC, Bonn.
- WHC. (2017). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. WHC, Paris.
- WHC. (2021). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. WHC, Paris.
- Wijesuriya, G., Thompson, J. and Young, C. (2013). *Managing cultural world heritage*. Paris: UNESCO, 145-166.
- Yaşar, O. (2001). Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 36, 171-201.
- Yavuz, M. (2012). Antik çağlarda Gelibolu berzahında inşa edilen savunma duvarları. *Tarih Dergisi*, (41), 1-16.
- Yıldız, S. (2011). *Kültürel Miras Alan Yönetimi Kapsamında Alanya Kalesi Ziyaretçi Yönetimi*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 125-135.

- Yıldız, Z., Yıldız, S. ve Aytemiz, L. (2015). Kara turizm, terör turizmi ve Türkiye potansiyeli. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 4 (2), 38-45.
- Yirik, Ş. ve Seyitoğlu, F. (2014). *Hüzün Turizmi ve Mabetleşme Süreci Kapsamında 'Sarıkamış'*. 15. Ulusal Turizm Kongresi, Ankara, 754-765.
- Zelenka, J. (2007). *Ekologie a environmentalistika (Ecology and Environmentalistics)*. Czech: Gaudeamus Hradec Králové.
- Zelenka, J., and Kacetl, J. (2013). Visitor management in protected areas. *Czech Journal of Tourism*, 2 (1), 5-18.
- Zelenka, J., and Pásková, M. (2012). *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Prag: Linde Praha, 65-72.

EKLER

EK-1. T.C. KTB yetkililerinin, Tarihi Alanın UNESCO DML 'ne alınması, ilgili yetkililerin ziyaretçi yönetimine yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde alanın tüm miras değerlerinin etkin yönetimini değerlendirmeye ilişkin soru kâğıdı örneği.

GÖRÜŞME ÇALIŞMASI
ÇATAB YETKİLİLERİ İLE YAPILACAK GÖRÜŞME SORULARI   1- Tarihi Alanını tüm miras değerleriyle anlamaya ve tanıtmaya yönelik herhangi bir çalışma yapılmış mıdır?   2- Yapılan çalışmalar yeterli düzeyde midir?   3- Tarihi Alan Planının yapım amacı nedir?   4- Yapılan planın uygulaması gerçekleşmiş midir?   5- Alanın etkin şekilde yönetimi için politikanız nedir? yeni bir politikaya ihtiyaç var mıdır?   6- Alanın yönetimi kapsamında ziyaretçi yönetimi düşüncesi bulunmakta mıdır?   7- Tarihi Alan ziyaretçilerin beklentileri ve buna yönelik geliştirilmiş yeni düzenlemeler var mı?   8- Tarihi Alanda yerel halkın beklenti ve gereksinimleri hakkında bir çalışmanız var mı? Belirtiniz   9- Tarihi Alanı ziyaret için Anzakların yıllık olarak ziyaret sayısı nedir?   10- Tarihi Alanda var olan kültürel, tarihi ve doğal değerinin alan tanıtımında ve plan uygulamasında bir bütün olarak değerlendirilip yeni politikalar düşünülmekte midir? Düşünülmekte ise nelerdir?   11- Tarihi Alanın UNESCO Dünya Miras Listesine alınması için bir planlama var mıdır? Var ise nasıl bir politika geliştirilmesi düşünülmektedir?   12- Tarihi Alanda yaşayan yerel halkın beklentileri ve buna yönelik geliştirilmiş yeni düzenlemeler var mı?   13- Tarihi Alanın tarihi, doğal ve kültürel değerinin anlaşılması için ne tür çalışmalar yapılmaktadır?   14- Paydaşlar ile yürüttüğünüz ya da yeni bir çalışma olarak düşünülen bir proje var mı?

EK-2. Savaş alanlarının sürdürülebilirliği ve turizm aktiviteleri ile ilgili ve sorumlu olan Çanakkale'deki kamu kurum ve kuruluşlarının (Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Çanakkale Müze Müdürlüğü, vb.) uygulanan miras ve ziyaretçi yönetimini değerlendirmelerine ilişkin soru kâğıdı örneği.

GÖRÜŞME ÇALIŞMASI

Bu uygulama Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında hazırlanmakta olan “Savaş Alanlarında Ziyaretçi Yönetimi: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Örneği” konulu Yüksek Lisans Tezinde; miras alanlarının sürdürülebilirliği ve turizm ilişkisine yönelik kamu kurum ve kuruluşlarının süreçteki etkinliğini değerlendirmeye ilişkin olup farklı bir amaçla kullanılmayacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

1- Gelibolu Tarihi Alanı ve yakın çevresindeki miras değerlerinin sürdürülebilirliğine yönelik koruma planlaması sürecindeki katkınız ya da etkinliğiniz nedir?.....

2- Miras alanlarının sınırlarının belirlenmesindeki sürece katıldınız mı?

Evet (Nasıl ve hangi çalışmalarla?).....

Hayır (Neden?).....

3. Çanakkale Savaşlarının miras değerlerinin sürdürülebilir kalkınmaya katkısını ve tanınırlığını artırmada Gelibolu Tarihi Alanı koruma alan sınırlarını ve koruma planlaması doğru ve yeterli midir?

Evet (Neden?).....

Hayır (Neden?).....

4. Çanakkale Savaş alanlarının sürdürülebilirliğinde miras alanı sınır ne olmalı?.....

5. Çanakkale Savaş alanlarının sürdürülebilirliğinde miras alanı tampon bölge sınırı ne olmalı?

Evet (Hangi değerler?).....

Hayır.....

6. Etkin miras yönetimini sağlamada kurumunuzda ne tür çaba ve faaliyetler sürdürülmektedir? Bu konudaki kurumsal önerileriniz ne olabilir?

7. Paydaşlar ile yürüttüğünüz ya da yeni bir çalışma olarak düşünülen bir proje var mı?

☐ Evet (açıklayınız) .....

☐ Hayır .....

8. Çanakkale ve savaş alanlarının bütüncül koruma ve tanıtma çabalarının yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

☐ Evet (neden?) .....

☐ Hayır (neden?) .....

9. Önerileriniz nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

☐ Miras alanlarını koruma ve tampon bölge sınırları paydaş katılımıyla belirlenmelidir.

☐ Miras alanlarını koruma ve tampon bölgedeki tüm miras değerleri yeniden tanımlanmalıdır.

☐ Sürdürülebilir koruma ve kalkınma süreçlerinde kamu kurumları dahil olmak üzere paydaşların iş birliği ve eşgüdüm içerisinde katılımı sağlanmalıdır.

☐ Tüm miras değerlerine ilişkin bilginin güncellenmesi ve yaygınlaştırması gereklidir.

☐ Turizm ve koruma dengesine ilişkin politikalar geliştirilmelidir.

☐ Diğer (Belirtiniz).....

EK-2. (devam) Savaş alanlarının sürdürülebilirliği ve turizm aktiviteleri ile ilgili ve sorumlu olan Çanakkale'deki kamu kurum ve kuruluşlarının (Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı, STK ve yerel dernekler gibi) uygulanan miras ve ziyaretçi yönetimini değerlendirmelerine ilişkin soru kâğıdı örneği.

10. Çanakkale Savaş Alanlarına odaklı miras değerlerinin turizme açılmasıyla ziyaretçi yönetiminin etkin ve duyarlı olması konusundaki önerileriniz nelerdir?

11. Çanakkale Savaş Alanlarında ziyaretçilere yönelik hizmetlerin uygun ve yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- ☐ Evet (Neden?).....
- ☐ Hayır Neden.....

12. Gelibolu Tarihi Alanında ziyaret sürecinde alanın miras değerlerinin korunmasına ilişkin hangi tedbirler alınmıştır?

- ☐ Vandalizmi engellemek
- ☐ Güvenlik mekanizmaları
- ☐ Hassas Bölgeleri tespit etmek ve ziyarete kapamak
- ☐ Ziyaret süresini ve sayısını kısıtlamak
- ☐ Doğal etkenlerle yıpranmayı engellemek
- ☐ Korumaya yönelik bilgiyi (pano, tabela, dijital araçlar vb) çeşitli mekanizmalarla aktarmak
- ☐ Önerileriniz.....

13. Ziyaretçi yönetiminde yapılması gerekenler neler olabilir?

- ☐ Bilgi kirliliğini engellemek
- ☐ Ziyaret süreç ve eylemlerini yönlendirecek yetkin ekipler kurmak
- ☐ Ziyaretlerin yetkin ekipler eşliğinde yapılmasını sağlamak
- ☐ Görsel kirliliği engellemek
- ☐ Ziyaret alanının bakım ve onarımını sürekli kılmak
- ☐ Etkin güvenlik mekanizmalarına işlerlik kazandırmak
- ☐ Ulaşım mod ve araçlarını yönlendirici, kısıtlayıcı önlemler
- ☐ Engellilere yönelik olanaklar sağlamak
- ☐ Diğerlerine (yaşlı, çocuk, hamile vb.) destek sağlamak
- ☐ Başta konaklama olmak üzere turizmi destekleyecek, geliştirecek donanımları sağlamak
- ☐ Önerileriniz.....

.....Mevzuata göre tanımlı sınırlarda miras yönetiminin ve ziyaretçi yönetiminin belirlenmesine ilişkin elde edilen güncel miras verilerine göre uygunluğu hakkındaki görüşleriniz nedir? ve buna bağlı olarak yönetim biçimi aşamaları nasıl olmalıdır?.....

EK-3. Etik Kurul Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 23.02.2021-E.35922

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : E-56497898-302.99-35922
 Konu : Elif TOPCU'nun Etik Komisyon
 Kararı Hk.

Sayın Prof. Dr. Nevin GÜLTEKİN
Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanlığı - Öğretim Üyesi

Enstitümüz Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Elif TOPCU'nun ve Danışmanı Prof. Dr. Nevin TURGUT GÜLTEKİN'in "Savaş Alanlarında Ziyaretçi Yönetimi: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Örneği" adlı tez konusu ile ilgili çalışmalarını yürütebilmek için çalışmalar yapmak istemektedirler. Üniversitemiz Etik Komisyonunun görüşü yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Doç. Dr. Gürhan İÇÖZ
Enstitü Müdür Yardımcısı

Ek:2 Sayfa
 DAĞITIM
 Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne Şehir ve
 Bölge Planlama Anabilim Dalı Başkanlığına
 Sayın Prof. Dr. Nevin GÜLTEKİN

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK-3. (devam) Etik Kurul Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 22.02.2021-E.32684

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Etik Komisyonu**

Sayı : E-77082166-302.08.01-32684
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 09.02.2021 tarihli ve 56497898-302.99- 25366 sayılı yazı.

İlgi yazınız ile göndermiş olduğunuz, Enstitünüz Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı **Yüksek Lisans Öğrencisi Elif TOPCU'nun, Prof.Dr.Nevin TURGUT GÜLTEKİN'in** danışmanlığında yürüttüğü *"Savaş Alanlarında Ziyaretçi Yönetimi: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Örneği"* adlı tez çalışması ile ilgili konu Komisyonumuzun **16.02.2021** tarih ve **03** sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

İlgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş ve karara ilişkin imza listesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Araştırma Kod No: 2021 - 183

Prof. Dr. İsmail KARAKAYA
Komisyon Başkanı

Ek:1 Liste

EK-3. (devam) Etik Kurul Onayı

GAZİ ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU KATILIM LİSTESİ	
TOPLANTI TARİHİ : 16.02.2021	TOPLANTI SAYISI : 03
ADI – SOYADI	İMZA
Prof. Dr. İsmail KARAKAYA Başkan	
Prof.Dr.Kemal ÖZTEMEL Başkan Yardımcısı	
Prof.Dr.C.Haluk BODUR	
Prof.Dr.Seçil ÖZKAN	
Prof.Dr.Cevriye TEMEL GENCER	
Prof.Dr.İsmet YÜKSEL	
Prof.Dr.Aymelek GÖNENÇ	
Prof.Dr.Gülay BAYRAMOĞLU	
Prof.Dr.Makbule GEZMEN KARADAĞ	
Prof.Dr.Zehra GÖÇMEN BAYKARA	
Prof.Dr.İlyas OKUR	
Doç.Dr.Nihan KAFA	
Doç.Dr.Melek Gülşah ŞAHİN	

Gazili olmak ayrıcalıktır...